

„modeLOWE Lokalne Ośrodki Wiedzy i Edukacji dla obszarów zdegradowanych i defaworyzowanych”

Model funkcjonowania w środowisku lokalnym
Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji (LOWE)
prowadzącego działania na rzecz aktywizacji
edukacyjnej osób dorosłych

modeLOWE
Lokalne Ośrodki
Wiedzy i Edukacji

Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego

"OIC Poland"

Polska Fundacja Ośrodków
Wspomagania Rozwoju Gospodarczego
„OIC Poland” w Lublinie

Lublin 2017

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

*Publikacja powstała w ramach realizacji projektu:
„modeLOWE Lokalne Ośrodki Wiedzy i Edukacji dla obszarów zdegradowanych
i defaworyzowanych”*

*Projekt współfinansowany przez Unię Europejską
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego*

*Projekt realizowany na podstawie umowy
zawartej z Ministerstwem Edukacji Narodowej*

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
Oś priorytetowa II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji
Działanie 2.14: Rozwój narzędzi dla uczenia się przez całe życie
Konkurs nr POWR.02.14.00-IP.02-00-002/16

Realizator projektu:

Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego
"OIC Poland"
z siedzibą w Lublinie

Partnerzy:

Fundacja „Eudajmonia”
z siedzibą w Polkowicach

Międzynarodowe Centrum Partnerstwa Partners Network
z siedzibą w Krakowie

Praca zbiorowa

Kluczowi eksperci projektu:

dr Marek Białach

Justyna Dubanik

Marcin Dziółko

dr Małgorzata Franczak

Jadwiga Olszowska-Urban

Marcin Piotrowski

Filip Rodzik

Wydawca:

Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego "OIC Poland"

z siedzibą w Lublinie

ul. Gospodarcza 26

20-213 Lublin

tel.: (81) 710-46-30

fax: (81) 746-13-24

e-mail: sekretariat@oic.lublin.pl

<http://www.oic.lublin.pl>

ISBN 978-83-941525-7-4

Lublin 2017

Publikacja bezpłatna

SŁOWO WSTĘPNE

Oddajemy w Państwa ręce *Model funkcjonowania w środowisku lokalnym Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji (LOWE) prowadzącego działania na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych* przygotowany w ramach projektu „modeLOWE Lokalne Ośrodki Wiedzy i Edukacji dla obszarów zdegradowanych i defaworyzowanych”.

Pełnienie przez szkołę roli Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji kilka lat temu wydawało się jedynie snuciem wizji o szkole przyszłości. Dziś jest to rzeczywistość, która niedługo stanie się powszechna. Szkoły, które jako jedne z pierwszych włączają się w ten proces będą postrzegane jako pionierzy.

Podejmując się wyzwania realizacji projektu, opracowania modelu, ogłoszenia konkursu grantowego oraz wspierania wybranych organów prowadzących szkoły w misji LOWE, staramy się znaleźć odpowiedź, na pytanie: Jakie nowe funkcje i role może pełnić szkoła we współczesnym społeczeństwie i gospodarce?

Nadszedł czas na kreowanie nowej szkoły na miarę współczesnych czasów, szkoły jako nowoczesnej instytucji edukacyjnej, społecznej, gospodarczej – w pełni zintegrowanej ze społecznością lokalną.

LOWE generuje dla organów prowadzących szkoły wyzwania i przede wszystkim szanse na zbudowanie trwałej relacji z otoczeniem. Jesteśmy przekonani, że model będzie użytecznym narzędziem w planowaniu rozwoju szkoły, a także instrumentem zarządzania szkołą.

Żywimy nadzieję, że opracowany model przyczyni się do urzeczywistnienia wielu innowacyjnych działań zwiększających udział osób dorosłych w edukacji ustawicznej.

Jaka będzie szkoła jutra w czasach globalizacji?

Szkoła będzie lokalnym ośrodkiem wiedzy i edukacji.

dr Ewelina Iwanek

Prezes Zarządu

Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego "OIC
Poland" z siedzibą w Lublinie

Spis treści

SŁOWO WSTĘPNE	4
WYKAZ SKRÓTÓW	7
I Idea Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji (LOWE)	8
1. Szkoła jako LOWE – koncepcja funkcjonowania	8
2. Program Uczenie się przez całe życie (LLL-Lifelong Learning Programme) – uwarunkowania kształcenia osób dorosłych	13
3. Cechy modelu LOWE	15
➤ Formatywność	15
➤ Integralność	16
➤ Uczenie w działaniu	17
➤ Kompetencje “life skills” – trening umiejętności społecznych	20
➤ Działania pod przykryciem – “hidden workshops”	22
➤ Bariery pierwotne i efekt zachęty	23
➤ Koncepcja “miejsca trzeciego”	24
➤ Obligacje społeczne	25
➤ Współpraca i partnerstwo jako trwałość działania, animacja i kapitał społeczny	26
4. Kluczowe Kompetencje uczenia się przez całe życie	28
➤ porozumiewanie się w języku ojczystym	32
➤ porozumiewanie się w językach obcych	33
➤ kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne	34
➤ kompetencje informatyczne	35
➤ umiejętność uczenia się	36
➤ kompetencje społeczne i obywatelskie	38
➤ inicjatywność i przedsiębiorczość	40
➤ świadomość i ekspresja kulturalna	41
II Partnerskie inicjowanie i zarządzanie kształceniem ustawicznym osób dorosłych w społeczności lokalnej poprzez model LOWE	42
1. Uwarunkowania prawne funkcjonowania LOWE w kontekście polityk publicznych	42
2. Budowanie relacji współpracy i partnerstwa LOWE z otoczeniem społecznym i gospodarczym	49
2.1. Cele partnerstwa na rzecz edukacji dorosłych poprzez uruchomienie LOWE	49
2.2. Model współpracy w LOWE	50
2.2. Powołanie partnerstwa lokalnego na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej zapewniające trwałość funkcjonowania LOWE.	56
3. Struktura organizacyjna LOWE	63
3.1. Rola jednostki samorządu terytorialnego w funkcjonowaniu LOWE	65
3.2. LOWE w szkole	66
3.3. Koordynator LOWE	71
3.2. Animatorzy LOWE	73
3.2. Zespół trenerski LOWE	74
4. Lokalny potencjał i zasoby do wykorzystania przez LOWE	75
4.1. Zasoby infrastrukturalne/materialne	75
4.2. Zasoby ludzkie	77

4.3. Kapitał społeczny _____	77
4.3.1. Potencjał doświadczeń ludzkich i instytucjonalnych _____	83
4.4. Okresowy plan działania LOWE _____	85
4.4.1. Diagnoza lokalna _____	92
4.4.3. Źródła i formy finansowania LOWE jako sposób zapewnienia trwałości _____	112
4.4.4. Monitoring i ewaluacja LOWE _____	115
5. Marketing LOWE – podejście popytowe w określaniu usług _____	131
5.1. Usługa Uczenia się przez całe życie _____	134
5.2. Plan marketingowy LOWE _____	137
5.2.1. Streszczenie _____	138
5.2.2. Analiza sytuacji _____	138
5.2.3. Odbiorcy – grupa docelowa _____	143
5.2.3.1. Aktywna rola rodziców w szkole _____	144
5.2.3.2. Osoby dorosłe mające utrudniony dostęp do form edukacji osób dorosłych _____	145
5.2.4. Cele i strategie marketingowe. Promocja. _____	151
5.2.5. Harmonogram działań oraz budżet _____	156
III Dostępność modelu LOWE do potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnościami _____	157
1. Niepełnosprawność a społeczne funkcjonowanie _____	157
1.1. Modelowe podejścia do niepełnosprawności i działań wobec osób z niepełnosprawnościami _____	158
1.2. Dostępność, uniwersalne projektowanie i racjonalne usprawnienia _____	162
2. Bariery i charakterystyka grup – o tym, jak tworzyć równość _____	168
2.1. Różnorodność grupy _____	169
2.2. Identyfikacja barier _____	171
3. Dostępna usługa – czyli jaka? _____	178
4. Dobre praktyki w zakresie racjonalnych usprawnień _____	181
4.1. Bariery w poruszaniu się i przemieszczaniu _____	182
4.2. Bariery w komunikowaniu się _____	183
4.3. Bariery w dostępie do informacji _____	183
IV Metody dydaktyczne aktywizujące – nietradycyjne – jako oferta LOWE _____	186
1. Metodyka Uczenia się przez całe życie (LLL-Lifelong Learning Programme): _____	186
1.1. Aktywizujące metody uczenia się łączące edukację z praktyką życia codziennego _____	193
1.2.1. LOWE jako przestrzeń wzajemnego uczenia się osób dorosłych _____	202
1.2. Narzędzia uczenia się _____	204
2. Metody weryfikacji Kompetencji Kluczowych _____	207
Bibliografia _____	210

WYKAZ SKRÓTÓW

EFS	Europejski Fundusz Społeczny
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KK	Kompetencje Kluczowe
LLL	<i>Lifelong Learning Programme – Program Uczenia się przez całe życie</i>
LOWE	Lokalny Ośrodek Wiedzy i Edukacji
MEN	Ministerstwo Edukacji Narodowej
NGO	Organizacje pozarządowe
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PO WER	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
PUP	Powiatowy Urząd Pracy
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy

I Idea Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji (LOWE)

1. Szkoła jako LOWE – koncepcja funkcjonowania

Szkoła jako LOWE?

Współczesna szkoła swoje działania ukierunkowuje na uczniów, rodziców oraz otoczenie. Jednym z podstawowych wyzwań dla szkół w przyszłości będzie pełniejsza integracja z najbliższym otoczeniem, w tym z instytucjami, a także z różnorodnymi kategoriami osób. Nawiązanie relacji z otoczeniem, współdziałanie na zasadach partnerstwa lokalnego będzie dla szkół standardem. Ważne jest zatem, aby szkoły były przygotowane do takiej roli.

Wyzwaniem dla polityki edukacyjnej oraz polityki społecznej jest zwiększenie udziału dorosłych w edukacji, poprzez uaktywnienie i zaangażowanie osób dotychczas biernych, nieuczestniczących w jakichkolwiek zorganizowanych formach edukacji.

W tym zakresie istnieją dwa zdiagnozowane wyzwania:

- potrzeba zaktywizowania biernych edukacyjnie dorosłych (szczególnie z grup zagrożonych wykluczeniem);
- utrzymanie zaangażowania tych osób przez dobór odpowiednich form i zakresu oferty edukacyjnej, dostosowanej do indywidualnych potrzeb i oczekiwań.

Szkoła jest jedną z instytucji posiadających największy potencjał do pełnienia roli lokalnego centrum organizowania i animowania pozaformalnej edukacji dorosłych.

Model dla LOWE!

Dla wsparcia rozwoju roli szkoły jako LOWE niezbędny jest model wskazujący i ukierunkowujący ten proces. Niewiele jest przykładów dobrych rozwiązań w zakresie pełnienia funkcji dodatkowych przez szkoły w kształceniu ustawicznym. Dlatego wystąpiła potrzeba opracowania nowych propozycji rozwiązań w formie modeli, które po sprawdzeniu w praktyce (pilotaż) mogłyby być upowszechnione i przyczynić się do upowszechnienia edukacji dorosłych w Polsce.

W tym celu Ministerstwo Edukacji Narodowej zorganizowało konkurs, który wyłonił trzy podmioty, w tym Polską Fundację Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego "OIC Poland", które mają za zadanie w ramach projektu opracowanie modelu funkcjonowania LOWE prowadzącego w środowisku lokalnym działania na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych, w oparciu o zasoby i potencjał szkół. Działanie LOWE – aktywizacja edukacyjna osób

dorosłych – ma w konsekwencji prowadzić do rozwijania u osób dorosłych kompetencji (w tym kompetencji kluczowych), które mogą być przydatne na rynku pracy.

Opracowany model zawiera elementy merytoryczne, organizacyjne, prawne, marketingowe wspierające szkoły w funkcji LOWE. Zawiera rozwiązania, które mogą być wykorzystane przez jednostki samorządu lokalnego jako organy prowadzące szkół publicznych oraz inne organy prowadzące.

Organy prowadzące szkoły mogą przystąpić do konkursu o realizację projektu grantowego na utworzenie i funkcjonowanie Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji zgodnie z niniejszym modelem.

Oznacza to, że organy prowadzące szkoły będą Grantobiorcami wybranymi w drodze otwartego naboru (15 w ramach projektu), z którymi Fundacja OIC POLAND jako beneficjent podpisze umowy o powierzenie grantu na uruchomienie Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji (LOWE) i przygotowanie szkół do pełnienia roli wynikającej z koncepcji niniejszego modelu LOWE.

Niniejszy model jest jednym z trzech, które zostały opracowane i zostaną przetestowane. Docelowo modele te po ewaluacji mają zostać upowszechnione w całym kraju i wykorzystane w kolejnej interwencji konkursowej, w ramach której planuje się ich wdrożenie poprzez utworzenie kolejnych LOWE.

Dlaczego i po co należy wspierać szkoły jako LOWE?

LOWE wynika z kilku uwarunkowań.

Potencjał i możliwości szkół.

Obecnie szkoły dysponują zasobami i możliwościami, które odpowiednio wykorzystane mogą stać się podstawą dla powstania trwałego lokalnego ośrodka inicjowania, pobudzania i koordynowania różnych form pozaformalnej edukacji dorosłych. Realizacja projektu grantowego przez organ prowadzący szkołę pozwoli wykorzystać potencjał szkoły do stworzenia jednej z najbardziej dostępnych sieci usług publicznych i uaktywnienia edukacyjnego osób dorosłych.

Oferta edukacyjna szkół rozwijająca kompetencje kluczowe.

Obecnie szkoły są miejscem spotkań i aktywności rodziców oraz opiekunów uczniów, którzy nie tylko przychodzą do szkoły, aby dowiedzieć się o postępach dzieci, ale są też skłonni

do angażowania się w różne przedsięwzięcia realizowane przez szkołę i w szkole. Można zatem wykorzystać naturalne zainteresowanie rodziców i opiekunów postęпами dzieci w szkole, aby zachęcić ich do podejmowania różnych przedsięwzięć, projektów. W ten sposób będą oni uczestniczyć w pozaformalnej edukacji rozwijając kompetencje kluczowe, takie jak np. umiejętności komunikacyjne, współpraca w zespole, planowanie itp. Należy dążyć do tego, aby taka aktywność dorosłych nabierała trwałego charakteru i wychodziła poza działania bezpośrednio związane z podstawową, tradycyjnie rozumianą rolą rodziców w szkole (dowiadywanie się jak sobie radzą dzieci). Chodzi o to, żeby dorośli stopniowo angażowali się we wspólne działania „dla siebie” a nie tylko dla dzieci. Te działania powinny stać się podstawą tworzenia Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji (Por. Regulamin konkursu LOWE).

Dodatkowe funkcje szkół.

Poza rodzicami i opiekunami uczniów ważną grupą docelową dla oferty szkół jako LOWE są osoby z otoczenia lokalnego. LOWE może się stać dla społeczności lokalnej miejscem znanym i cenionym z uwagi na użyteczność i przydatność prowadzonych działań i atrakcyjność nietradycyjnych form edukacji. ***LOWE może być przestrzenią, w której można przez doświadczenie nabyć kompetencje i umiejętności społeczne.*** Kompetencje te są istotne na rynku pracy oraz w pełnieniu wielu ról społecznych. Rozwinięte w ramach oferty LOWE kompetencje kluczowe można wykorzystać, między innymi w poszukiwaniu ofert pracy lub zmiany pracy, przekonywaniu do siebie pracodawców i współpracowników, załatwianiu spraw urzędowych, nawiązywaniu nowych kontaktów społecznych, wchodzeniu w nowe wzory małej przedsiębiorczości, uczestniczeniu w grupach społecznych, poprawianiu relacji w rodzinie i w otwieraniu wielu innych ścieżek wyprowadzających z wykluczenia społecznego. LOWE funkcjonujące w oparciu o szkoły, powinny służyć jako baza infrastrukturalna, instytucjonalno-organizacyjna oraz baza kapitału ludzkiego i społecznego dla realizacji przez organy prowadzące zadań dotyczących aktywizowania poprzez nieformalną edukację osób dorosłych w połączeniu z szerszą aktywizacją społeczności lokalnych (Por. Regulamin konkursu LOWE).

W kontekście polityki społecznej i występujących lokalnie problemów społecznych ważne jest żeby, docelowo objąć działaniami LOWE jak największą liczbę dorosłych członków społeczności lokalnej, w tym szczególnie osoby z grup defaworyzowanych.

LOWE to również formuła partnerstwa lokalnego integrującego wszystkie podmioty na rzecz rozwijania kształcenia ustawicznego.

LOWE jest remedium na niski poziom kształcenia ustawicznego w Polsce. Wyzwaniem dla Polski jest niski poziom uczestnictwa dorosłych w wieku 25-64 lat w uczeniu się (w roku 2015 w Polsce wartość europejskiego wskaźnika uczestnictwa dorosłych w wieku 25-64 lat w uczeniu się była **trzykrotnie niższa od średniej w UE** (3,5% w Polsce wobec 10,6%). Poziom uczestnictwa dorosłych w edukacji w Polsce obniża się od roku 2010, kiedy wynosił 5,2% (9,1% w UE).

LOWE może być sposobem na zwiększenie poziom uczestnictwa osób dorosłych w kształceniu i szkoleniu. Jednocześnie wśród grup defaworyzowanych występuje niski poziom umiejętności podstawowych (umiejętności rozumienia tekstów, rozumowania matematycznego i umiejętności związanych z wykorzystaniem technologii cyfrowych).

Około 20% osób dorosłych ma tak niski poziom tych umiejętności, że grozi to ich wykluczeniem społecznym. Dodatkowo, niskie uczestnictwo dorosłych w edukacji oraz niski poziom umiejętności współwystępuje z niską aktywnością ekonomiczną i społeczną, co rzutuje na sytuację dzieci, które dziedziczą problemy rodziców (Por. Regulamin konkursu LOWE).

Szkoła jako LOWE może wspierać uczestnictwo w tzw. edukacji pozaformalnej.

Naturalną formą zorganizowanego uczenia się dorosłych, zwłaszcza po 24 roku życia jest uczenie się w pracy i w zorganizowanych lub nieformalnych grupach obywateli. Tymczasem w Polsce w zakresie kształcenia ustawicznego mamy do czynienia z następującymi zjawiskami:

- Dominujące oferty edukacyjne dla osób dorosłych są silnie powiązane z edukacją formalną w systemie oświaty lub szkolnictwa wyższego.
- Oferty są mało elastyczne, oparte na szkolnym podejściu do organizacji kształcenia i trafiają do osób lepiej wykształconych i silniej zmotywowanych do stałego uczenia się. Podejście to cechują wykłady prowadzone w wyznaczonych godzinach w pomieszczeniach przypominających klasy.
- Często brakuje bezpośredniego związku nabywanych umiejętności z praktycznym wykorzystaniem ich w pracy lub w ramach działań społecznych.
- Oferty edukacyjne oparte na formalnym podejściu nie trafiają w potrzeby osób z niskimi umiejętnościami podstawowymi. Niski poziom tych umiejętności

utrudnia zdolność do przekwalifikowania i aktualizacji kwalifikacji zawodowych zdobytych przed wielu laty. Wśród wielu takich osób utrwalony jest brak aktywności zawodowej. Powoduje to zagrożenie wykluczeniem społecznym, które nie ogranicza się do tych osób, ale obejmuje rodziny, a zwłaszcza dzieci, które często dziedziczą problemy rodziców.

Podstawowe założenia działania szkoły jako LOWE

Szkołą funkcjonującą jako LOWE powinna wypracować własną koncepcję szczegółową wdrożenia grantu w oparciu o niniejszy model. Jednakże określone są uniwersalne założenia (Por. Regulamin konkursu LOWE), które każda ze szkół powinna uwzględnić w swojej koncepcji.

- ***Kształcenie poza szkołą.*** Nie wszystkie zajęcia powinny być organizowane w szkołach. Nietradycyjne formy edukacji, np. edukacja rodzinna, mogą być prowadzone wprost w gospodarstwach domowych lub na cyfrowych platformach społecznościowych. LOWE powinien wykorzystywać pełen katalog środków i metod służących rozszerzenia zakresu tematycznego i zróżnicowania form aktywności, tak aby wychodziła poza tradycyjnie rozumianą rolę rodziców w szkole. Szkołą jako LOWE musi przewidywać w swoim funkcjonowaniu rozwiązania służące poszerzeniu grupy uczestników o osoby inne niż rodzice (lub opiekunowie dzieci). W tym celu niezbędne jest zachęcanie osób dorosłych do uczestnictwa w edukacji poprzez stosowanie w LOWE metod wykorzystujących i promujących powiązania edukacji z praktyką, tj. z naciskiem na efekty ważne dla powodzenia osobistego w połączeniu z rozwojem społeczności lokalnej. Aby sprostać wyzwaniom kształcenia ustawicznego LOWE powinien zakładać wykorzystanie aktywizujących (nietradycyjnych) metod dydaktycznych, w tym wzajemnego uczenia się osób dorosłych.
- ***Oferta LOWE dostosowana do potrzeb indywidualnych oraz do oczekiwań rynku pracy.*** Oferta LOWE powinna być sprofilowana tak, aby odpowiadać na indywidualne potrzeby uczestników, w tym potrzeby związane z funkcjonowaniem na rynku pracy. W ustalaniu treści programów uczenia się powinny być dostrzegane i uwzględniane opinie różnych środowisk: lokalnych i regionalnych pracodawców, agencji przedsiębiorczości, instytucji rynku pracy,

instytucji kultury, sportu, turystyki, ochrony zdrowia, doradztwa prawnego, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, organizacji pozarządowych i innych organizacji społecznych. Formy edukacji powinny respektować zaangażowanie dorosłych w codzienne sprawy związane z pracą lub jej poszukiwaniem oraz w społeczne wzory funkcjonowania społeczności lokalnych.

- **Potencjał szkoły dla kształcenia ustawicznego.** Konieczne jest w funkcjonowaniu LOWE wykorzystanie doświadczeń, kompetencji kadry i zasobów materialnych szkoły (infrastruktura, nauczyciele, zaplecze organizacyjno-instytucjonalne) w celu zwiększenia aktywności edukacyjnej rodziców.
- **LOWE jako usługodawca odpowiadający na popyt na usługi rozwijania kompetencji kluczowych (podejście popytowe).** Oznacza to, że szkoła powinna dostosować swoją koncepcję LOWE do zasad i sposobów wykorzystania podejścia popytowego w określaniu usług, które oferować będzie LOWE. Usługi świadczone w ramach LOWE powinny być dostosowane do potrzeb społeczności lokalnej i oczekiwań osób z nich korzystających.

2. Program *Uczenie się przez całe życie (LLL-Lifelong Learning Programme)* – uwarunkowania kształcenia osób dorosłych

Koncepcja Uczenia się przez całe życie (LLL-Life Long Learning) jest programem Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji i doskonalenia zawodowego przewidzianym na lata 2007-2013, wprowadzonym w życie na mocy decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 listopada 2006 roku, wiodącym elementem strategii lizbońskiej, ogłoszonej w 2000 roku przez Unię Europejską. Idea edukacji przez całe życie pojawiła się już na początku XX wieku. Ukształtowana została w latach 70-tych przy udziale UNESCO. W ogłoszonej strategii lizbońskiej, podano dokładną definicję Life Long Learning: „wszelkie działania związane z uczeniem się przez całe życie, zmierzające do poprawy poziomu wiedzy, umiejętności i kompetencji w perspektywie osobistej, obywatelskiej, społecznej i/lub związanej z zatrudnieniem.” Zgodnie z treścią strategii lizbońskiej edukacja jest jedną z najważniejszych składowych prowadzących do tego, aby gospodarka UE stała się najbardziej konkurencyjną

i dynamiczną gospodarką na świecie. Celem programu jest rozwój różnych form uczenia się przez całe życie poprzez wspieranie współpracy między systemami edukacji i szkoleń w krajach uczestniczących. Program ma się przyczynić do podnoszenia jakości zwiększenia atrakcyjności szkolnictwa i kształcenia zawodowego w Europie. Ludność natomiast ma się stać społeczeństwem wiedzy. Program obejmuje wszystkie rodzaje i poziomy edukacji oraz kształcenia i szkolenia zawodowego. Wspiera różnego typu działania, mające na celu urzeczywistnianie koncepcji uczenia się przez całe życie i przyjęte strategie jej wdrażania w krajach uczestniczących w programie. W przyjętych założeniach program odwołuje się także do dotychczasowych doświadczeń wynikających z realizacji takich programów, jak: Socrates, Leonardo da Vinci, Program Ramowy Badań i Rozwoju Technicznego, Program e-learning czy Młodzież. W trakcie realizacji programu, każdego roku, określone będą priorytetowe obszary działań we wszystkich oferowanych podprogramach oraz obszary priorytetowe dla całego programu. **„Każdy człowiek ma prawo i powinien uczyć się przez całe swoje życie”.** W koncepcji LLL Nacisk kładziony jest na zachęcanie do nauki przez całe życie, już od wczesnego dzieciństwa. Idea Life Long Learning dotyczy zarówno rozwoju indywidualnego jak i rozwoju cech społecznych we wszystkich formach i kontekstach, w systemie formalnym i nieformalnym. Opisywana koncepcja jest praktycznie tożsama z kształceniem ustawicznym, które jest rozumiane jako kompleks procesów oświatowych: formalnych, nieformalnych i incydentalnych, które umożliwiają uzupełnienie wykształcenia.

Do priorytetowych działań koncepcji zaliczono:

- Nadanie wysokiej rangi uczeniu się;
- Zwiększenie powszechnego dostępu do informacji i doradztwa dotyczącego możliwości edukacyjnych;
- Zwiększenie inwestowania w uczenie się;
- Przybliżanie uczącym się możliwości edukacyjnych;
- Upowszechnianie umiejętności podstawowych;
- Rozwój innowacyjnych koncepcji uczenia się/nauczania.

3. Cechy modelu LOWE

➤ **Formatywność**

Model LOWE ma charakter formatywny. Oznacza to, że można go dowolnie kształtować w zależności od uwarunkowań wewnętrznych oraz i zmian sytuacji w otoczeniu. Ponadto zastosowany model wraz z wynikami ewaluacji „formuje” LOWE w okresie kolejnym w zależności od wyników wdrożenia. Model LOWE jest formatywny, ponieważ ma związek z procesem formowania się bieżącej oferty i jest kształtujący rolę i funkcję szkoły w otoczeniu. Jego formatywność przejawia się w:

- Możliwości jego adaptowania do specyficznych uwarunkowań lokalnych szkoły. Szkoła może wybrać elementy modelu, które zamierza wdrożyć. Każdy z elementów modelu można dopasować do potrzeb społeczności lokalnej i zasobów i potencjałów szkoły. Łatwości adaptacji do każdego innego podobnego środowiska dzięki zawartej dokładnej instrukcji metodologicznej oraz załącznikom.
- Oferta LOWE jest kształtowana (formowana) w sposób ciągły i jest optymalizowana dzięki ewaluacji oferty w roku poprzednim. Zatem formatywność polega na podniesieniu jakości, doskonaleniu, wyborze rozwiązań ocenianych za najwłaściwsze.
- Kształtowaniu oferty LOWE w zależności od uzyskanych wyników w poprzednim roku szkolnym w zakresie: struktury oferty, grup docelowych, potrzeb otoczenia, zasobów i potencjałów.
- Formatywność LOWE powoduje, że szkoła po zapoznaniu się z ramami i założeniami modelu dokonuje opracowania własnego modelu na podstawie diagnozy, który to model jest wdrażany i następnie ewaluowany, dokonywana jest analiza efektów realizacji oferty, a następnie formowana jest zmieniona oferta rozwijania kompetencji istotnych na rynku pracy. Oznacza to, że szkoła nie powinna bazować ciągle na jednej, pierwotnej ofercie.
- W odniesieniu do metodyki rozwijania kompetencji kluczy formatywność oznacza, że należy uwzględnić ocenianie kształtujące (*formative assessment*), czyli rodzaj oceniania, którego głównym celem jest pomoc uczestnikowi w uczeniu się oraz

ma towarzyszyć procesowi uczenia się i go wspomagać. Powinno to być ocenianie służące uczeniu się.

➤ **Integralność**

Konieczne jest kształtowanie kompetencji kluczowych w formie działań integralnych. Oznacza to, że kompetencje kluczowe potrzebne na rynku pracy powinny być kształtowane nierozdzielnie i w powiązaniu z pozostałymi elementami i założeniami modelu LOWE:

- Integralność w zakresie formy i metody. Łączenie i uwzględnianie, formach, metodach kształtowania kompetencji kluczowych innych aspektów, takich jak kompetencje w działaniu, czyli włączanie aktywnego uczestnictwa odbiorców w procesach oraz w działaniach realnych i włączających w proces kształcenia przez całe życie. Są to działania typu: tematyczne warsztaty kompetencyjne typu „Life skills” w powiązaniu z tematyką funkcjonowania codziennego, a także działania jednocześnie niwelujące zagrożenia uzależnieniami i rozwijające kompetencje kluczowe w formie „hidden workshops”, czyli pod „przykryciem” w postaci innych atrakcyjnych i potrzebnych działań.
- Integralność w zakresie treści. Kolejnym wymiarem integralności modelu jest łączenie w ofercie LOWE kilku rodzajów kompetencji i zasobów: jednoczesne kształtowanie kompetencji kluczowych z zawodowym lub kompetencjami życiowymi, transferowalnymi lub kompetencjami XXI wieku, które decydują o funkcjonowaniu na rynku pracy. Przykładem może być rozwijanie kompetencji ściśle zawodowych z zakresu informatyki w powiązaniu z kształtowaniem kompetencji z zakresu przedsiębiorczości oraz kompetencji z zakresu języka obcego w powiązaniu z umiejętnościami życiowymi oraz społecznymi. Tym sposobem oferta LOWE pozwoli na uzupełnianie deficytów kompetencji jednocześnie wykorzystując posiadane przez jednostkę zasoby i talenty. Szkołą jako LOWE wyjdzie zatem z ofertą do otoczenia, której nikt do tej pory nie zaproponował. Z jednej strony pozwoli osobom z wykształceniem informatycznym zdobyć niezbędnych na rynku pracy kompetencji językowych oraz społecznych lub interpersonalnych. Brak tych kompetencji integralnych rozumianych jako dodatkowe jest często barierą pełnego uczestnictwa w rynku pracy.

- Wskazane jest, aby szkoła jako LOWE oferowała kształtowanie kompetencji kluczowych powiązane z powyższymi aspektami. Projektując działania w ramach oferty LOWE trenerzy powinni uwzględniać integralność treści i formy.

➤ **Uczenie w działaniu**

W ramach oferty i działań LOWE konieczne jest kształtowanie kompetencji kluczowych w formie działań integralnych typu: „Kompetencje w działaniu”, czyli nabywanie lub rozwój KK poprzez aktywne uczestnictwo w procesie oraz w działaniach realnych. Dlatego też w modelu zaplanowano działania „włączające w proces LLL” rozwijające KK i jednocześnie powodujące zwiększenie udziału osób dorosłych w LLL.

Wszystkie proponowane w modelu działania spowodują zachęcanie osób dorosłych do uczestnictwa w edukacji poprzez stosowanie w LOWE metod wykorzystujących i promujących powiązania edukacji z praktyką, tj. z naciskiem na efekty ważne dla powodzenia osobistego w połączeniu z rozwojem społeczności lokalnej. Model zakłada kształtowanie kompetencji, które jest zintegrowane z aktywnością poza edukacyjną.

Wdrażając LOWE szkoła powinna (należy zastosować podejście popytowe i pamiętać o specyfice grup docelowych z obszarów defaworyzowanych) konstruować ofertę z uwzględnieniem teorii i praktyki uczenia się w działaniu.

Uczenie przez doświadczenie jest niezbędne do zastosowania w ofercie i działaniach LOWE. Jest to metoda szczególnie polecana dla nauczania osób dorosłych. Wiadomo, że dorośli uczą się inaczej niż dzieci. Rolą edukatora w LOWE jest zbudowanie sytuacji sprzyjającej uczeniu się oraz towarzyszenie temu procesowi. Mając na względzie specyfikę odbiorców oferty LOWE z obszarów defaworyzowanych oraz zdegradowanych należy pamiętać o dbaniu o atmosferę, zapewnienie narzędzi, przestrzeni do wymiany doświadczeń i wiedzy. Edukator LOWE ma niejako pomagać w uczeniu się, wymianie doświadczeń i zastosowaniu wiedzy i umiejętności wynikających z doświadczenia w praktyce.

Znanym twórcą modelu nauczania przez doświadczenie jest David A. Kolb. Jego model w odniesieniu do LOWE:

- sprowadza proces uczenia się do powiększania zasobów tego magazynu,
- uznaje, że uczenie się jest procesem ciągłej modyfikacji uprzedniego doświadczenia poprzez doświadczenie następujące po nim. Idee, teorie są formułowane i przeformułowywane przez doświadczenie,

- ujmuje wiedzę jako rodzaj magazynu faktów, nawyków,
- każde doświadczenie czerpie z doświadczeń ubiegłych i modyfikuje w jakiś sposób te, które następują po nim.

Kolb opisał proces uczenia się osób dorosłych jako pewien powtarzający się cykl, w którym punktem wyjścia jest doświadczenie osoby i jego analiza. Doświadczenie pozwala na przeprowadzenie obserwacji i refleksję.

Według Kolba, uczenie się jest ciągłym procesem wytwarzania wiedzy na drodze transformacji doświadczania zakładającym interakcję uczącego się z otoczeniem w danej sytuacji edukacyjnej.

Kolb stworzył model wyróżniający cztery kroki w cyklu uczenia się przez doświadczenie:

- 1. DOŚWIADCZENIE.** Konkretnie doświadczanie – czyli pełne zaangażowanie w doświadczenie w danym miejscu i czasie.
- 2. REFLEKSJA.** Obserwacja i refleksja – konkretne doświadczenie skłania do refleksji, która może być przeprowadzona z wielu różnych perspektyw.
- 3. GENERALIZACJA.** Generalizacja i tworzenie abstrakcyjnych hipotez – ta refleksja z kolei powoduje wyciągnięcie ogólnych wniosków i tworzenie abstrakcyjnych założeń, integrujących rezultaty refleksji i obserwacji w logiczne teorie.
- 4. ZASTOSOWANIE.** Weryfikowanie zdobytej/rozwinętej wiedzy czy umiejętności w praktyce, co prowadzi do powstania nowych aktywnych eksperymentów i cykl zaczyna się od początku.

Należy uwzględnić założenia **uczenia samosterownego** „self-directed learning”. W najszerszym znaczeniu jest to proces, w którym jednostki przejmują inicjatywę. Samodzielnie lub wspierane przez innych diagnozują swoje potrzeby edukacyjne, formułują cele swojego uczenia się, ludzkie i materialne zasoby, wybierają i wdrażają odpowiednie strategie edukacyjne oraz dokonują ewaluacji wyników uczenia się. Jedną z głównych cech procesu uczenia się w ramach edukacji pozaformalnej jest właśnie samosterowność i nastawienie na uczącego się.

Działania zawarte w ofercie LOWE powinny uwzględniać również następujące **aspekty uczenia w działaniu**:

- Uczenie w działaniu jest powiązane z kompetencją uczenia się, która obejmuje nie tylko sferę intelektualną człowieka, lecz potencjał całej osoby – łącznie z jej emocjami, ciałem, wyobraźnią, intuicją, relacjami.
- W systemie edukacji nieformalnej, w ramach której uczenie w działaniu powinno być realizowane uczenie oparte na doświadczeniu ugruntowane jest w relacji bezpośredniej.
- Ważne jest uczenie się przez doświadczenie oparte na osobistych spotkaniach ze zjawiskami, ludźmi, rzeczami, procedurami, schematami, modelami, podmiotami.
- Należy zastosować wyobrażone uczenie się (*imaginal learning*) – odnajdywanie w danym doświadczeniu schematów dotyczących form i procesów. Na tej podstawie należy stwarzać warunki dla rozwoju wiedzy i opisującego ją języka.
- Najwyższy poziom uczenia w działaniu to praktyczne uczenie się, przejawiające się w odpowiednim stosowaniu danej wiedzy i umiejętności w praktyce. Działania LOWE kształtujące kompetencje kluczowe w szczególności powinny umożliwiać stosowanie wiedzy i umiejętności w działaniach praktycznych, związanych z życiem codziennym uczestnika.
- Oferta LOWE powinna uwzględniać fakt, że uczenie się przez doświadczenie angażuje całą osobę, jej ciało, emocje, intelekt. Może następować na płaszczyźnie intrapersonalnej, międzyludzkiej, organizacyjnej i społeczno-kulturowej. Każde konkretne doświadczenie, po którym następuje refleksja i wyciągnięcie wniosków, może być wartościowym procesem, a także rezultatem uczenia się.
- Proces i rezultaty doświadczeń edukacyjnych zależą od wielu czynników indywidualnych i środowiskowych. Choć każda nowa oferta edukacyjna w ramach LOWE stwarza możliwości uczenia się, to, w jaki sposób je wykorzystają, zależy od samych odbiorców usług LOWE (ich motywacji, poprzednich doświadczeń).
- Uczenie się przez działanie polega również na tym, że odbiorcy usług LOWE uczą się od siebie wzajemnie. Należy zaplanować na przykład działanie typu: rodzice – rodzicom, czyli przekazanie posiadanych już kompetencji innym odbiorcom w otoczeniu na podstawie działań edukacji nieformalnej.

- Celem uczenia w działaniu jest wdrożenie odbiorców do brania odpowiedzialności za wspólne zarządzanie sprawami społeczności lokalnej i za rozwijanie własnych kompetencji.
- Współczesne teorie i koncepcje edukacyjne wskazują przejście od dostarczania wiedzy do stwarzania warunków i zwiększania motywacji do brania odpowiedzialności za swój proces uczenia się.

➤ **Kompetencje "life skills" – trening umiejętności społecznych**

Odpowiedzią na konieczność zastosowania w LOWE edukacji pozaformalnej, w odniesieniu do specyfiki grupy odbiorców jest zastosowanie w ofercie LOWE tematycznych warsztatów kompetencyjnych typu „Life skills”.

Kształtowanie kompetencji życiowych w ramach LOWE musi być integralne z kompetencjami kluczowymi oraz z różnymi wymiarami życia codziennego, np.: rolnictwo, zarządzanie budżetem domowym, jak skutecznie znaleźć pracę, Szkoła kompetencji dla rodziców i opiekunów, zdrowe odżywianie, edukacja profilaktyki uzależnień.

Należy pamiętać, że ludzie uczą się lepiej i chętniej kiedy są „aktorami”, a nie tylko „obserwatorami”. Dlatego potrzebne są konteksty sytuacji codziennych w kształtowaniu kompetencji kluczowych.

Umiejętności życiowe według WHO są to umiejętności, umożliwiające człowiekowi pozytywne zachowania przystosowawcze, dzięki którym może skutecznie sobie radzić z zadaniami (wymaganiami) i wyzwaniem codziennego życia.

Według: B. Woynarowska, Kształtowanie umiejętności, <http://www.psychologia.edu.pl> rodzaje umiejętności życiowych są następujące:

Umiejętności podstawowe dla codziennego życia umożliwiające dobre samopoczucie, relacje interpersonalne i zachowania sprzyjające zdrowiu. Wśród nich wymienia się dziesięć umiejętności, połączonych w pięć kategorii zawierających wiele "szczegółowych" umiejętności:

- Podejmowanie decyzji i rozwiązywanie problemów (w tym także poszukiwanie alternatyw, ocena ryzyka, uzyskiwanie informacji i ich ocena, ocenianie konsekwencji działań i zachowań, stawianie sobie celów itd).
- Twórcze myślenie i krytyczne myślenie.

- Skuteczne porozumiewanie się i utrzymywanie dobrych relacji interpersonalnych (np. aktywne słuchanie, przekazywanie i przyjmowanie informacji zwrotnych, komunikowanie się werbalne i niewerbalne, asertywność, umiejętność negocjowania, rozwiązywania konfliktów, współdziałanie, praca w zespole).
- Samoświadomość i empatia (np. samoocena, identyfikacja własnych mocnych i słabych stron, pozytywne myślenie, budowanie obrazu własnej osoby i własnego ciała, samowychowanie). Radzenie sobie z emocjami i kierowanie stresem (w tym także samokontrola, radzenie sobie z presją, lękiem, trudnymi sytuacjami, poszukiwanie pomocy, gospodarowanie czasem).

Umiejętności specyficzne, umożliwiające radzenie sobie z zagrożeniami np.: asertywne odmawianie używania narkotyków, podejmowania stosunków płciowych, uczestniczenia w aktach przemocy, wandalizmu itd. Są one rozwijane w powiązaniu z ww. umiejętnościami podstawowymi.

Znaczenie kompetencji życiowych dla oferty LOWE.

- Rozwijanie umiejętności życiowych jest istotne, ponieważ odbiorcy z obszarów defaworyzowanych posiadają najczęściej deficyty w zakresie kompetencji kluczowych w powiązaniu z life skills. Zwłaszcza dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w różnych okresach życia potrzebne są różne umiejętności, by mogli sprostać licznym wyzwaniom i trudnościom w gwałtownie zmieniającym się świecie.
- Kształtowanie kompetencji życiowych należy zaliczyć do podstawowych zadań szkoły. Jest to podejście ukierunkowane na rozwijanie umiejętności życiowych (*life skills approach*). Oznacza ono interakcyjny proces nauczania i uczenia się, który polega na zdobywaniu wiedzy, kształtowaniu postaw i umiejętności, dzięki którym człowiek bierze większą odpowiedzialność za swoje życie przez: dokonywanie zdrowych wyborów życiowych, większą odporność na negatywne wpływy i presję ze strony innych oraz unikanie zachowań ryzykownych dla zdrowia.
- Umiejętności życiowe przekładają się na profilaktykę problemów zdrowotnych i społecznych. Zakłada się, że dzięki umiejętnościom życiowym człowiek może łatwiej "przełożyć" wiedzę, postawy i wartości na działanie (tzn. "wie co robić i jak to robić") oraz może zachowywać się w sposób sprzyjający zdrowiu (Por. B. Woynarowska).

Kompetencje life skills są kluczowym elementem integralnym koniecznym do zastosowania w planowanych działaniach przewidzianych w ofercie LOWE. O ile to możliwe, każdy z programów kształtowania kompetencji kluczowych powinien być ściśle powiązanych z jedną z kompetencji życiowych.

➤ **Działania pod przykryciem – “hidden workshops”**

Ze względu na specyfikę odbiorców LOWE, w tym w szczególności osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu uzależnień lub rażących braków w kompetencjach podstawowych należy zastosować metody kształtowania kompetencji kluczowych, które nie uwydatniają tych cech lub deficytów. Poważną barierą powiązaną z brakiem aktywności w LLL są zagrożenia uzależnieniami.

Dlatego model LOWE proponuje działania rozwijające KK w formie „hidden workshops”, czyli pod „przykryciem”. Oznacza to, że kształtujemy kompetencje kluczowe w sposób nietradycyjny, czyli w postaci innych atrakcyjnych i potrzebnych działań powiązanych często z sytuacjami codziennymi.

Na przykład tematyczne warsztaty kompetencyjne w zakresie edukacji prozdrowotnej, profilaktyki uzależnień, przemocy, rozwoju osobistego należy nazwać w sposób neutralny i przewidzieć inny wątek przewodni w tematyce. W rzeczywistości uczestnik będzie kształtował kompetencje jednocześnie nabywając wiedzę i umiejętności oraz budując swoją świadomość i postawy w stosunku do uzależnień.

Kształtowanie kompetencji kluczowych powinno być w ofercie LOWE powiązane z formami edukacji nieformalnej, czyli incydentalnej, zachodząca najczęściej w wolnych chwilach – podczas podróżowania, czytania, rozmów z przyjaciółmi, podejmowania osobistych wyzwań, a także z formami edukacji pozaformalnej, przybierającą formę różnych aktywności, takich jak np. śpiewanie w chórze, granie w piłkę w klubie, harcerstwo, działalność w stowarzyszeniach itp. Taka forma edukacji oparta jest na wewnętrznej motywacji oraz dobrowolnym uczestnictwie, a odbywa się w różnych sytuacjach i środowiskach, niekoniecznie związanych jedynie z nauczaniem czy szkoleniem.

W działaniach ukrytych należy założyć wykorzystanie dotychczasowej wiedzy i umiejętności uczestników. Dlatego też należy rozpoznać i docenić posiadaną przez uczestników wiedzę i doświadczenie.

W programach rozwijania kompetencji kluczowych należy pamiętać, aby rozwijać to, co uczestnicy już wiedzą i potrafią. Należy też zorganizować okazje do wymiany doświadczeń między uczestnikami. Należy stosować metody wykorzystujące doświadczenie życiowe uczestników: symulacje, odgrywanie ról, dyskusje oraz pozwalające zaplanowanie zastosowanie, wykorzystanie zdobytego doświadczenia i wiedzy w praktyce.

➤ **Bariery pierwotne i efekt zachęty**

Model odpowiada wspólnym cechom i potrzebom oraz barierom obszarów defaworyzowanych i zdegradowanych w małych ośrodkach. Wszystkie działania w ramach modelu nastawione są na nabywanie lub rozwój kompetencji kluczowych. Jednakże są to działania odpowiadające realiom obszarów defaworyzowanych lub zdegradowanych.

Model skupia się na barierach pierwotnych, priorytetowych, które są przyczyną dla następnych problemów w zakresie LLL. Model nie skupia się na szczegółowych problemach niższej rangi zdiagnozowanych jako skutki. Eliminacja bądź złagodzenie problemów pierwotnych powodujących niski udział w LLL pozwala na rzeczywistą interwencję w proces aktywizacji.

Barierami pierwotnymi, których kontekst powinien być uwzględniony w ofercie LOWE są: uzależnienia, w tym w szczególności alkoholizm, niezaradność życiowa, długotrwałe bezrobocie, brak kwalifikacji zawodowych, ubóstwo.

Niwelowanie barier pierwotnych następuje poprzez rozwijanie kompetencji kluczowych integralnych do kompetencji społecznych i life Skills, co ma szczególne znaczenie odniesieniu do oczekiwań rynku pracy, ponieważ sprzyja prawidłowemu rozwojowi psychospołecznemu, realizacji zadań rozwojowych, zaspokajaniu potrzeb; przygotowaniu do życia, radzeniu sobie z trudnościami; pierwotnej profilaktyce wielu problemów zdrowotnych i społecznych.

Odpowiadając na bariery pierwotne należy uwzględnić **efekt zachęty**. Bariery pierwotne potęgują powstawanie różnorodnych barier dla udziału w kształceniu ustawicznym. Niezbędny w ofercie LOWE jest efekt „zachęty” lub przynęty dla wejścia osób dorosłych w proces rozwoju KK. Konieczne jest to z powodu, iż oferta wyrażona i kierowana wprost

do grupy docelowej zniechęca do uczestnictwa w tzw. „douczeniu się”, co powoduje bariery, traumę, stygmatyzację w środowisku.

Efekt zachęty powinien być powiązany z korzyściami dodatkowymi wynikającymi z udziału w działaniach z oferty LOWE. Na przykład efektem dodatkowym może być możliwość uzyskania konkretnego certyfikatu, możliwość udziału w kompleksowym projekcie aktywizacyjnym, organizacja stażu zawodowego u pracodawcy, otrzymanie stypendium stażowego, skorzystanie z ustawowych zasobów danej instytucji pomocy społecznej lub instytucji rynku pracy.

➤ **Koncepcja “miejsca trzeciego”**

Model zamierza wykorzystać potencjał LOWE według teorii tzw. miejsca trzeciego, w którym osoby nabywają KK i kapitał społeczny i kulturowy poza blokującym środowiskiem własnym.

Należy wykorzystać obecny potencjał funkcjonujących instytucji poza szkołą: OPS, PUP, NGO, Poradnie pedagogiczno-psychologiczne, ośrodki psychoprofilaktyczne, psychologowie, terapeuci, GOK, kluby sportowe, świetlice wiejskie, środowiskowe i socjoterapeutyczne, instytucje przy parafiach, remizy strażackie, itp.

Rozwijanie kompetencji kluczowych nie powinno odbywać się w otoczeniu, w którym aktywność w zakresie edukacji ustawicznej jest blokowana ze względu na występujące tam powszechnie negatywne postawy, stereotypy, wzory osobowe.

Miejscem niewłaściwym dla wybranych grup odbiorców jest czasami sam budynek lub instytucja szkoły ze względu na traumę szkolną i doznaną porażkę szkolną.

Oferta LOWE powinna zatem przewidywać przeniesienie sytuacji edukacyjnej do miejsca neutralnego. W przyjaznym, pozytywnym środowisku należy:

- zapewnić pozytywne nastawienie osób prowadzących trening, szkolenie,
- stworzyć odpowiedni klimat (bezpieczeństwa, wspólnej pracy, zabawy),
- zadbać o warunki organizacyjne szkolenia, integrację, wyjaśnienie poszczególnych etapów szkolenia; na zapewnieniu na każdym etapie działań udzielania pozytywnych informacji zwrotnych;
- ułatwić tworzenie się dobrych relacji między uczestnikami.

Miejsce trzecie dotyczy również stworzenia możliwości wykorzystania zdobytych kompetencji kluczowych w innym miejscu, poza blokującym środowiskiem własnym. Wiedza teoretyczna staje się bezużyteczna, jeśli człowiek nie nabędzie umiejętności jej stosowania dla racjonalnego przekształcania rzeczywistości. W ramach LOWE zadaniem szkoły musi być zatem tworzenie takich sytuacji dydaktyczno-wychowawczych, w których odbiorca postawiony zostanie przed koniecznością praktycznego wykorzystania kompetencji w rozwiązywaniu problemów praktycznych oraz w aktywności twórczej.

Należy w ramach oferty LOWE zadbać o miejsce trzecie w kontekście miejsca, w którym uczestnicy będą mogli zdobyte kompetencje wykorzystać w praktyce.

➤ **Obligacje społeczne**

W modelu LOWE zakłada się funkcjonowanie „relacji-zobowiązania, obligacji społecznej” polegającej na tym, że osoba, która rozwinęła kompetencje kluczowe w wyniku skorzystania z oferty LOWE spowoduje podobny efekt u co najmniej jednej osoby. Będzie to formuła wykorzystywania w LOWE aktywizujących (nietradycyjnych) metod dydaktycznych, w tym wzajemnego uczenia się osób dorosłych oraz metod i narzędzi pracy z osobami dorosłymi opartych na łączeniu aktywizacji edukacyjnej z aktywnością w innych zakresach służących poprawie sytuacji osobistej, rodzinnej, w tym tworzenie wzorów tzw. usług zintegrowanych zaspokajających potrzeby lokalnej społeczności.

Drugim wymiarem zobligowania społecznego będzie bank kompetencji w danym LOWE. Będzie to obligacja społeczna międzyinstytucjonalna.

Model przewiduje stworzenie w każdym z LOWE – banku kompetencji, czyli zbioru programów i narzędzi, materiałów diagnozy, kształtowania wszystkich 8 kompetencji kluczowych z uwzględnieniem specyfiki lokalnej i dynamicznych potrzeb społeczności. Każdy z trenerów świadczących usługę w ramach LOWE będzie zobligowany do przedłożenia w banku kompetencji materiałów, które użył. Ważnym elementem będzie również zamieszczenie w banku kompetencji studiów dobrych przykładów. Kadra LOWE i zasoby trenerskie będą w każdej chwili mogły użyć tych programów. Bank będzie aktualizowany w oparciu o wyniki lokalnej diagnozy.

Przejawem obligacji społecznych będzie zobowiązanie LOWE do udostępniania wyżej wymienionych zasobów nauczycielom, kadrze własnej, jak również trenerom i osobom z zewnątrz, które zgłoszą zamiar realizacji działań w ramach LOWE.

Kolejnym wymiarem będzie udostępnienie zasobów banku kompetencji instytucjom z zewnątrz, które będą pełnić rolę LOWE.

Obligacje społeczne w LOWE dotyczą również sytuacji, kiedy pracownik danego przedsiębiorstwa korzysta z usług LOWE. Wówczas w wyniku obligacji przedsiębiorstwo w zamian za podwyższenie poziomu kompetencji społecznych swojego pracownika może dokonać zaproponować użyczenie własnych zasobów.

Ponadto, osoba, która skorzystała z usług LOWE może zostać trenerem świadczącym nieodpłatnie swoje usługi kolejnym osobom jako odbiorcom LOWE.

➤ **Współpraca i partnerstwo jako trwałość działania, animacja i kapitał społeczny**

Współpraca i partnerstwo przejawiać się powinny w równoczesny rozwijaniu relacji z różnymi instytucjami i organizacjami świadczącymi usługi społeczne, prowadzącymi szkolenia, propagującymi wiedzę i rozwijającymi lokalny kapitał ludzki i społeczny.

Wiadomo jest powszechnie, że nasycenie środowiska lokalnego instytucjami o różnych kompetencjach jest znaczne. Instytucje te dysponują zasobami umożliwiającymi osiągnięcie różnych celów z zakresu edukacji lub polityki społecznej i gospodarczej.

Dlatego też znaczna część zajęć koordynowanych w ramach LOWE, może być prowadzona w instytucjach innych niż oświatowe (instytucje rynku pracy, instytucje kultury, sportu, turystyki, wsparcia rodziny, ośrodki zdrowia, organizacje pozarządowe i inne organizacje społeczne itp.). Warunkiem jest zainicjowanie i zorganizowanie partnerstwa lokalnego, które te zasoby zintegruje na rzecz wykreowania oferty LOWE.

Zadania LOWE powinny być realizowane w sposób, który nie był dotychczas szerzej praktykowany, tj. wielozakresowo – łącząc praktyczne formy edukacji dorosłych z innymi usługami publicznymi, w tym aktywnością z ww. zakresów innych niż zakres oświatowy. Świadczenie usług edukacyjnych w izolacji, bez połączenia z innymi usługami, jest jednym z głównych powodów niepowodzeń w rozwoju edukacji osób dorosłych w Polsce, szczególnie wśród osób niżej wykształconych i z niskimi umiejętnościami. Dlatego też dla realizacji

powyższych postulatów konieczne jest funkcjonowanie LOWE w oparciu o partnerstwo lokalne.

Istotnym elementem modelu jest Lokalne Partnerstwo LOWE. Będzie to rzeczywiste partnerstwo lokalne działające w oparciu wypracowaną strategię Partnerstwa na rzecz LLL. Partnerstwo obejmuje szeroką i profesjonalną formułę współpracy międzysektorowej. Model LOWE wykorzystuje i pożytkuje potencjał wszystkich możliwych, obecnych instytucji i ich kompetencji ustawowych poprzez zaangażowanie ich w współpracę. Partnerstwo zapewni integralność zasobów lokalnych oraz trwałość LOWE. Ponadto Partnerstwo będzie formułą immanentnego empowermentu, co spowoduje zaangażowanie się całej społeczności w LOWE jako „własne”, „nasze”.

Partnerstwo będzie najefektywniejszą formułą budowania relacji współpracy i partnerstwa LOWE z otoczeniem społecznym i gospodarczym, w tym np. z pracodawcami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami rodziców oraz z innymi instytucjami systemu oświaty działającymi na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucjami innych resortów działającymi w tym zakresie (instytucje rynku pracy, ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki).

Trwałość LOWE powinna przejawiać się w Partnerstwie oraz Banku kompetencji. Założony fundraising oraz Partnerstwo lokalne LLL oraz zobowiązanie organu prowadzącego szkołę spowoduje wykreowanie zasad obligacji społecznej do kontynuacji działań LOWE jedynie w oparciu o posiadane przez organ prowadzący zasoby, trwałości funkcjonowania LOWE w danej społeczności lokalnej po zakończeniu realizacji grantu.

W modelu zamieszczono opis w zakresie partnerskiego inicjowania i zarządzania kształceniem ustawicznym osób dorosłych w społeczności lokalnej poprzez model LOWE.

Nieodzownym elementem partnerskiego podejścia do LOWE jest **kapitał społeczny** powodujący zaangażowanie w LLL: grupy koleżeńskie rodziców uczniów szkoły/LOWE, kół zainteresowań i hobbystycznych, liderów lokalnych itp. Niezbędne będzie tu umożliwienie takich działań jak doinwestowanie, doposażenie lub niewielki remont obecnych pomieszczeń w terenie. Dlatego też w ofercie LOWE konieczne będzie realizowanie autonomicznych przedsięwzięć i projektów własnych społeczności lokalnych jako form kształtowania kompetencji kluczowych, oraz inicjatyw kształtujących KK w powiązaniu z zainteresowaniami grupy docelowej, nawet niewielkich grup, np. uczniowie szkół starszych klas organizują

warsztaty technologii informacyjno-komunikacyjnych dla swojego najbliższego otoczenia inicjując proces kształcenia ustawicznego.

Kolejnym wymiarem partnerskiego działania LOWE jest **animacja lokalna**. Model pozwala wykreować trwały sposób na aktywizację w zakresie LLL poprzez „nauczenie” środowiska lokalnego korzystania z narzędzi i rozwiązań. Na podstawie powyższego w środowisku LOWE nastąpi animacja LLL kompetencji kluczowych.

Osobowym wymiarem animacji będzie to, że model zakłada trwałe wykreowanie roli oraz funkcji Animatora LOWE, który będzie działał w oparciu o potencjał szkoły.

Zasoby materialne szkoły (infrastruktura, nauczyciele, zaplecze organizacyjno-instytucjonalne) posłużą do realizacji stałych warsztatów kompetencyjnych w formach wskazanych powyżej. Te główne cykle będą odbywać się w dogodnych warunkach w infrastrukturze szkoły. Zwiększy to aktywność edukacyjną rodziców, którzy znają to miejsce mają gwarancję jakości działań.

4. Kluczowe Kompetencje uczenia się przez całe życie

Postępująca globalizacja wymaga od każdego obywatela szerokiego wachlarza umiejętności pozwalających na łatwe przystosowanie się do szybko zmieniającego się świata, w którym zachodzą rozliczne wzajemne powiązania.

Ustawiczną aktualizację wiedzy i umiejętności, pozwalającą dotrzymać kroku szybkiemu rozwojowi cywilizacji umożliwiają Kompetencje Kluczowe.

Kompetencje kluczowe to zestaw najważniejszych kompetencji, bez których nie można kształtować kompetencji pozostałych. Każdemu niezbędne są uniwersalne umiejętności – składowe Kompetencji Kluczowych.

Kompetencje Kluczowe powinny:

- odpowiadać potrzebom całej społeczności,
- być w zgodzie z przyjętymi przez społeczeństwo wartościami i prawami etyki, gospodarki i kultury,
- przygotowywać obywateli do pełnienia zróżnicowanych ról w życiu.

Edukacja ma więc do odegrania zasadniczą rolę, polegającą na zapewnieniu uczącym się:

- nabycie Kompetencji Kluczowych, koniecznych do elastycznego funkcjonowania w zmieniającej się rzeczywistości,
- równego dostępu do wiedzy,
- warunków odpowiadających ich zróżnicowanym potrzebom.

Główne cele edukacji europejskiej to:

1. Określenie i zdefiniowanie kompetencji kluczowych koniecznych do osobistej samorealizacji, bycia aktywnym obywatelem i uzyskania szans na zatrudnienie w społeczeństwie wiedzy.
2. Wspieranie działań państw członkowskich zmierzających do zapewnienia młodym ludziom, po zakończeniu kształcenia i szkoleń, kompetencji kluczowych w stopniu przygotowującym ich do dorosłego życia i stanowiącym podstawę dla dalszej nauki i życia zawodowego oraz zapewnienia dorosłym możliwości rozwijania i aktualizowania ich kompetencji kluczowych w ciągu całego życia.
3. Dostarczenie twórcom polityki, instytucjom edukacyjnym, pracodawcom oraz osobom uczącym się informacji ułatwiających starania na rzecz osiągnięcia wspólnie uzgodnionych celów na szczeblu krajowym i europejskim.
4. Określenie ram dalszego działania na poziomie Unii Europejskiej w zakresie wspólnotowych programów edukacji i szkolenia.

Organy Unii Europejskiej, dostrzegając istotną rolę ponadnarodowej mobilności pracowników, uznały za niezbędne określenie wspólnego słownika wymagań. Kompetencje zdefiniowane zostały w zaleceniu Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE) jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia. W ramach zalecenia ustanowiono osiem następujących kompetencji kluczowych:

Porozumiewanie się w języku ojczystym – zdolność wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) oraz językowej interakcji w odpowiedniej i kreatywnej formie w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych – w edukacji i szkoleniu, pracy, domu i czasie wolnym.

Porozumiewanie się w językach obcych – zdolność do rozumienia, wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) w odpowiednim zakresie kontekstów społecznych i kulturalnych (w edukacji i szkoleniu, pracy, domu i czasie wolnym) w zależności od chęci lub potrzeb danej osoby. Porozumiewanie się w obcych językach wymaga również takich umiejętności, jak mediacja i rozumienie różnic kulturowych. Stopień opanowania języka przez daną osobę może być różny w przypadku czterech kompetencji językowych (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) i poszczególnych języków oraz zależny od społecznego i kulturowego kontekstu osobistego, otoczenia oraz potrzeb lub zainteresowań danej osoby.

Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne – te pierwsze obejmują umiejętność rozwijania i wykorzystywania myślenia matematycznego w celu rozwiązywania problemów wynikających z codziennych sytuacji. Istotne są zarówno proces i czynność, jak i wiedza, przy czym podstawę stanowi należyte opanowanie umiejętności liczenia. Kompetencje matematyczne obejmują – w różnym stopniu – zdolność i chęć wykorzystywania matematycznych sposobów myślenia (myślenie logiczne i przestrzenne) oraz prezentacji (wzory, modele, konstrukty, wykresy, tabele). Te drugie odnoszą się do zdolności i chęci wykorzystywania istniejącego zasobu wiedzy i metodologii do wyjaśniania świata przyrody, w celu formułowania pytań i wyciągania wniosków opartych na dowodach. Za kompetencje techniczne uznaje się stosowanie tej wiedzy i metodologii w odpowiedzi na postrzegane potrzeby lub pragnienia ludzi. Kompetencje w zakresie nauki i techniki obejmują rozumienie zmian powodowanych przez działalność ludzką oraz odpowiedzialność poszczególnych obywateli.

Kompetencje informatyczne – obejmują umiejętne i krytyczne wykorzystywanie technologii społeczeństwa informacyjnego (TSI) w pracy, rozrywce i porozumiewaniu się. Opierają się one na podstawowych umiejętnościach w zakresie technik informatycznych i komputerowych:

wykorzystywania komputerów do uzyskiwania, oceny, przechowywania, tworzenia, prezentowania i wymiany informacji oraz do porozumiewania się i uczestnictwa w sieciach współpracy za pośrednictwem Internetu.

Umiejętność uczenia się – to zdolność konsekwentnego i wytrwałego uczenia się, organizowania własnego procesu uczenia się, w tym poprzez efektywne zarządzanie czasem i informacjami, zarówno indywidualnie, jak i w grupach. Kompetencja ta obejmuje świadomość własnego procesu uczenia się i potrzeb w tym zakresie, identyfikowanie dostępnych możliwości oraz zdolność pokonywania przeszkód.. Kompetencja ta oznacza nabywanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy i umiejętności, a także poszukiwanie i korzystanie ze wskazówek. Umiejętność uczenia się pozwala osobom nabyć umiejętność korzystania z wcześniejszych doświadczeń w uczeniu się i ogólnych doświadczeń życiowych, w celu wykorzystywania i stosowania wiedzy i umiejętności w różnorodnych kontekstach – w domu, w pracy, a także w edukacji i szkoleniu. Kluczowymi czynnikami w rozwinięciu tej kompetencji u danej osoby są motywacja i wiara we własne możliwości.

Kompetencje społeczne i obywatelskie – to kompetencje osobowe, interpersonalne i międzykulturowe obejmujące pełny zakres zachowań przygotowujących osoby do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym (szczególnie w społeczeństwach charakteryzujących się coraz większą różnorodnością, a także rozwiązywania konfliktów w razie potrzeby). Kompetencje te przygotowują do pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, w oparciu o znajomość pojęć i struktur społecznych, poczucie się do aktywnego i demokratycznego uczestnictwa.

Inicjatywność i przedsiębiorczość – oznaczają zdolność osoby do realizowania swoich pomysłów. Obejmują one kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów. Stanowią one wsparcie dla indywidualnych osób, nie tylko w ich codziennym życiu prywatnym i społecznym, ale także w ich miejscu pracy. Pomagają im uzyskać świadomość kontekstu ich pracy i zdolność wykorzystywania szans. Są podstawą bardziej konkretnych umiejętności i wiedzy potrzebnych tym, którzy podejmują przedsięwzięcia o charakterze społecznym lub

handlowym. Powinny obejmować świadomość wartości etycznych i promować dobre zarządzanie.

Świadomość i ekspresja kulturalna – to docenianie znaczenia twórczego wyrażania idei, doświadczeń i uczuć za pośrednictwem szeregu środków wyrazu, w tym muzyki, sztuk teatralnych, literatury i sztuk wizualnych.

Szczegółowy opis Kluczowych Kompetencji uczenia się przez całe życie:

➤ porozumiewanie się w języku ojczystym

Kompetencję tę pojmuje się jako zdolność wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) oraz językowej interakcji w odpowiedniej i kreatywnej formie w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych¹. Porozumiewanie się w języku ojczystym to znajomość sytuacji komunikacyjnych i umiejętność dostosowania do nich tworzonych tekstów, a także prowadzenia dialogu, poszukiwania i gromadzenia informacji. Porozumiewanie się w języku ojczystą wydaje się kompetencją oczywistą, nadaną kulturowo, ale niestety tak nie jest. Człowiek jako istota żyjąca w społeczeństwie powinien posiadać wysoko rozwinięte kompetencje komunikacyjne. Kompetencja komunikacyjna jest wynikiem opanowania języka ojczystego, nieodłącznie związanego z rozwojem indywidualnych zdolności poznawczych umożliwiających interpretację świata i relacje z innymi ludźmi. Porozumiewanie się w języku ojczystym wymaga od osoby znajomości słownictwa, gramatyki funkcjonalnej i funkcji języka. Obejmuje ona świadomość głównych typów interakcji słownej, znajomość pewnego zakresu tekstów literackich i innych, głównych cech rozmaitych stylów i rejestrów języka oraz świadomość zmienności języka i sposobów porozumiewania się w różnych kontekstach.

Świadomy obywatel powinien posiadać umiejętność porozumiewania się w mowie i piśmie w różnych sytuacjach komunikacyjnych, a także obserwowania swojego sposobu porozumiewania się i przystosowywania go do wymogów sytuacji. Kompetencja ta obejmuje również umiejętności rozróżniania i wykorzystywania różnych typów tekstów, poszukiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji, wykorzystywania pomocy oraz formułowania

¹ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), s. 4.

i wyrażania własnych argumentów w mowie i w piśmie w przekonujący sposób, odpowiednio do kontekstu.

Pozytywna postawa w stosunku do porozumiewania się w ojczystym języku obejmuje skłonność do krytycznego i konstruktywnego dialogu, wrażliwość na walory estetyczne oraz chęć ich urzeczywistniania oraz zainteresowanie kontaktami z innymi ludźmi. Wiąże się to ze świadomością oddziaływania języka na innych ludzi oraz potrzebę rozumienia i używania języka w sposób pozytywny i odpowiedzialny społecznie. Miejsca, w których kompetencja ta powinna być rozwijana są bardzo różne, ale w podstawowym założeniu to szkoła powinna przygotowywać uczniów do rozwoju tej kompetencji. Absolwenci szkół, w których język ojczysty zapisany w podstawie programowej, nauczany jest w wymiarze 5-6 godzinnym tygodniowo, powinny tą kompetencję mieć opanowaną na bardzo wysokim poziomie. Tymczasem rzeczywistość poza szkolna pokazuje coś innego. Okazuje się bowiem, że w tradycyjnej polskiej szkole uczeń pozostaje w biernej roli słuchacza, nie ma okazji sprawdzić się w interakcjach: „tradycyjny model komunikacyjny funkcjonujący w szkole ma charakter jednokierunkowy. Dorosły pyta, dziecko (tylko wtedy) odpowiada.”²

➤ **porozumiewanie się w językach obcych**

Kolejną kompetencją jest porozumiewanie się w językach obcych. Kompetencja ta uwzględnia wszystkie umiejętności ujęte w poprzedniej definicji, jednak opiera się na rozumieniu różnic kulturowych, znajomości pewnych konwencji komunikacyjnych charakterystycznych dla każdego narodu. Programy edukacyjne, finansowane z budżetu Unii Europejskiej, takie jak: Socrates, Erasmus i Lingua służą międzyszkolnym wymianom młodzieży, tzw. „edukacji do wielojęzyczności”, ich celem jest wzmocnienie współpracy między państwami tworzącymi Unię. Kompetencja porozumiewania się w obcych językach wymaga znajomości słownictwa i gramatyki funkcjonalnej oraz świadomości głównych typów interakcji słownej i rejestrów języka. Istotna jest również znajomość konwencji społecznych oraz aspektu kulturowego i zmienności języków.

W kontekście wielokulturowych i wielojęzycznych społeczeństw Europy uznaje się, że język ojczysty nie we wszystkich przypadkach musi być językiem urzędowym państwa

² Małgorzata Taraszkiewicz, Wprawki z reformy. Zawód: uczeń. Cz. 3, „Nowa Polszczyzna” 2000, nr 1, 4.

członkowskiego oraz że umiejętność porozumiewania się w języku urzędowym jest warunkiem wstępnym zapewnienia pełnego uczestnictwa jednostki w społeczeństwie.

W niektórych państwach członkowskich językiem ojczystym może być jeden z kilku języków urzędowych. Środki stosowane w takich przypadkach, oraz odpowiednie stosowanie definicji, należą do kompetencji poszczególnych państw członkowskich i są uzależnione od ich specyficznych potrzeb i okoliczności. Pozytywna postawa obejmuje świadomość różnorodności kulturowej, a także zainteresowanie i ciekawość języków i komunikacji międzykulturowej. Na niezbędne umiejętności w zakresie komunikacji w językach obcych składa się zdolność rozumienia komunikatów słownych, inicjowania, podtrzymywania i kończenia rozmowy oraz czytania, rozumienia i pisanie tekstów, odpowiednio do potrzeb danej osoby. Osoby powinny także być w stanie właściwie korzystać z pomocy oraz uczyć się języków również w nieformalny sposób w ramach uczenia się przez całe życie. Uczniowie szkół europejskich powinni nie tylko kształcić umiejętności komunikacyjne, ponadto rozwijają tzw. wrażliwość interkulturową, pozwalającą im zrozumieć różnice między narodami i weryfikować dotyczące ich stereotypy.³

➤ **kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne**

Kompetencje naukowe odnoszą się do praktycznego zastosowania istniejącego zasobu wiedzy i metodologii do wyjaśniania świata przyrody, w celu formułowania pytań i wyciągania wniosków opartych na dowodach. Za kompetencje techniczne uznaje się stosowanie tej wiedzy i metodologii w odpowiedzi na postrzegane potrzeby lub pragnienia ludzi". Kompetencje matematyczne obejmują umiejętność rozwijania i wykorzystywania myślenia matematycznego w celu rozwiązywania problemów wynikających z codziennych sytuacji. Istotne są zarówno proces i czynność, jak i wiedza, przy czym podstawę stanowi należyte opanowanie umiejętności liczenia. Kompetencje matematyczne obejmują – w różnym stopniu – zdolność i chęć wykorzystywania matematycznych sposobów myślenia (myślenie logiczne i przestrzenne) oraz prezentacji (wzory, modele, konstrukty, wykresy, tabele).⁴ Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją.

³ Małgorzata Pomorska, Zadania stojące przed edukacją oraz glottodydaktyką w wielojęzycznej i wielokulturowej Europie, „Języki Obce w Szkole” 2010, nr 1, s. 83

⁴ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), s. 3.

Konieczna wiedza w dziedzinie matematyki obejmuje solidną umiejętność liczenia, znajomość miar i struktur, głównych operacji i sposobów prezentacji matematycznej, rozumienie terminów i pojęć matematycznych, a także świadomość pytań, na które matematyka może dać odpowiedź. W przypadku nauki i techniki, niezbędna wiedza obejmuje główne zasady rządzące naturą, podstawowe pojęcia naukowe, zasady i metody, technikę oraz produkty i procesy techniczne, a także rozumienie wpływu nauki i technologii na świat przyrody.

Kompetencje te powinny umożliwiać osobom lepsze rozumienie korzyści, ograniczeń i zagrożeń wynikających z teorii i zastosowań naukowych oraz techniki w społeczeństwach w sensie ogólnym (w powiązaniu z podejmowaniem decyzji, wartościami, zagadnieniami moralnymi, kulturą itp.) Kompetencje w tym obszarze obejmują postawy krytycznego rozumienia i ciekawości, zainteresowanie kwestiami etycznymi oraz poszanowanie zarówno bezpieczeństwa, jak i trwałości, w szczególności w odniesieniu do postępu naukowo-technicznego w kontekście danej osoby, jej rodziny i społeczności oraz zagadnień globalnych.

➤ **kompetencje informatyczne**

Kompetencje informatyczne obejmują umiejętne i krytyczne wykorzystywanie technologii społeczeństwa informacyjnego (TSI) w pracy, rozrywce i porozumiewaniu się. Opierają się one na podstawowych umiejętnościach w zakresie TIK: wykorzystywania komputerów do uzyskiwania, oceny, przechowywania, tworzenia, prezentowania i wymiany informacji oraz do porozumiewania się i uczestnictwa w sieciach współpracy za pośrednictwem Internetu.⁵ Samo wyposażenie szkół w komputery i Internet nie jest równoznaczne z kształceniem tej umiejętności. Informatyzacja szkoły niekoniecznie wiąże się z rozwojem jej uczniów: nowoczesne technologie cyfrowe „mogą wręcz prowadzić do utrwalania wśród uczniów niewłaściwych postaw wobec uczenia się, tłumić kreatywność, samodzielność w stawianiu problemów i ich rozwiązywaniu, umiejętność współpracy w zespole, aktywnej i świadomej komunikacji. Zastosowanie technologii cyfrowych do wspomagania tradycyjnego, dydaktycznego warsztatu nauczyciela może nawet doprowadzić do zasadniczego regresu w metodologii nauczania⁶.

⁵ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), s. 4.

⁶ Sabina Furgot, Lechosław Chojnacki, Informatyzacja szkoły może być krokiem wstecz, „Edukacja i Dialog” 2009, nr 4, s. 42.

Korzystanie z TSI wymaga krytycznej i refleksyjnej postawy w stosunku do dostępnych informacji oraz odpowiedzialnego wykorzystywania mediów interaktywnych. Rozwijaniu tych kompetencji sprzyja również zainteresowanie udziałem w społecznościach i sieciach w celach kulturalnych, społecznych lub zawodowych. Kompetencje informatyczne wymagają solidnego rozumienia i znajomości natury, roli i możliwości TSI w codziennych kontekstach: w życiu osobistym i społecznym, a także w pracy. Obejmuje to główne aplikacje komputerowe – edytory tekstu, arkusze kalkulacyjne, bazy danych, przechowywanie informacji i posługiwanie się nimi – oraz rozumienie możliwości i potencjalnych zagrożeń związanych z Internetem i komunikacją za pośrednictwem mediów elektronicznych (poczta elektroniczna, narzędzia sieciowe) do celów pracy, rozrywki, wymiany informacji i udziału w sieciach współpracy, a także do celów uczenia się i badań. Szkoła bliska życiu w erze informacyjnej – to oczywiście nadrzędny cel, w każdym wprowadzaniu technologii informacyjnych należy jednak zachować podejście zdroworozsądkowe, by TI były narzędziem, a nie celem nauczania. Tę kompetencję należałoby zatem rozumieć jako narzędzie dla rozwoju pozostałych umiejętności kluczowych.⁷

➤ **umiejętność uczenia się**

Umiejętność uczenia się to zdolność konsekwentnego i wytrwałego uczenia się, organizowania własnego procesu uczenia się, w tym poprzez efektywne zarządzanie czasem i informacjami, zarówno indywidualnie, jak i w grupach. Kompetencja ta obejmuje świadomość własnego procesu uczenia się i potrzeb w tym zakresie, identyfikowanie dostępnych możliwości oraz zdolność pokonywania przeszkód w celu osiągnięcia powodzenia w uczeniu się. Kompetencja ta oznacza nabywanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy i umiejętności, a także poszukiwanie i korzystanie ze wskazówek⁸. Kompetencja ta oznacza nabywanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy i umiejętności, a także poszukiwanie i korzystanie ze wskazówek. Umiejętność uczenia się pozwala osobom nabyć umiejętność korzystania z wcześniejszych doświadczeń w uczeniu się i ogólnych doświadczeń życiowych w celu wykorzystywania i stosowania wiedzy i umiejętności w różnorodnych kontekstach – w domu, w pracy, a także w edukacji i szkoleniu. Kluczowymi czynnikami

⁷ Sielatycki Mirosław, Kompetencje nauczyciela w Unii Europejskiej, „TRENDY. Uczenie w XXI wieku. Internetowy magazyn CODN 2005, nr 3, s. 5.

⁸ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), s. 3.

w rozwinięciu tej kompetencji u danej osoby są motywacja i wiara we własne możliwości. Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją.

W sytuacji, kiedy uczenie się skierowane jest na osiągnięcie konkretnych celów pracy lub kariery, osoba powinna posiadać znajomość wymaganych kompetencji, wiedzy, umiejętności i kwalifikacji. We wszystkich przypadkach umiejętność uczenia się wymaga od osoby znajomości i rozumienia własnych preferowanych strategii uczenia się, silnych i słabych stron własnych umiejętności i kwalifikacji, a także zdolności poszukiwania możliwości kształcenia i szkolenia się oraz dostępnej pomocy lub wsparcia.

Umiejętność uczenia się wymaga po pierwsze nabycia podstawowych umiejętności czytania, pisania, liczenia i umiejętności w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych koniecznych do dalszego uczenia się. Na podstawie tych umiejętności, osoba powinna być w stanie docierać do nowej wiedzy i umiejętności oraz zdobywać, przetwarzać i przyswajać je. Wymaga to efektywnego zarządzania własnymi wzorcami uczenia się, kształtowania kariery i pracy, a szczególnie wytrwałości w uczeniu się, koncentracji na dłuższych okresach oraz krytycznej refleksji na temat celów uczenia się. Osoby powinny być w stanie poświęcać czas na samodzielną naukę charakteryzującą się samodyscypliną, ale również na wspólną pracę w ramach procesu uczenia się, czerpać korzyści z różnorodności grupy oraz dzielić się nabytą wiedzą i umiejętnościami. Powinny one być w stanie organizować własny proces uczenia się, ocenić swoją pracę oraz w razie potrzeby szukać rady, informacji i wsparcia. Pozytywna postawa obejmuje motywację i wiarę we własne możliwości w uczeniu się i osiąganiu sukcesów w tym procesie przez całe życie. Nastawienie na rozwiązywanie problemów sprzyja zarówno procesowi uczenia się, jak i zdolności osoby do pokonywania przeszkód i zmieniania się. Chęć wykorzystywania doświadczeń z życia i uczenia się, a także ciekawość w poszukiwaniu możliwości uczenia się i wykorzystywania tego procesu w różnorodnych sytuacjach życiowych to niezbędne elementy pozytywnej postawy. "Uczenie się jest procesem generalizowania własnych bezpośrednich doświadczeń i wyciągania z nich wniosków. Podkreśla ono bezpośrednie doświadczenie tego, czego się uczymy, zwiększenie zaangażowania w uczenie się i przejęcie części odpowiedzialności za uporządkowanie wniosków, jakich dostarczyły nam nasze przeżycia"⁹ W rozwijaniu tej predyspozycji szkoła odgrywa rolę nadrzędną – pozytywne wrażenia zdobyte w latach szkolnych motywują

⁹ Koncepcja Johnsonów. Cyt. za Richards Arends, *Uczymy się nauczać*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1995.

do pracy nad sobą w uczeniu się przez całe życie. Zdolność do motywacji wewnętrznej i dążenie do samowiedzy są wyznacznikami tzw. inteligencji emocjonalnej, jednym z warunków życiowych powodzeń. W rozwijaniu omawianej predyspozycji istotna jest również świadomość efektywnych sposobów uczenia się, tylko wtedy przyjmujemy odpowiedzialność za proces zdobywania przez nas wiedzy, najlepiej poprzez doświadczenie.

➤ **kompetencje społeczne i obywatelskie**

Kompetencje społeczne i obywatelskie „są to kompetencje osobowe, interpersonalne i międzykulturowe obejmujące pełny zakres zachowań przygotowujących osoby do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym, szczególnie w społeczeństwach charakteryzujących się coraz większą różnorodnością, a także rozwiązywania konfliktów w razie potrzeby. Kompetencje obywatelskie przygotowują osoby do pełnego uczestnictwa w życiu obywatelskim w oparciu o znajomość pojęć i struktur społecznych i politycznych oraz poczucie się do aktywnego i demokratycznego uczestnictwa¹⁰.

Kompetencje społeczne są związane z dobrem osobistym i społecznym, które wymaga świadomości, w jaki sposób można zapewnić sobie optymalny poziom zdrowia fizycznego i psychicznego, rozumianego również jako zasób danej osoby i jej rodziny oraz bezpośredniego otoczenia społecznego, a także wiedzy, w jaki sposób może się do tego przyczynić odpowiedni styl życia. Dla powodzenia w kontaktach interpersonalnych i uczestnictwie społecznym niezbędne jest rozumienie zasad postępowania i reguł zachowania ogólnie przyjętych w różnych społeczeństwach i środowiskach (np. w pracy). Równie istotna jest świadomość podstawowych pojęć dotyczących osób, grup, organizacji zawodowych, równości płci i niedyskryminacji, społeczeństwa i kultury. Konieczne jest rozumienie wielokulturowych i społeczno-ekonomicznych wymiarów społeczeństw europejskich, a także wzajemnej interakcji narodowej tożsamości kulturowej i tożsamości europejskiej.

Podstawowe umiejętności w zakresie tej kompetencji obejmują zdolność do konstruktywnego porozumiewania się w różnych środowiskach, wykazywania się tolerancją, wyrażania i rozumienia różnych punktów widzenia, negocjowania połączonego ze

¹⁰ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), s. 4.

zdolnością tworzenia klimatu zaufania, a także zdolność do empatii. Do umiejętności tych należy krytyczna i twórcza refleksja oraz konstruktywne uczestnictwo w działaniach społeczności lokalnych i sąsiedzkich oraz procesach podejmowania decyzji na wszystkich poziomach, od lokalnego, poprzez krajowy, po europejski, szczególnie w drodze głosowania. Osoby powinny być zdolne do radzenia sobie ze stresem i frustracją oraz do wyrażania ich w konstruktywny sposób, a także powinny dokonywać rozróżnienia sfery osobistej i zawodowej. Kompetencja ta opiera się na współpracy, asertywności i prawości. Osoby powinny interesować się rozwojem społeczno-gospodarczym, komunikacją międzykulturową, cenić różnorodność i szanować innych ludzi, a także być przygotowane na pokonywanie uprzedzeń i osiąganie kompromisu. Kompetencje obywatelskie opierają się na znajomości pojęć demokracji, sprawiedliwości, równości, obywatelstwa i praw obywatelskich, łącznie ze sposobem ich sformułowania w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej i międzynarodowych deklaracjach oraz ich stosowaniem przez różne instytucje na poziomach lokalnym, regionalnym, krajowym, europejskim i międzynarodowym. Obejmują one również znajomość współczesnych wydarzeń, jak i głównych wydarzeń i tendencji w narodowej, europejskiej i światowej historii. Ponadto, należy zwiększyć świadomość celów, wartości i polityk, jakimi kierują się ruchy społeczne i polityczne.

Niezbędna jest również znajomość integracji europejskiej oraz struktur UE, z ich głównymi celami i wartościami, jak i świadomość różnorodności i tożsamości kulturowych w Europie.

Umiejętności w zakresie kompetencji obywatelskich obejmują zdolność do efektywnego zaangażowania, wraz z innymi ludźmi, w działania publiczne, wykazywania solidarności i zainteresowania rozwiązywaniem problemów stojących przed lokalnymi i szerszymi społecznościami. Pełne poszanowanie praw człowieka, w tym równości, jako podstawy demokracji, uznanie i zrozumienie różnic w systemach wartości różnych religii i grup etnicznych, to fundamenty pozytywnej postawy. Oznacza ona zarówno wykazywanie poczucia przynależności do własnego otoczenia, kraju, Unii Europejskiej i Europy jako całości oraz do świata, jak i gotowość do uczestnictwa w demokratycznym podejmowaniu decyzji na wszystkich poziomach. Obejmuje ona również wykazywanie się poczuciem obowiązku, jak i okazywanie zrozumienia i poszanowania wspólnych wartości, niezbędnych do zapewnienia spójności wspólnoty, takich jak respektowanie demokratycznych zasad. Konstruktywne uczestnictwo obejmuje również działalność obywatelską, wspieranie

różnorodności i spójności społecznej i zrównoważonego rozwoju oraz gotowość poszanowania wartości i prywatności innych osób.

➤ **inicjatywność i przedsiębiorczość**

Inicjatywność i przedsiębiorczość jest to „zdolność osoby do wcielania pomysłów w czyn. Obejmują one kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów”¹¹.

Konieczna wiedza obejmuje zdolność identyfikowania dostępnych możliwości działalności osobistej, zawodowej lub gospodarczej, w tym szerszych zagadnień stanowiących kontekst pracy i życia ludzi, takich jak ogólne rozumienie zasad działania gospodarki, a także szanse i wyzwania stojące przed pracodawcami i organizacjami. Osoby powinny również być świadome zagadnień etycznych związanych z przedsiębiorstwami oraz tego, w jaki sposób mogą one wywoływać pozytywne zmiany, np. poprzez sprawiedliwy handel lub przedsięwzięcia społeczne. Postawa przedsiębiorcza charakteryzuje się inicjatywnością, aktywnością, niezależnością i innowacyjnością zarówno w życiu osobistym i społecznym, jak i w pracy. Obejmuje również motywację i determinację w kierunku realizowania celów, czy to osobistych, czy wspólnych, zarówno prywatnych jak i w pracy. Umiejętności odnoszą się do proaktywnego zarządzania projektami (co obejmuje np. planowanie, organizowanie, zarządzanie, kierowanie i zlecanie zadań, analizowanie, komunikowanie, sporządzanie raportów, ocenę i sprawozdawczość), skutecznej reprezentacji i negocjacji oraz zdolności zarówno pracy indywidualnej, jak i współpracy w zespołach. Niezbędna jest umiejętność oceny i identyfikacji własnych mocnych i słabych stron, a także oceny ryzyka i podejmowania go w uzasadnionych przypadkach. „Opanowanie takich umiejętności może w pełni dokonać się w środowisku, w którym się pracuje (...) Wszystkie doświadczenia ukazują, że największy zysk z edukacji znajdzie ona dzięki umieszczeniu w sieci uczestników współpracujących ze sobą. Omawiana kompetencja odnosi się także do predyspozycji ułatwiających zarządzanie, m. in. planowania, organizowania, analizowania i sprawozdawczości, a także do cech osobowości, takich jak: pracowitość, inwencja, odwaga, skłonność do podejmowania ryzyka i zdeterminowanie w dążeniu do celu.”¹²

¹¹ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), s. 3.

¹² Biała księga Komisji Europejskiej: Nauczanie i uczenie się na drodze do uczącego się społeczeństwa. Warszawa, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 1995, s. 30.

➤ **świadomość i ekspresja kulturalna**

Świadomość i ekspresja kulturalna – ta predyspozycja jest pojmowana jako „docenianie znaczenia twórczego wyrażania idei, doświadczeń i uczuć za pośrednictwem szeregu środków wyrazu, w tym muzyki, sztuk teatralnych, literatury i sztuk wizualnych¹³.

Wiedza kulturalna obejmuje świadomość lokalnego, narodowego i europejskiego dziedzictwa kulturalnego oraz jego miejsca w świecie. Obejmuje ona podstawową znajomość najważniejszych dzieł kultury, w tym współczesnej kultury popularnej. Niezbędne jest rozumienie kulturowej i językowej różnorodności w Europie i w innych regionach świata oraz konieczności jej zachowania, a także zrozumienie znaczenia czynników estetycznych w życiu codziennym. Ekspresja kulturalna jest niezbędna do rozwijania twórczych umiejętności, które mogą być wykorzystywane w wielu sytuacjach zawodowych. Dogłębne zrozumienie własnej kultury oraz poczucie tożsamości mogą być podstawą szacunku i otwartej postawy wobec różnorodności ekspresji kulturalnej. Pozytywna postawa obejmuje również kreatywność oraz chęć pielęgnowania zdolności estetycznych poprzez wyrażanie siebie środkami artystycznymi i udział w życiu kulturalnym. Umiejętności obejmują zarówno wrażliwość, jak i ekspresję: wrażliwość i przyjemność z odbioru dzieł sztuki i widowisk, jak i wyrażanie siebie poprzez różnorodne środki z wykorzystaniem wrodzonych zdolności. Umiejętności obejmują również zdolność do odniesienia własnych punktów widzenia w zakresie twórczości i ekspresji do opinii innych oraz rozpoznawania i wykorzystywania społecznych i ekonomicznych szans w działalności kulturalnej. Obywatel Europy nie jest tylko jej odbiorcą, udział w tworzeniu kultury, zarówno elitarnej, jak i popularnej kształtuje wrażliwość i pielęgnuje poczucie estetyki. W korzystaniu z dóbr kultury i jej tworzeniu istotne jest wartościowanie, czyli postawa krytycyzmu wobec różnorodnych zjawisk, takich jak wirtualizacja kultury, polegająca m. in. na transformacji zaspokojenia potrzeb kulturalnych z instytucji publicznych do domu i zastępowaniu kultury znaku przez kulturę obrazu.¹⁴

¹³ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), s. 3.

¹⁴ Agata Niemczyk, Wirtualizacja kultury, „Świat Marketingu. Czasopismo Internetowe” 2008, nr 6.

II Partnerskie inicjowanie i zarządzanie kształceniem ustawicznym osób dorosłych w społeczności lokalnej poprzez model LOWE

1. Uwarunkowania prawne funkcjonowania LOWE w kontekście polityk publicznych

Chcąc uruchomić w społeczności lokalnej Lokalny Ośrodek Wiedzy i Edukacji należy skorzystać z istniejących aktów prawnych, które umożliwiają organowi prowadzącemu szkołę (gminie, powiatowi, NGO) uruchomić LOWE w oparciu o istniejącą infrastrukturę szkoły.

Po analizie obowiązujących unormowań prawnych należy stwierdzić, że prawo nie stwarza żadnych ograniczeń do podejmowania – w oparciu o bazę edukacyjną (lokalne szkoły) gmin, powiatów oraz NGO – działania LOWE dla kształcenia ustawicznego osób dorosłych przez całe życie, także z udziałem otoczenia społecznego i gospodarczego.

W polskim prawodawstwie funkcjonuje wiele aktów prawnych umożliwiających organom prowadzącym szkoły podejmowanie działań lokalnych w postaci LOWE, ale także umożliwiających – w ramach kształcenia ustawicznego osób dorosłych – podejmowanie współpracy międzysektorowej pomiędzy instytucjami społecznymi, publicznymi, gospodarczymi i III sektorem, co ukazują przytoczone poniżej akty prawne:

a/ dokumenty krajowe i lokalne:

- **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.:**
Art.33 ust 2 *Kobieta i mężczyzna mają w szczególności równe prawo do kształcenia,)*
Art. 70. [Prawo do nauki] ust 4. *Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia.*
- **Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U.2016.1943 t.j. z dnia 2016.12.02):**

Art. 1. [Cele systemu oświaty]

System oświaty zapewnia w szczególności:

- 1) realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju;

- 2) wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny;
- 8) możliwość uzupełniania przez osoby dorosłe wykształcenia ogólnego, zdobywania lub zmiany kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych;
- 9) zmniejszanie różnic w warunkach kształcenia, wychowania i opieki między poszczególnymi regionami kraju, a zwłaszcza ośrodkami wielkomiejskimi i wiejskimi;

- **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym:**

Art. 7. [Zadania własne gminy]

- 1) Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy.
W szczególności zadania własne obejmują sprawy:
 - 8) edukacji publicznej;
 - 17) wspierania i upowszechniania idei samorządowej, w tym tworzenia warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej;
 - 19) współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2016 r. poz. 239);

Art. 18. [Zakres właściwości rady gminy]

- 1) Do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej.
- 2) Do wyłącznej właściwości rady gminy należy:
 - 12a) podejmowanie uchwał w sprawach współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw oraz przystępowania do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych;

- **Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U.2016.814 tj. z dnia 2016.06.09):**

Art. 4. [Zadania powiatów]

1. Powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie:
 - 1) edukacji publicznej;

22) współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2016 r. poz. 239 i 395);

- **Strategia rozwoju gminy/powiatu,**
- **Gminna strategia rozwiązywania problemów społecznych/powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych,**
- **Lokalny plan rewitalizacji,**
- **Wojewódzka strategia rozwoju polityki społecznej ,**
- **Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki regionalnej (Dz.U.2016.383 t.j. z dnia 2016.03.23):**

Art. 28a. [Projekty partnerskie]

1. W celu wspólnej realizacji projektów, o których mowa w art. 28 ust. 1, w zakresie określonym przez instytucję zarządzającą, mogą być tworzone partnerstwa, przez podmioty wnoszące do projektu zasoby ludzkie, organizacyjne, techniczne lub finansowe, realizujące wspólnie projekt, zwany dalej "projektem partnerskim", na warunkach określonych w porozumieniu lub umowie partnerskiej lub na podstawie odrębnych przepisów
4. W przypadku projektów partnerskich realizowanych na podstawie umowy partnerskiej, podmiot o którym mowa w art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. - Prawo zamówień publicznych, ubiegający się o dofinansowanie, dokonuje wyboru partnerów spoza sektora finansów publicznych z zachowaniem zasady przejrzystości i równego traktowania podmiotów, w szczególności jest zobowiązany do:
 - 1) ogłoszenia otwartego naboru partnerów w dzienniku ogólnopolskim lub lokalnym oraz w Biuletynie Informacji Publicznej; w ogłoszeniu powinien być wskazany termin co najmniej 21 dni na zgłoszenie partnerów;
 - 2) uwzględnienia przy wyborze partnerów: zgodności działania potencjalnego partnera z celami partnerstwa, oferowanego wkładu potencjalnego partnera w realizację celu partnerstwa, doświadczenie w realizacji projektów o podobnym charakterze, współpracę z beneficjentem w trakcie przygotowania projektu;
 - 3) podania do publicznej wiadomości informacji o stronach umowy o partnerstwie oraz zakresu zadań partnerów.

- **Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U.2016.930 t.j. z dnia 2016.06.29):**

Art. 21a. [Zadania z zakresu ekonomii społecznej]

Działania, o których mowa w art. 21 pkt 4a, obejmują w szczególności:

- 1) rozwój infrastruktury usług aktywizacji, integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej na rzecz osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 2) inspirowanie i promowanie nowych metod działań w zakresie aktywizacji, integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 3) wspieranie rozwoju partnerskiej współpracy pomiędzy samorządami lokalnymi a podmiotami świadczącymi usługi aktywizacji, integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej na rzecz osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 4) monitorowanie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości społecznej służącej zwiększeniu aktywności społecznej i zawodowej osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym.

- **Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U.2016.645 t.j. z dnia 2016.05.10):**

Art. 1. [Zakres przedmiotowy i podmiotowy ustawy]

1. Ustawa określa zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej.
2. Zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej są realizowane przez instytucje rynku pracy działające w celu: (m.in.)
 - 4) wzmocnienia integracji oraz solidarności społecznej

Rozdział 2 - Polityka rynku pracy

Art. 3. [Krajowy Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia. Regionalne plany działań na rzecz zatrudnienia]

1. Zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej są realizowane na podstawie uchwalanego przez Radę Ministrów Krajowego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia, zawierającego zasady

realizacji Europejskiej Strategii Zatrudnienia, zwanego dalej "Krajowym Planem Działań", oraz w oparciu o inicjatywy samorządu gminy, powiatu, województwa i partnerów społecznych.

Rozdział 3 - Instytucje rynku pracy

Art. 6. [Katalog instytucji rynku pracy]

1. Instytucjami rynku pracy realizującymi zadania określone w ustawie są:

- 1) publiczne służby zatrudnienia;
- 2) Ochotnicze Hufce Pracy;
- 3) agencje zatrudnienia;
- 4) instytucje szkoleniowe;
- 5) instytucje dialogu społecznego;
- 6) instytucje partnerstwa lokalnego.

7. Instytucją **partnerstwa lokalnego** jest grupa instytucji realizujących na podstawie umowy przedsięwzięcia i projekty na rzecz rynku pracy.

Rozdział 8 - Dialog społeczny i partnerstwo na rynku pracy

Art. 21. [Zasady polityki rynku pracy]

Polityka rynku pracy realizowana przez władze publiczne opiera się na dialogu i współpracy z partnerami społecznymi, w szczególności w ramach:

- 1) działalności rad rynku pracy;
- 2) partnerstwa lokalnego;
- 3) uzupełniania i rozszerzania oferty usług publicznych służb zatrudnienia przez partnerów społecznych i agencje zatrudnienia.

- **Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U.2016.2046 t.j. z dnia 2016.12.16):**

Art. 2. [Definicje]

Ilekoć w ustawie jest mowa o:

- 2) osobie niepełnosprawnej bezrobotnej lub niepełnosprawnej poszukującej pracy - oznacza to osobę niepełnosprawną bezrobotną lub niepełnosprawną poszukującą pracy w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;

- 5) uczestnictwie w życiu społecznym - oznacza to możliwość pełnienia ról społecznych oraz pokonywania barier, w szczególności psychologicznych, architektonicznych, urbanistycznych, transportowych i w komunikowaniu się;

Art. 7. [Definicja rehabilitacji]

1. Rehabilitacja osób niepełnosprawnych oznacza zespół działań, w szczególności organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych, zmierzających do osiągnięcia, przy aktywnym uczestnictwie tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej.

Art. 36. [Realizacja zadań przez fundacje lub organizacje pozarządowe]

1. Zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych mogą być realizowane na zlecenie Funduszu przez fundacje oraz organizacje pozarządowe.

Art. 37. [Formy szkoleń]

Szkolenie osób niepełnosprawnych odbywa się w formach pozaszkolnych w celu nauki zawodu, przekwalifikowania lub podwyższenia kwalifikacji.

Art. 47. [Przeznaczenie środków PFRON]

1. Środki Funduszu, w wysokości do 30% wydatków, przeznaczają się na:

- 1) realizację działań wyrównujących różnice między regionami, w szczególności w jednostkach samorządu terytorialnego, na terenie których stopa bezrobocia jest wyższa niż 110% średniej stopy bezrobocia w kraju lub nie utworzono warsztatu terapii zajęciowej albo zakładu aktywności zawodowej;

- 1a) zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych realizowane przez fundacje i organizacje pozarządowe;

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U.2016.1817 t.j. z dnia 2016.11.08):**

Art. 4. [Sfera zadań publicznych]

1. Sfera zadań publicznych, o której mowa w art. 3 ust. 1, obejmuje zadania w zakresie:
- 2) działalności na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 8) promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem z pracy;

- 11) działalności wspomagającej rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości;
 - 13) działalności wspomagającej rozwój wspólnot i społeczności lokalnych;
 - 32) przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym;
- **Dokument pt. Perspektywa Uczenia Się Przez Całe Życie - sierpień 2013 - wynik prac Międzyresortowego Zespołu ds. Uczenia Się przez Całe Życie, w tym Krajowych Ram Kwalifikacji powołanego przez Prezesa Rady Ministrów nr 13 z 17 II 2010 roku.**

b/ dokumenty europejskie

- zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE) (Dz. Urz. UE L 394 z 30.12.2006 r.)
- decyzja nr 2241/2004/WE PE i Rady z 15.12.2004 w sprawie jednolitych ram wspólnotowych dla przejrzystości kwalifikacji i kompetencji - Europass
- Art. 14 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej „każdy ma prawo do nauki i dostępu do kształcenia zawodowego i ustawicznego”.
- konkluzje Rady z dnia 12 maja 2009 r. w sprawie strategicznych ram Europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia („ET 2020”) (Dz.U. C 119 z 28.5.2009, s. 2–10)
- wspólne sprawozdanie Rady i Komisji z 2012 roku z wdrażania strategicznych ram europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia („ET 2020”) – „Kształcenie i szkolenie na rzecz inteligentnego i trwałego rozwoju Europy sprzyjającego włączeniu społecznemu” (Dz.U. C 70 z 8.3.2012, s. 9–18)
- wspólne sprawozdanie Rady i Komisji z 2015 r. z wdrażania strategicznych ram europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia (ET 2020) – Nowe priorytety współpracy europejskiej w dziedzinie kształcenia i szkolenia (Dz.U. C 417 z 15.12.2015, s. 25–35).

2. Budowanie relacji współpracy i partnerstwa LOWE z otoczeniem społecznym i gospodarczym

Lokalny Ośrodek Wiedzy i Edukacji umiejscowiony w szkole powinien stać się miejscem budowania relacji współpracy i partnerstwa LOWE z otoczeniem społecznym i gospodarczym, w tym np. z pracodawcami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami rodziców oraz z innymi instytucjami systemu oświaty działającymi na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucjami innych resortów działającymi w tym zakresie (instytucje rynku pracy, ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki).

2.1. Cele partnerstwa na rzecz edukacji dorosłych poprzez uruchomienie LOWE

Celem głównym partnerstwa na rzecz edukacji dorosłych w oparciu o LOWE jest zwiększenie dostępu osób dorosłych do różnych form uczenia się przez całe życie.

Cele szczegółowe:

- budowanie relacji współpracy i partnerstwa LOWE z otoczeniem społecznym i gospodarczym, w tym np. z pracodawcami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami rodziców oraz z innymi instytucjami systemu oświaty działającymi na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucjami innych resortów działającymi w tym zakresie (instytucje rynku pracy, ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki);
- zwiększenie udziału dorosłych w edukacji, poprzez uaktywnienie i zaangażowanie osób dotychczas biernych, nieuczestniczących w jakichkolwiek zorganizowanych formach edukacji,
- zwiększenie zaangażowania się rodziców i opiekunów w różne przedsięwzięcia realizowane przez szkołę i w szkole "dla siebie" i innych osób dorosłych w społeczności lokalnej,
- wykorzystanie szkoły, jako lokalnego centrum organizowania i animowania formalnej oraz poza formalnej edukacji dorosłych i uaktywnienie edukacyjnie osób dorosłych,
- wykorzystanie potencjału szkoły i środowisk lokalnych do prowadzenia działań na rzecz aktywności edukacyjnej osób dorosłych, w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych, w tym kompetencji: wychowawczych, społecznych oraz potrzebnych na rynku pracy w niewielkich środowiskach lokalnych i na terenach defaworyzowanych,

- rozwijanie współpracy z różnymi instytucjami i organizacjami świadczącymi usługi społeczne, prowadzącymi szkolenia, propagującymi wiedzę i rozwijającymi lokalny kapitał ludzki oraz społeczny na rzecz efektywnej edukacji formalnej i nieformalnej dorosłych mieszkańców społeczności lokalnej, w tym w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych,
- świadczenie usług edukacyjnych dla dorosłych w społeczności lokalnej w połączeniu z innymi usługami publicznymi wielotorowo i tym samym zwiększanie efektywności oddziaływania rozwoju edukacji na rzecz osób dorosłych w społeczności lokalnej,
- rozwijanie metod i narzędzi pracy kadry nauczycielskiej szkoły, kadry trenerskiej i lokalnych specjalistów do działalności edukacyjnej z osobami dorosłymi w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych,
- zwiększenie możliwości w zakresie wykorzystania potencjału lokalnych instytucji do efektywnych rozwiązań w zakresie kształcenia ustawicznego osób dorosłych, w tym rozwoju kompetencji kluczowych i umiejętności społecznych, a także poprawa efektywności porozumiewania się różnych podmiotów o zindywidualizowanym statusie prawnym,
- zwiększenie partycypacji lokalnych instytucji i osób dorosłych we wspólnych przedsięwzięciach na rzecz kreowania kształcenia ustawicznego przez całe życie dorosłych mieszkańców społeczności lokalnej,
- zwiększenie kompetencji osób działających w partnerstwie w zakresie diagnozowania lokalnych problemów edukacyjnych osób dorosłych oraz przygotowania i wdrożenia strategicznych działań na rzecz kształcenia ustawicznego dorosłych poprzez działania LOWE, które je niwelują,
- uzyskanie trwałej wartości dodanej w systemie lokalnym w wyniku koordynacji polityki edukacyjnej na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych.

2.2. Model współpracy w LOWE

Partnerstwo jest jedną z podstawowych zasad Unii Europejskiej i doświadczenia ostatnich lat obecności Polski w Unii Europejskiej wskazują, iż efektywne działania lokalne i rozwój mieszkańców nie może obejść się bez tej formy współpracy podmiotów lokalnych. W oparciu o różnorodne formy funkcjonowania partnerstw lokalnych i lokalnych inicjatyw partnerskich możemy stwierdzić, że najczęściej przybierają one formułę platformy współpracy

partnerów, wspólnie realizujących określone działania i wdrażających różnorodne usługi i inicjatywy na rzecz mieszkańców, w tym grup wykluczonych społecznie i społeczności lokalnej.

Metodologia Partnerstwa Lokalnego ukazuje, że skuteczne przystosowanie społeczności i mieszkańców, pracowników oraz firm i organizacji do zmian zachodzących w gospodarce wymaga efektywnego wykorzystania trzech grup narzędzi:

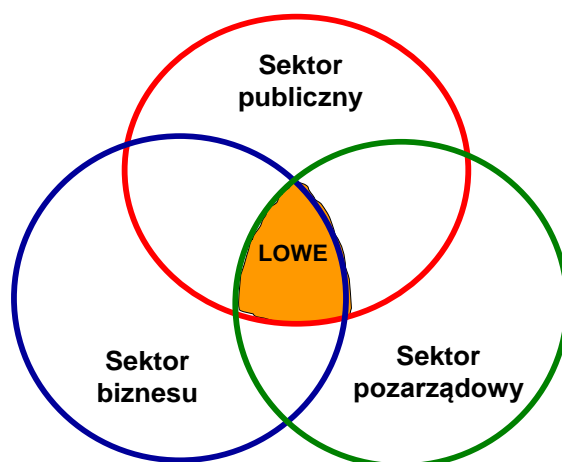
- **Lokalnego Ożywienia Społeczno-Gospodarczego**, które wspomaga społeczności lokalne we wspólnym opracowywaniu i wdrażaniu projektów społeczno-gospodarczych tworzących nowe miejsca pracy dla mieszkańców.
- **Szybkiego Reagowania**, które wspiera przystosowanie i mobilność mieszkańców (lokalnych zasobów ludzkich), w tym osób bezrobotnych, zwalnianych i zagrożonych zwolnieniami z pracy, zagrożonych wykluczeniem społecznym i wykluczonych społecznie zgodnie z potrzebami rynku pracy i specyfiką regionu.
- **Wzmacniania Konkurencyjności Firm, Instytucji, III sektora, sektora ekonomii społecznej**, które opiera się na wspieraniu konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw, instytucji, organizacji pozarządowych poprzez: podnoszenie kwalifikacji zasobów ludzkich, kształcenie ustawiczne przez całe życie, zastosowanie nowych technologii, nowoczesnych strategii zarządzania firmą, organizacją, instytucją.

Model LOWE ma charakter formatywny – można go dowolnie kształtować w zależności od uwarunkowań i zmian sytuacji. Łatwo go będzie można adaptować do każdego innego podobnego środowiska dzięki zawartej dokładnej instrukcji metodologicznej.

Model współpracy w LOWE oparty jest na **Partnerstwie na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej** i zakłada wspólne wdrażanie modelu Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji na bazie lokalnej szkoły we współpracy z otoczeniem społecznym i gospodarczym, w tym z pracodawcami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami rodziców oraz z innymi instytucjami systemu oświaty działającymi na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucjami innych resortów działającymi w tym zakresie (instytucje rynku pracy, ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki).

Liderem w/w Partnerstwa jest organ prowadzący szkołę, zaś członkami partnerstwa są: szkoła, w której usytuowane jest LOWE oraz zaproszeni partnerzy lokalni, którzy zdeklarują aktywny udział w działaniach partnerstwa wspierającego działalność LOWE, tj. otoczenie społeczne i otoczenie gospodarcze, w tym pracodawcy, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia rodziców oraz inne instytucje systemu oświaty działające na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucje innych resortów działające w tym zakresie (instytucje rynku pracy, ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki).

Współpraca międzysektorowa na rzecz wspierania działalności LOWE w środowisku lokalnym:

Partnerstwo na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej to: platforma współpracy pomiędzy różnymi partnerami: samorządem lokalnym, jednostkami samorządu terytorialnego, szkołami, instytucjami szkoleniowymi, instytucjami integracji i pomocy społecznej, instytucjami rynku pracy, pracodawcami, organizacjami pracowników, organizacjami pracodawców, instytucjami otoczenia biznesu, instytucjami infrastruktury lokalnej, III sektorem tj. organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz wsparcia różnych grup społecznych, w tym osób niepełnosprawnych oraz wykluczonych społecznie, a także organizacji pozarządowych działających na rzecz reintegracji społeczno-zawodowej mieszkańców społeczności lokalnej, czyli otoczeniem społecznym i otoczeniem gospodarczym.

Model współpracy w LOWE w oparciu o ideę partnerstwa

Istotnym elementem modelu jest Lokalne Partnerstwo LOWE. To rzeczywiste partnerstwo lokalne działające w oparciu o wypracowaną strategię Partnerstwa na rzecz LLL. Partnerstwo obejmuje szeroką i profesjonalną formułę współpracy międzysektorowej. Model LOWE wykorzystuje i pożytkuje potencjał wszystkich możliwych, obecnych instytucji i ich kompetencji ustawowych poprzez zaangażowanie ich we współpracę. Partnerstwo zapewni integralność zasobów lokalnych oraz TRWAŁOŚĆ LOWE. Ponadto Partnerstwo będzie formułą immanentnego empowermentu, co spowoduje zaangażowanie się całej społeczności w LOWE jako „własne”, „nasze”.

W/w Partnerstwo stanie się najefektywniejszą formułą budowania relacji współpracy i partnerstwa LOWE z otoczeniem społecznym i gospodarczym, w tym z pracodawcami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami rodziców oraz z innymi

instytucjami systemu oświaty działającymi na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucjami innych resortów działającymi w tym zakresie (instytucje rynku pracy, ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki).

Proponowany Model ma formę współpracy partnerów, którzy wspólnie, w sposób systematyczny i trwały, z wykorzystaniem innowacyjnych metod oraz rozwiązań planują, projektują, wdrażają i realizują określone działania, inicjatywy i usługi edukacyjne w zakresie kształcenia ustawicznego osób dorosłych. To międzysektorowa kooperacja, efektywna, ukierunkowana na cele i transfer wiedzy z zakresie rozwijania kompetencji kluczowych osób dorosłych. To współpraca, w której podmioty nawzajem się wspierają i wzbogacają: doświadczeniem ludzkim oraz instytucjonalnym, a także zasobami ludzkimi, kapitałem społecznym i potencjałem infrastrukturalnym. Partnerzy otwierają się na różnorodność nowych rozwiązań, na odmienne sposoby myślenia, doświadczenia i świadczenie nowatorskich - innowacyjnych usług edukacyjnych w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych osób dorosłych zgodnie z ich indywidualnymi potrzebami i specyfiką lokalną.

Model wykorzystuje obecny potencjał funkcjonujących instytucji poza szkołą: OPS, PUP, NGO, poradnie pedagogiczno-psychologiczne, biblioteki, ośrodki psychoprofilaktyczne, psychologów, terapeutów, GOK, kluby sportowe, świetlice wiejskie, środowiskowe i socjoterapeutyczne instytucje przy parafiach, remizy strażackie, a przede wszystkim otoczenie społeczne i gospodarcze, a w tym: pracodawców, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia rodziców oraz inne instytucje systemu oświaty działające na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucje innych resortów działające w tym zakresie (instytucje rynku pracy, podmioty ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki).

Celem w/w partnerstwa jest zwiększenie dostępu osób dorosłych do różnych form uczenia się przez całe życie, uaktywnienie i zaangażowanie osób dotychczas biernych, nieuczestniczących w jakichkolwiek zorganizowanych formach edukacji, a także zwiększenie zaangażowania się rodziców i opiekunów w różne przedsięwzięcia realizowane przez szkołę i w szkole "dla siebie" oraz innych osób dorosłych w społeczności lokalnej, postrzeganie przez dorosłych szkoły jako miejsca, gdzie mogą uzyskać wsparcie w rozwoju własnych kompetencji przy udziale partnerów lokalnych.

Efektami działań partnerskich na rzecz edukacji dorosłych będzie aktywizacja w zakresie kształcenia ustawicznego przez całe życie dorosłych mieszkańców społeczności lokalnej oraz zmiana świadomości i postaw osób dorosłych nt. edukacji, która w przyszłości zaowocuje rozwojem lokalnego środowiska społeczno-gospodarczego, zbuduje tożsamość lokalną wśród mieszkańców oraz doprowadzi do reintegracji społeczno-zawodowej różnych grup mieszkańców, a także podniesie jakość życia w społeczności lokalnej.

Nawiązanie ścisłej współpracy pomiędzy instytucjami o odmiennych kulturze organizacyjnej i sposobie funkcjonowania **w LOWE** ma na celu podjęcie skoordynowanych, kompleksowych działań na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych w społeczności lokalnej i promowanie wśród dorosłych mieszkańców idei/nawyku kształcenia ustawicznego przez całe życie oraz aktywnego zaangażowania się w swój rozwój osobisty, zawodowy, obywatelski.

Rekomendacja!

Do wdrożenia modelu niezbędne są działania z zakresu „mapowania”, czyli rozpoznania podmiotów, z którymi warto potencjalnie nawiązać współpracę, partnerstwo, a następnie poznania wzajemnego partnerów, poznanie kompetencji, sposobów działania, nawiązania osobistych kontaktów i wreszcie uzgodnienia potencjalnych obszarów współpracy.

Model LOWE i partnerstwo na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej:

- wyrasta z potrzeb lokalnej społeczności;
- ma wymiar lokalny i działa w sieci lokalnych zasobów, potencjałów;
- ma członków zarówno niosących pomoc, jak i potrzebujących pomocy;
- za element swojej działalności uznaje również pracę wolontariuszy;
- pobudza aktywność i zaangażowanie osób dorosłych w kształceniu ustawicznym w oparciu o diagnozę potrzeb beneficjentów i specyfikę społeczności lokalnej;
- wykorzystuje w działaniu ideę pomocy wzajemnej;
- uwzględnia ideę partnerstwa publiczno-społeczno-prywatnego;
- wykazuje skuteczność w gromadzeniu, korzystaniu i pomnażaniu potrzebnych zasobów i lokalnych potencjałów.

2.2. Powołanie partnerstwa lokalnego na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej zapewniające trwałość funkcjonowania LOWE.

Rekomendacja!

Zaleca się, by Partnerstwo na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej, w celu wspierania LOWE utworzone było z podmiotami, z którymi współpraca w sposób bezpośredni wpłynie na skuteczne wdrożenie modelu, tj. z otoczeniem społecznym i gospodarczym, w tym m.in. z pracodawcami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami rodziców oraz z innymi instytucjami systemu oświaty działającymi na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucjami innych resortów działającymi w tym zakresie (instytucje rynku pracy, ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki) i innymi partnerami lokalnymi.

I Etap.

Inicjowanie Partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej w celu wspierania LOWE.

Załącznik nr 1: REGULAMIN I ZASADY DZIAŁANIA POROZUMIENIA PARTNERSKIEGO NA RZECZ KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO OSÓB DOROSŁYCH W SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ W CELU WSPIERANIA LOWE.

Podmioty tworzące Partnerstwo na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej w celu wspierania LOWE to w I etapie podmioty: bezpośrednio wdrażające Model LOWE w społeczności lokalnej – posiadające doświadczenie w prowadzeniu kształcenia i kierowania placówką edukacyjną oraz doświadczenia w budowaniu współpracy z otoczeniem lokalnym przy realizacji zadań użyteczności publicznej. Są to:

- **organ prowadzący szkołę**
- **szkoła, w której usytuowane jest LOWE .**

Organ prowadzący szkołę jako Lider uchwałą rady gminy/uchwałą rady powiatu/uchwałą zarządu stowarzyszenia powołuje LOWE na bazie lokalnej szkoły i jako Lider inicjuje Partnerstwo na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej,

w celu wspierania LOWE poprzez zawarcie porozumienia partnerskiego ze szkołą, w której usytuowane jest LOWE.

Organ prowadzący szkołę jako Lider Partnerstwa i szkoła z funkcją LOWE to partnerzy wiodący Partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej w celu wspierania LOWE.

Załącznik nr 2: Wzory projektu Uchwały Rady Gmin/ Powiatu/ Stowarzyszenia o powołaniu LOWE i Partnerstwa.

Porozumienie partnerskie pomiędzy organem prowadzącym szkołę, a szkołą z funkcją LOWE określa cele i zadania w/w partnerów wiodących oraz przewodzenie przez organ prowadzący szkołę w budowaniu Partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej, w celu wspierania LOWE w społeczności lokalnej w oparciu o podmioty lokalne.

Załącznik nr 3. Wzór projektu Porozumienia partnerskiego o ustanowieniu Partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej w celu wspierania LOWE.

II Etap.

Organizowanie Partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej w celu wspierania LOWE.

Organ prowadzący zaprasza szkołę do Partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej, w celu wspierania LOWE; następnie zaprasza partnerów lokalnych z otoczenia społecznego i gospodarczego, w tym pracodawców, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia rodziców oraz inne instytucje systemu oświaty działające na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucje innych resortów działające w tym zakresie (instytucje rynku pracy, ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki), w celu:

- wykorzystania jak największej liczby możliwości i zasobów lokalnych do wykorzystania w działalności LOWE,
- wprowadzeniu poprzez różnorodnych partnerów lokalnych rozwiązań służących poszerzeniu grupy uczestników LOWE o osoby inne niż rodzice,
- zachęcania osób dorosłych poprzez partnerów lokalnych do uczestnictwa w edukacji poprzez stosowanie w LOWE metod wykorzystujących i promujących powiązania

edukacji z praktyką, tj. z naciskiem na efekty ważne dla powodzenia osobistego w połączeniu z rozwojem społeczności lokalnej,

- wspólnego wypracowania przez partnerów zasad i sposobów zapewnienia w oparciu o posiadane przez organ prowadzący zasoby, trwałości funkcjonowania LOWE w danej społeczności lokalnej z udziałem i wsparciem zasobów partnerów lokalnych i środowiska.

Partnerzy lokalni zaproszeni do budowania w/w Partnerstwa w środowisku lokalnym przez organ prowadzący szkołę to podmioty posiadające doświadczenie w prowadzeniu kształcenia ustawicznego osób dorosłych oraz współpracujące z różnymi grupami osób dorosłych w społeczności lokalnej i znające ich specyfikę oraz potrzeby:

- jednostki samorządu terytorialnego, instytucje z zakresu pomocy i integracji społecznej PCPR, OPS, ŚDŚ, WTZ oraz instytucje rynku pracy: PUP, OHP, agencje zatrudnienia, instytucje edukacyjne - oświatowe: szkoły, centra kształcenia ustawicznego i zawodowego, szkoły wyższe, poradnia pedagogiczno-psychologiczna, biblioteki, ośrodki kultury, świetlice, ochrony zdrowia, sportu, turystyki i inne instytucje działające w społeczności lokalnej;
- otoczenie gospodarcze: pracodawcy, organizacje pracodawców, organizacje pracowników, instytucje otoczenia biznesu, inkubatory przedsiębiorczości;
- otoczenie społeczne: III sektor – organizacje pozarządowe, stowarzyszenia rodziców, grupy nieformalne, sieci wolontariatu, uniwersytet III wieku, Ochotnicze Straże Pożarne, Koła Gospodyń Wiejskich, Lokalne Grupy Działania;
- podmioty ekonomii społecznej: ZAZ, KIS, CIS, WTZ, przedsiębiorstwa społeczne oraz inne.

Załącznik nr 4.

Wzór Deklaracji Partnera Lokalnego do udziału w budowaniu Partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej w celu wspierania LOWE.

Załącznik nr 5. Wzór oddelegowania Pracownika partnera do budowania Partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej w celu wspierania LOWE

Etap III

Planowanie i wdrażanie partnerstwa na rzecz wspierania LOWE, z udziałem partnerów lokalnych.

III etap planowania i wdrażania partnerstwa, z udziałem partnerów lokalnych z otoczenia społecznego i gospodarczego to przeprowadzenie minimum 6 spotkań partnerskich średnio 1 raz na miesiąc, w celu wspólnego wypracowania przez wszystkich partnerów LOWE następujących działań wspólnych wspierających funkcjonowanie i trwałość LOWE w społeczności lokalnej:

Spotkanie	Zakres
I spotkanie	Integracja partnerów wokół idei kształcenia ustawicznego dorosłych przez całe życie i roli oraz zadań LOWE. Identyfikacja wszystkich zasobów i potencjałów partnerów lokalnych, jakimi dysponuje Partnerstwo do wspierania LOWE – Mapy Lokalnych zasobów.
II spotkanie	Wspólne wypracowanie Zasad współpracy i Regulaminu Partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej, w celu wspierania LOWE przez partnerów lokalnych.
III spotkanie	Zarządzanie partnerstwem i rola poszczególnych partnerów we wsparciu LOWE. Rola i zadania organu prowadzącego w partnerstwie lokalnym. Rola i zadania LOWE w partnerstwie lokalnym. Rola i zadania partnerów lokalnych na rzecz LOWE. Wypracowanie przez partnerstwo lokalne platformy współpracy, wymiany doświadczeń i informacji z innymi ośrodkami.
IV spotkanie	Personalizacja usług edukacyjnych w LOWE w oparciu o zdiagnozowaną lukę kompetencyjną w podziale na partnerów lokalnych. Monitoring i ewaluacja jakości świadczonych usług i działań LOWE.
V spotkanie	Pozyskiwanie środków finansowych do wzmocnienia działalności LOWE i zachowania trwałości LOWE z udziałem partnerów lokalnych.
VI spotkanie	Wypracowanie ostatecznej formy partnerskiego porozumienia na rzecz wspierania LOWE oraz wspólne wypracowanie formy sprawozdań

	<p>organu prowadzącego szkołę jako LOWE, z działalności LOWE w każdym roku kalendarzowym (do 31 grudnia do 2021 roku). Wspólne wypracowanie przez partnerów lokalnych Partnerstwa Lokalnego na rzecz wspierania LOWE w oparciu o Porozumienie Partnerskie jako elementu trwałości LOWE. Trwałość LOWE przez partnerstwo lokalne na rzecz wspierania LOWE.</p>
--	---

Korzyści z partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej wspierającego model LOWE:

- integracja środowisk i wspólne działania na rzecz edukacji osób dorosłych podmiotów lokalnych, nawiązywanie nowych kontaktów,
- uczestnictwo – silne zaangażowanie uczestników – osób dorosłych w kształceniu ustawicznym i partnerów lokalnych w spotkaniach, konsultacjach i działaniach na rzecz wspierania i trwałości LOWE,
- otwartość i elastyczność, optymizm i kreowanie nowych, innowacyjnych rozwiązań w kształceniu ustawicznym dorosłych, nowe formy współdziałania,
- wspólna wizja, misja, jasno określony cel działania w zakresie kształcenia ustawicznego osób dorosłych przez całe życie,
- jasno określone role poszczególnych partnerów w realizacji kształcenia kompetencji kluczowych osób dorosłych w społeczności lokalnej,
- wspólne diagnozowanie, planowanie, realizowanie i monitoring usług edukacyjnych dla osób dorosłych,
- nastawienie na działanie i odpowiedzialność za realizację zadań przez partnerów,
- czytelne procedury i zasady oraz regulamin określające zasady funkcjonowania partnerstwa (porozumienie partnerskie),
- tworzenie efektu synergii (1+1=3) – tj. wartości dodanej, innowacji, nowatorskich rozwiązań w zakresie kształcenia ustawicznego osób dorosłych, w tym rozwijania kompetencji kluczowych i umiejętności społecznych zgodnie z indywidualnymi potrzebami oraz specyfiką lokalną w oparciu o lokalne zasoby i potencjał partnerów. wyjść naprzeciw wspólnym problemom i potrzebom szkół i placówek w gminach, i w powiecie oraz rynku pracy,

- zaangażowanie lokalnej społeczności w sprawy edukacji osób dorosłych, szkoły funkcjonującej jako LOWE, w zadania edukacyjne gminy/powiatu na rzecz kształcenia ustawicznego dorosłych,
- efektywne wykorzystanie lokalnych zasobów ludzkich i instytucjonalnych, dostęp do większej puli zasobów każdego z partnerów, sektorów,
- pozyskanie dodatkowego finansowania z różnych źródeł (często finansowanie projektów jest uwarunkowane większym zaangażowaniem partnerów lokalnych: instytucji, organizacji, szkół i placówek),
- wzmocnienie istniejącej współpracy międzysektorowej na rzecz edukacji dorosłych i kształcenia pod potrzeby rynku pracy, powstanie nowych dynamicznych sieci współpracy,
- różnorodne mechanizmy umożliwiające każdemu partnerowi efektywne wykorzystanie posiadanych kompetencji i umiejętności w celu osiągnięcia wspólnych korzyści.

Model współpracy w LOWE stwarza możliwość rozwiązywania problemów edukacyjnych i realizacji potrzeb edukacyjnych dorosłych mieszkańców społeczności lokalnej w wymiarze:

- **interdyscyplinarnym,**
- **interinstytucjonalnym,**
- **intersystemowym.**

Wyznaczniki działania partnerstwa w Modelu LOWE:

- Porozumienie grupy podmiotów działających wspólnie na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych, w tym rozwijania kompetencji kluczowych i umiejętności społecznych;
- Wspólna wizja, cele partnerstwa, odpowiedzialność członków za partnerstwo i ich zaangażowanie, otwartość na innych partnerów we wdrażaniu Modelu LOWE w społeczności lokalnej;
- Związek organizacji, instytucji i podmiotów działających wspólnie, mających wspólne obszary działania i wspierających LOWE;
- Prowadzenie trwałych i systematycznych działań przy wykorzystaniu zasobów, doświadczeń i usług partnerskich podmiotów;

- Właściwe wykorzystanie potencjału poszczególnych członków i wymiana informacji między partnerami realizującymi model oraz partnerami z otoczenia wspierającymi wdrożenie Modelu LOWE w społeczności lokalnej.

Partnerstwo na rzecz wspierania LOWE spowoduje rzeczywistą współpracę instytucji z poziomu np. gminnego (lokalnego) z instytucjami z poziomu powiatowego, z otoczeniem społecznym i gospodarczym, w tym z pracodawcami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami rodziców oraz z innymi instytucjami systemu oświaty działającymi na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucjami innych resortów działającymi w tym zakresie (instytucje rynku pracy, ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki).

Zastosowanie idei partnerstwa w modelu LOWE umożliwia przełamanie barier systemowych pomiędzy sektorami. Partnerstwo różnych instytucji i środowisk, w ramach działania Partnerstwa Lokalnego na rzecz wspierania LOWE jest ważną formą działania, ponieważ partnerzy wzmacniają swój potencjał do kreatywnej i efektywnej współpracy, aby każdy z nich mógł wnieść jak najlepszy wkład w rozwiązywanie problemów edukacyjnych osób dorosłych w zakresie kształcenia ustawicznego przez całe życie. Współdziałanie takie jest szczególnie istotne w realizacji tych działań lokalnych, które dotyczą najbardziej złożonych problemów edukacyjnych.

Reprezentacje szerokiego spektrum podmiotów należy zaangażować w proces rozwiązywania problemów edukacyjnych osób dorosłych w kształceniu kompetencji kluczowych na jak najwcześniejszym etapie, począwszy od diagnozowania potrzeb edukacyjnych dorosłych mieszkańców społeczności lokalnej – po tworzenie konkretnych rozwiązań, dlatego w Partnerstwie na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej wszyscy partnerzy lokalni mają swoje miejsce. Zwiększa to szansę na przygotowanie takich rozwiązań, które będą bardziej adekwatne do potrzeb i problemów edukacyjnych różnych grup dorosłych mieszkańców w zakresie kształcenia ustawicznego.

Założeniem partnerstwa w MODELU LOWE jest to, że przedstawiciele poszczególnych grup społecznych w składzie Partnerstwa będą moderowali rozwiązania istniejących problemów, edukacyjnych dzięki posiadanej wiedzy, zasobom i doświadczeniu, ale również powinni powściągać swoje indywidualne interesy dla dobra całej społeczności.

Rekomendacja!

Należy w Partnerstwie tworzyć warunki do wymiany doświadczeń i rozwoju współpracy na poziomie instytucji. Istnieje potrzeba stwarzania możliwości do poznania partnerów, nawiązania kontaktów, w tym osobistych, koleżeńskich, wypracowania sposobów roboczej komunikacji (formalnej i nieformalnej), wypracowywania wspólnych pomysłów. Możliwość wymiany doświadczeń jest niezwykle potrzebna zarówno pomiędzy instytucjami integracji i pomocy społecznej działającymi na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych i ich otoczenia faktycznego, jak i pomiędzy organizacjami pozarządowymi, instytucjami rynku pracy, a innymi podmiotami z otoczenia społeczno-gospodarczego.

Partnerstwo i współpraca w Modelu LOWE nawiązują w swoim działaniu do modelu idealnej "organizacji partnerskiej" mającej na celu aktywną edukację i kształcenie ustawiczne dorosłych, w tym rozwój kompetencji kluczowych i umiejętności społecznych, a także przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu różnych grup mieszkańców.

3. Struktura organizacyjna LOWE

LOWE to ośrodek funkcjonujący w oparciu o szkołę. To baza infrastrukturalna, instytucjonalno-organizacyjna oraz baza kapitału ludzkiego i społecznego dla realizacji przez organy prowadzące zadań dotyczących aktywizowania poprzez nieformalną edukację osób dorosłych, w połączeniu z szerszą aktywizacją społeczności lokalnych.

MODEL LOWE

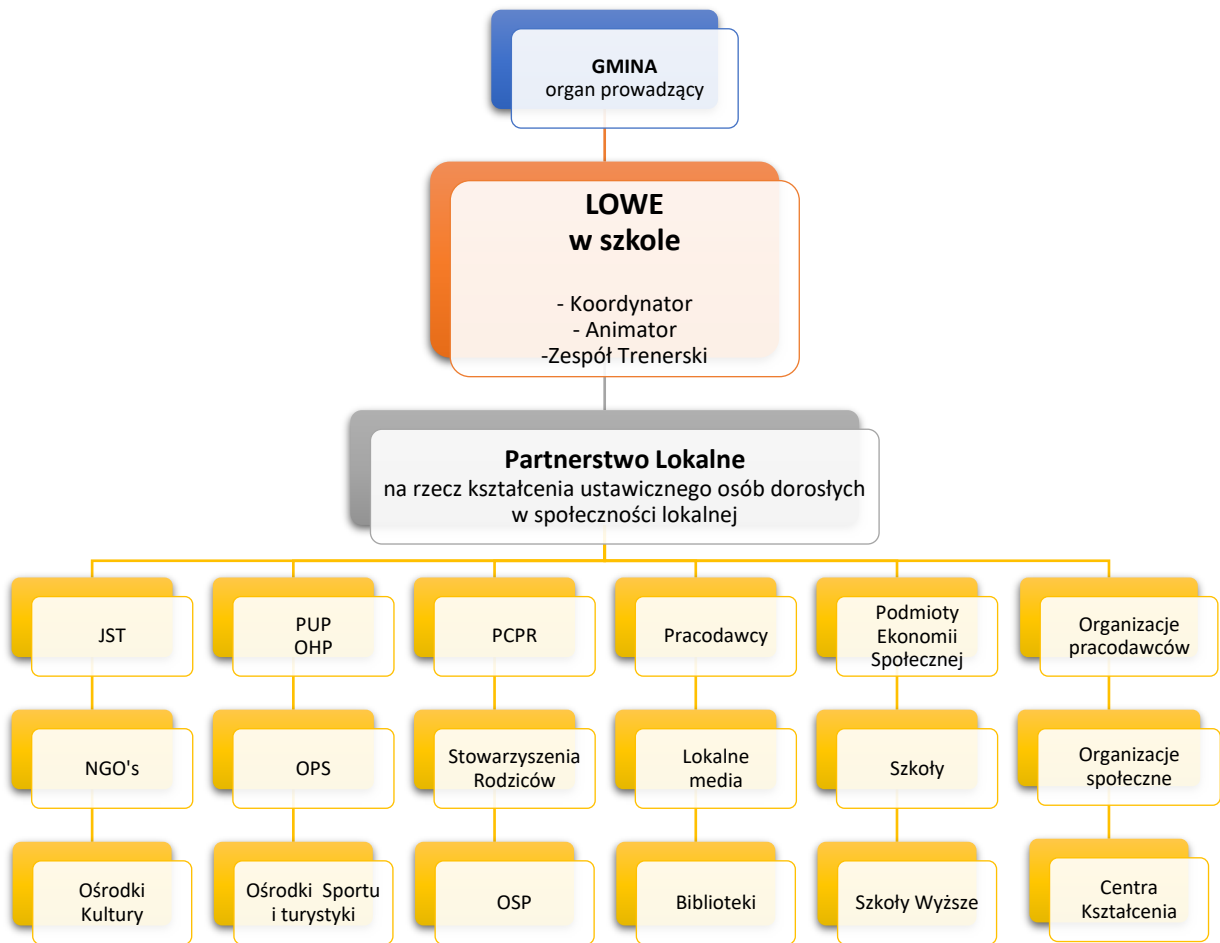

Podstawą tworzenia LOWE są następujące cele:

- wykorzystanie modelu LOWE w szkole przez organy prowadzące szkoły do edukacji dorosłych,
- wykorzystanie szkół jako lokalnych centrów organizowania i animowania poza formalnej edukacji dorosłych,
- wykorzystanie potencjału szkoły do prowadzenia działań na rzecz aktywności edukacyjnej osób dorosłych, w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych i umiejętności społecznych,
- wykorzystanie i rozwój metod narzędzi pracy kadry nauczycielskiej szkoły z osobami dorosłymi, w szczególności w niewielkich środowiskach lokalnych i na terenach defaworyzowanych,
- angażowanie rodziców i opiekunów do podejmowania różnych przedsięwzięć, projektów na terenie szkoły na rzecz środowiska lokalnego,
- dążenie do trwałej aktywności dorosłych i wychodzenie poza ich działania bezpośrednio związane z podstawową, tradycyjnie rozumianą rolą rodziców i opiekunów w szkole,
- stopniowe angażowanie się dorosłych we wspólne działania dla siebie, a nie dla dzieci na terenie szkoły,
- uczestnictwo dorosłych mieszkańców gminy w poza formalnej edukacji rozwijającej kompetencje kluczowe, takie jak np. umiejętności komunikacyjne, współpraca w zespole, planowanie, itp.,
- objęcie działaniami edukacyjnymi, jak największej liczby dorosłych członków społeczności lokalnej, w tym szczególnie osoby z grup defaworyzowanych,
- łączenie praktycznych form edukacji dorosłych z innymi usługami publicznymi (nie oświatowymi) – wielozakresowo – w szczególności dla osób niżej wykształconych i z niskimi umiejętnościami.

Te działania powinny stać się podstawą tworzenia LOWE w społeczności lokalnej.

Struktura LOWE w społeczności lokalnej

3.1. Rola jednostki samorządu terytorialnego w funkcjonowaniu LOWE

Rola organu prowadzącego szkołę na etapie organizacji i funkcjonowania LOWE to:

- wskazanie szkoły do pełnienia funkcji LOWE i ocena potencjału szkoły do pełnienia funkcji LOWE,
- organizacja LOWE poprzez zawarcie partnerskiego porozumienia i współpracy pomiędzy organem prowadzącym, a dyrektorem szkoły wskazanej jako LOWE,
- zapewnienie wsparcia w zainicjowaniu budowy lokalnej sieci współpracy podmiotów, organizacji i osób na rzecz rozwoju kompetencji osób dorosłych poprzez powołanie Partnerstwa na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej,
- prowadzenie wielosektorowego dialogu na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych i trwałej współpracy partnerskiej między szkołami, jednostkami

- samorządu terytorialnego oraz instytucjami i podmiotami otoczenia szkoły w zakresie rozwoju kompetencji kluczowych przyczyniających się do rozwoju kapitału społecznego zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami lokalnymi,
- udział w diagnozie potrzeb w zakresie aktywności edukacyjnej i rozwoju kompetencji kluczowych osób dorosłych w społeczności lokalnej, na terenie której będzie funkcjonowało LOWE,
 - przygotowanie wspólnie ze szkołą, wyznaczoną do roli LOWE, oferty edukacyjnej wynikającej z diagnozy potrzeb grupy docelowej,
 - uruchomienie LOWE przy wskazanej szkole,
 - wspieranie szkoły w pełnieniu roli LOWE w środowisku lokalnym i udzielanie wsparcia na rzecz aktywizacji edukacyjnej grupy docelowej LOWE,
 - wpieranie ośrodka LOWE jako miejsca wdrażania innowacji pedagogicznych na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych,
 - wzmocnienie funkcji szkoły w środowisku lokalnym jak miejsca otwartego dla wszystkich, jako „miejsca trzeciego” przyjaznego osobom dorosłym,
 - promocja LOWE wśród społeczności lokalnej,
 - monitorowanie działalności LOWE w okresie trwałości,
 - wspomaganie szkoły w monitorowaniu i ocenie skuteczności i efektywności działań podejmowanych na rzecz aktywizacji edukacyjnej osób dorosłych,
 - przygotowanie sprawozdań z działalności LOWE w okresie trwałości.

3.2. LOWE w szkole

LOWE jako ośrodek powołany przez jednostkę samorządu terytorialnego/stowarzyszenie:

- To ośrodek uruchomiony przy szkole funkcjonującej w systemie oświaty. To baza infrastrukturalna, instytucjonalno-organizacyjna oraz baza kapitału ludzkiego i społecznego dla realizacji przez organy prowadzące zadań dotyczących aktywizowania poprzez poza formalną i nieformalną edukację osoby dorosłe, w połączeniu z szerszą aktywizacją społeczności lokalnych;
- To ośrodek nie tylko dla rodziców, ale ośrodek skierowany do szerszej grupy osób dorosłych pochodzących ze społeczności lokalnej;

- To miejsce znane i cenione przez społeczność lokalną z uwagi na użyteczność i przydatność prowadzonych działań oraz atrakcyjność nietradycyjnych form edukacji;
- To ośrodek prowadzący zajęcia nie tylko w szkole, ale również u lokalnych partnerów, wykorzystujący ich potencjał w oparciu o współpracę i idee partnerstwa;
- To ośrodek koordynujący zajęcia edukacyjne w ramach LOWE – które powinny być prowadzone poza szkołą, np. w instytucjach innych niż oświatowe (instytucjach rynku pracy: PUP, OHP, Agencjach Zatrudnienia, instytucjach kultury, sportu, turystyki, wsparcia rodziny, w ośrodkach zdrowia, organizacjach pozarządowych i innych organizacjach społecznych);
- To miejsce nabywania kompetencji i umiejętności społecznych przez osoby dorosłe zgodnie z ich indywidualnymi potrzebami i specyfiką lokalną;
- To innowacja edukacyjna i społeczna, gdyż daje nowe możliwości w zakresie edukacji osób dorosłych poprzez integrację wiedzy i działań w oparciu o potencjał i zasoby partnerów oraz skuteczniejsze działanie w środowisku lokalnym na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych.

Działalność LOWE służy:

- zwiększeniu udziału dorosłych w kształceniu ustawicznym przez całe życie, poprzez aktywizację i zaangażowanie osób dotychczas biernych, nie uczestniczących w jakichkolwiek zorganizowanych formach edukacji,
- kształceniu i wzmocnieniu kompetencji kluczowych oraz umiejętności społecznych osób dorosłych poprzez doświadczanie – kompetencji, które można wykorzystać na rynku pracy, w życiu osobistym, w rodzinie, w środowisku, w nawiązywaniu nowych relacji społecznych i aktywnym uczestnictwie w realizacji inicjatyw społecznych na rzecz środowiska lokalnego/mieszkańców,
- postrzeganiu szkoły przez osoby dorosłe jako miejsca gdzie można uzyskać wsparcie w rozwoju własnych kompetencji w całym przebiegu ich życia,
- zmianie świadomości i postaw osób dorosłych wobec kształcenia ustawicznego,
- poprawianiu relacji w rodzinie i w otwieraniu wielu innych ścieżek wyprowadzających z wykluczenia społecznego.

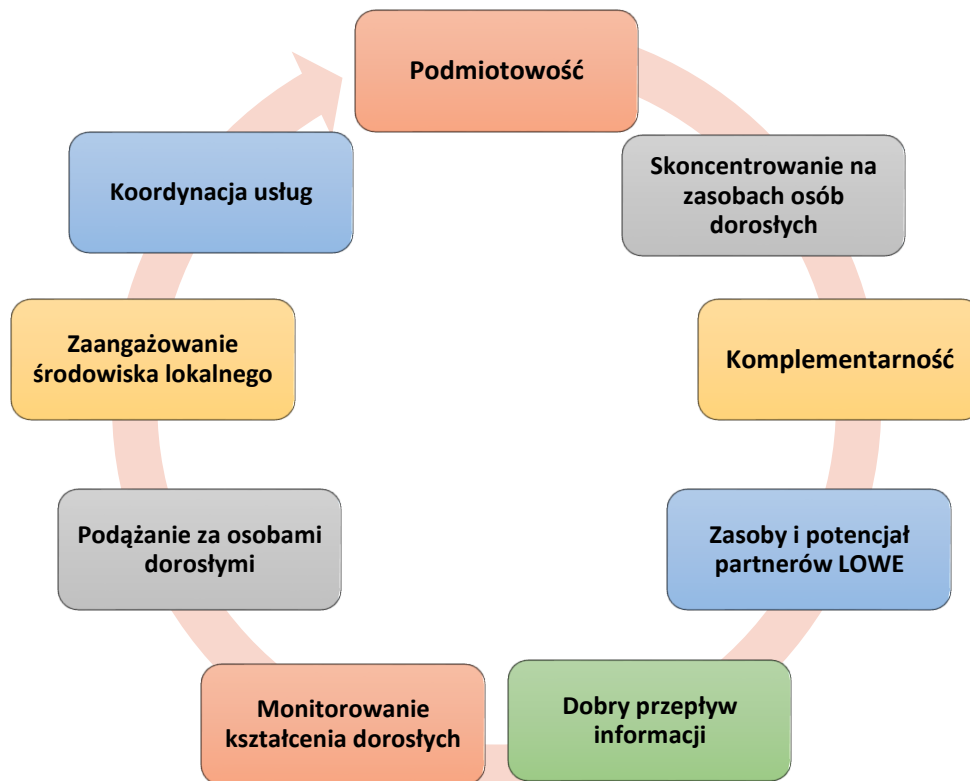
Zakres i formy podejmowanych w LOWE działań aktywizujących dorosłych powinny być:

- sprofilowane tak, aby odpowiadała na indywidualne potrzeby uczestników, w tym potrzeby związane z funkcjonowaniem na rynku pracy, zróżnicowane i dostosowane do specyfiki ich potrzeb i relacji z nimi,
- w ustalaniu treści programów uczenia się powinny być dostrzegane i uwzględniane opinie różnych środowisk: lokalnych i regionalnych pracodawców, agencji przedsiębiorczości, instytucji rynku pracy, instytucji kultury, sportu, turystyki, ochrony zdrowia, doradztwa prawnego, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, organizacji pozarządowych i innych organizacji społecznych,
- formy edukacji powinny respektować zaangażowanie dorosłych w codzienne sprawy związane z pracą lub jej poszukiwaniem oraz w społeczne wzory funkcjonowania społeczności lokalnych.

LOWE oferuje osobom dorosłym usługi edukacyjne:

- **spersonalizowane** – dostosowane do sytuacji, potrzeb oraz możliwości danej osoby,
- **podmiotowe** – usługi skupione wokół osoby, która ma swoją godność i wartość – relacje międzyludzkie jako podstawowy element codziennego życia, pracy,
- **trwałe** – edukacja i wsparcie udzielane osobom dorosłym mają zapewnić im możliwy jak najwyższy stopień wykorzystywania kompetencji społecznych w życiu, pracy, środowisku, rodzinie, środowisku kompetencji kluczowych i umiejętności społecznych,
- **łatwo dostępne** – usługi świadczone w miejscu zamieszkania lub miejscu właściwym ze względu na charakter działania, np. instytucji szkoleniowej, organizacji pozarządowej, w urzędzie, w środowisku domowym – co jest efektywniejsze i daje trwały skutek oddziaływania edukacyjnego.

Założenia LOWE w szkole

LOWE zakłada wdrożenie wypracowanych wspólnie przez Partnerstwo na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej – nowych, innowacyjnych rozwiązań w świadczeniu usług edukacyjnych osobom dorosłym, w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych i umiejętności społecznych opartych o diagnozę potrzeb osób dorosłych w tym zakresie. Koncepcja i model Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji są nowym mechanizmem w polskim systemie wsparcia oświaty dla osób dotychczas biernych, nieuczestniczących w jakichkolwiek zorganizowanych formach edukacji.

REKOMENDACJA!

Szczegółowe określenie granic pomiędzy osobami wdrażającymi model LOWE w społeczności lokalnej będzie pomocne w skupieniu się na rzetelnym i odpowiedzialnym wypełnianiu zadań, ale również na asertywnym reagowaniu w sytuacjach wykraczających poza nią. Dzięki temu łatwiej będzie spojrzeć na cały zespół LOWE, Partnerów Partnerstwa Lokalnego i przede wszystkim na uczestników jako równorzędnych partnerów, którzy

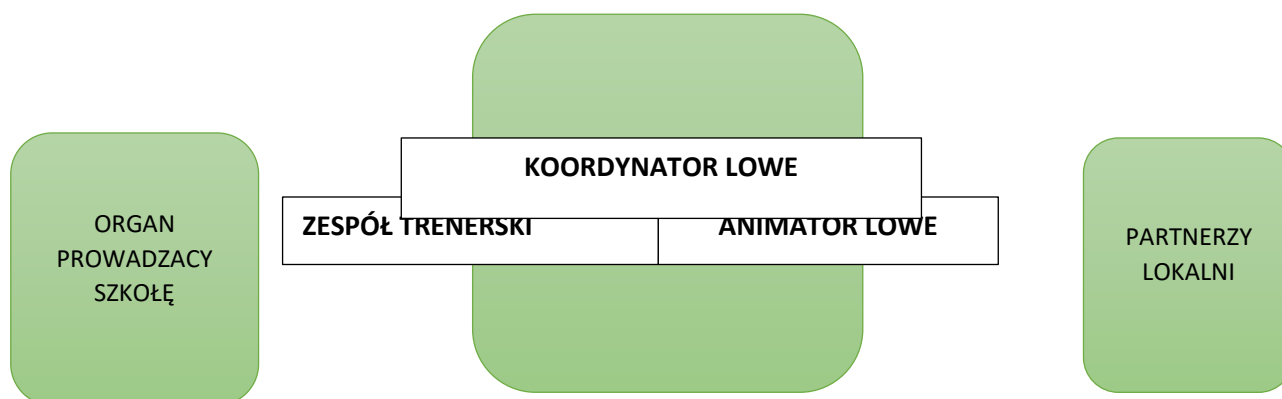
znają swoje role oraz zadania, i zgromadzili się po to, by osiągnąć wspólny cel, w implementacji LOWE do społeczności lokalnej.

Struktura organizacyjna LOWE

Organizacja LOWE odbywa się na zasadzie partnerskiego porozumienia i współpracy pomiędzy organem prowadzącym a dyrektorem szkoły, w której usytuowane jest LOWE.

Podział kompetencji i zakresu prac w ramach prowadzonego LOWE pomiędzy szkołą organem prowadzącym.

Kluczowe elementy zarządzania w LOWE:

1. Wyznaczanie właściwych celów;
2. Prowadzenie działań w oparciu o plany. Organizacja przykłada należyłą wagę do procesu planowania. Plany można, czasem wręcz trzeba, zmieniać, ale zawsze powinno to się odbywać w przemyślany sposób;
3. Świadome i uważne zarządzanie ludźmi w organizacji i ich rozwojem;

4. Skuteczna realizacja zaplanowanych działań. Dostarczamy, wytwarzamy, organizujemy to, co zaplanowaliśmy – w zakładanej ilości, jakości czasie i przy wykorzystaniu przeznaczonych do tego zasobów. Podstawą skuteczności działań są: dobry plan, stały monitoring, umiejętne sterowanie zmianami i konsekwencja w działaniach,
5. Podejmowanie właściwych decyzji we właściwy sposób. Umiejętność rozwiązywania problemów;
6. Odpowiedzialne zarządzanie finansami – zarządzając finansami kierujemy się poczuciem odpowiedzialności w stosunku do inwestorów, organizacji, jej interesariuszy, także wobec prawa;
7. Prowadzenie regularnej oceny działań i samej organizacji. Dążenie do ciągłego doskonalenia się;
8. Przestrzeganie prawa i własnych standardów. Kierowanie się przyjętymi przez organizację wartościami i normami;
9. Zapewnianie ludziom możliwości indywidualnego rozwoju;
10. Dbanie o majątek organizacji.

3.3. Koordynator LOWE

Funkcja	Kompetencje i zakres pracy
KOORDYNATOR LOWE	<p>Koordynatora LOWE powołuje organ prowadzący szkołę.</p> <p>Uruchomienie i organizacja działania LOWE w szkole to zadanie koordynatora. Funkcja ta może zostać powierzona osobie, której kwalifikacje i kompetencje interpersonalne zagwarantują wysoką jakość działania ośrodka. Działania te mogą być powierzone dyrektorowi szkoły, nauczycielowi, pracownikowi organu prowadzącego daną szkołę, doradcy metodycznemu lub zawodowemu, pracownikowi ośrodka doskonalenia nauczycieli, poradni psychologiczno-pedagogicznej, biblioteki lub innej osobie mającej odpowiednie predyspozycje do prowadzenie LOWE w danej społeczności lokalnej.</p> <p>Rola Koordynatora LOWE w głównej mierze to odpowiedzialność za organizację pracy zespołu, by zapewnić mu optymalne warunki do</p>

funkcjonowania modelu LOWE w społeczności lokalnej oraz współpraca z Partnerstwem na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej.

Zadania Koordynatora LOWE:

W strukturze LOWE koordynator ma szczególną rolę i sprawuje tutaj funkcję kierowniczą – jest odpowiedzialny za planowanie, organizowanie, kierowanie i wdrażanie działań LOWE, kieruje pracą animatora i zespołu trenerskiego LOWE, a także nadzoruje i monitoruje realizację założonych celów ośrodka w zakresie kształcenia ustawicznego osób dorosłych.

W strukturze i metodologii LOWE koordynator odpowiada za zapewnianie właściwej organizacji pracy i stworzenie zespołu trenerskiego, by jego członkowie mogli ze sobą efektywnie współpracować, realizując zadania wynikające z celów ośrodka oraz potrzeb grupy docelowej w oparciu o wyniki diagnozy lokalnej: Luki Kompetencji Kluczowych i Katalogu potrzeb kompetencyjnych osób dorosłych.

Koordynator LOWE rozdziela role i odpowiedzialność pomiędzy osoby zaangażowane w działanie ośrodka LOWE: Animatora, Zespół trenerski LOWE, członków Partnerstwa i zewnętrznych ekspertów. Koordynator odpowiada bezpośrednio przed organem prowadzącym szkołę, zaś pośrednio przed Partnerstwem.

3.2. Animatorzy LOWE

Funkcja	Kompetencje i zakres pracy
ANIMATOR LOWE	<p>Animatora LOWE powołuje Koordynator LOWE (przy konsultacji z organem prowadzącym szkołę). Animator LOWE wspiera pracę koordynatora organizując wsparcie działań LOWE na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej.</p> <p>Zadania Animatora LOWE:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Informowanie potencjalnych uczestników o oferowanych w ramach działania LOWE formach wsparcia z zakresu kształcenia ustawicznego osób dorosłych; ➤ Udzielanie informacji klientowi w zakresie prowadzenia działań LOWE (w ujęciu popytowym odpowiadającym zapotrzebowaniem grupy docelowej); ➤ Kompletowanie dokumentów zgłoszeniowych/rejestracyjnych uczestników LOWE (ankieta zgłoszeniowa, oświadczenie o przetwarzaniu danych osobowych i in. – w zależności od potrzeb); ➤ Informowanie uczestników o zasadach/terminach/godzinach poszczególnych form wsparcia – wynikających z celów ośrodka oraz potrzeb grupy docelowej w oparciu o wyniki diagnozy lokalnej: Luki Kompetencji Kluczowych i Katalogu potrzeb kompetencyjnych osób dorosłych. ➤ Utrzymywanie bieżącego kontaktu z uczestnikami LOWE, członkami Partnerstwa oraz kadrą trenerów; ➤ Rekrutacja uczestników szkoleń oraz współpraca z koordynatorem oraz kadrą trenerską LOWE, w celu rekrutacji uczestników i doboru odpowiednich instrumentów wsparcia; ➤ Bieżący monitoring szkoleń wg przygotowanych planów/harmonogramów szkoleń; ➤ Bieżący monitoring dokumentacji szkoleniowej; ➤ Realizacja określonych na stanowisku wyznaczonych celów i działań oraz wykorzystywanie mierników przyjętych dla ich monitorowania (m.in. wskaźników); ➤ Analiza i ocena realizacji przydzielonych do wykonania zadań dotycząca ich efektywności i oddziaływania (bieżący monitoring i ewaluacja); ➤ Przetwarzanie danych, o których mowa w art. Ustawy o ochronie danych osobowych; ➤ Realizacja zadań zgodnie z wytycznymi i wymogami grantodawców i sponsorów;

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Sygnalizowanie koordynatorowi oraz organowi prowadzącemu zidentyfikowanych odstępstw od zasad opisanych w modelu oraz przyjętych za istotne dla LOWE; ➤ Wykonywanie innych zadań zleconych przez koordynatora LOWE zgodnie z przyjętym programem działania i planem marketingowym, w szczególności działania promocyjne (komunikacja zewnętrzna).
--	--

3.2. Zespół trenerski LOWE

Funkcja	Kompetencje i zakres pracy
KADRA TREnerska LOWE	<p>Wykorzystany zostanie w modelu LOWE prestiż i status nauczycieli, ich doświadczenia, zainteresowania, kompetencje, w celu zwiększenia aktywności edukacyjnej rodziców.</p> <p>Zadaniem kadry LOWE jest organizowanie, inspirowanie, koordynowanie aktywnego zaangażowania dorosłych mieszkańców w działania o charakterze społecznym, edukacyjnym, środowiskowym, a w szczególności:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ rozwój kompetencji i członków społeczności lokalnej – zwłaszcza osób dorosłych, w tym rodziców, którzy słabiej odnajdują się w relacjach społecznych i zawodowych, ➤ zastosowanie w pracy z osobami dorosłymi w LOWE środków i metod służących rozszerzeniu zakresu tematycznego i zróżnicowania form aktywności edukacyjnej osób dorosłych (w tym rodziców), tak aby osoby dorosłe wychodziły poza tradycyjnie rozumianą rolę rodziców w szkole, ➤ zachęcanie osób dorosłych do uczestnictwa w edukacji poprzez stosowanie w LOWE metod wykorzystujących i promujących powiązania edukacji z praktyką, tj. z naciskiem na efekty ważne

	<p>dla powodzenia osobistego w połączeniu z rozwojem społeczności lokalnej;</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ wykorzystywanie w LOWE aktywizujących (nietradycyjnych) metod dydaktycznych, w tym wzajemnego uczenia się osób dorosłych oraz metod i narzędzi pracy z osobami dorosłymi opartych na łączeniu aktywizacji edukacyjnej z aktywnością w innych zakresach służących poprawie sytuacji osobistej, rodzinnej, w tym tworzenie wzorów tzw. usług zintegrowanych, zaspokajających potrzeby lokalnej społeczności; ➤ zastosowanie różnorodnych rozwiązań służących poszerzaniu grupy uczestników LOWE o osoby inne niż rodzice lub opiekunowie dzieci, np. dorosłych członków rodzin, sąsiadów, ➤ rozwijanie metod i narzędzi pracy z osobami dorosłymi, w szczególności w małych środowiskach lokalnych i na terenach defaworyzowanych dla aktywizowania osób dorosłych poprzez poza formalną i nieformalną edukację w połączeniu z szerszą aktywizacją społeczności lokalnych.
--	--

4. Lokalny potencjał i zasoby do wykorzystania przez LOWE

4.1. Zasoby infrastrukturalne/materialne

W LOWE wykorzystane zostaną także zasoby materialne szkoły, tj. infrastruktura i zaplecze organizacyjno-instytucjonalne, w celu zwiększenia aktywności edukacyjnej rodziców w społeczności lokalnej:

A/ Budynek/budynki szkoły – istniejące obiekty dydaktyczne szkolne, oświatowe, edukacyjne:

- wskazane na LOWE szkoły (np. podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne),
- parking,
- dobry dojazd – sieć dojazdowa: autobusem/ busem/ samochodem/rowerem/ dojście pieszo.

B/ Przyszkolna infrastruktura pomocnicza:

- laboratoria dydaktyczne, sale do praktycznej nauki zawodu w szkołach ponad gimnazjalnych, warsztaty, pracownie specjalistyczne, w tym komputerowe, językowe i inne, sieć internetowa w szkole,
- klasy i klasopracownie wyposażone w pomoce dydaktyczne audiowizualne,
- biblioteka + księgozbiór, biblioteka z czytelnią i wyposażeniem multimedialnym,
- czytelnia,
- świetlica,
- szkolna aula,
- szkolna sala widowiskowa,
- szatnie i toalety,
- przyszkolna infrastruktura sportowa (w szczególności sala gimnastyczna, basen, boisko sportowe, hala sportowa),
- gabinety profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej, gabinet pedagoga szkolnego,
- obiekty infrastruktury społeczno-edukacyjnej (w szczególności bursa, internat, stołówka, kuchnia szkolna, sklepik szkolny),
- sekretariat szkoły,
- pokój nauczycielski,
- pomieszczenia dla administracji i obsługi szkoły Rady rodziców i samorząd uczniowski,
- partnerzy zagraniczni.

C/ Wyposażenie szkoły (środki dydaktyczne, pomoce naukowe, sprzęt):

- środki trwałe, wartości niematerialne i prawne, np. sprzęt komputerowy: komputery, oprogramowanie kształceniem na odległość, przy wykorzystywaniu Internetu (e-learning),
- tablice interaktywne, projektor multimedialny, flipchart, ekran, głośniki do komputera,
- sprzęt nagłaśniający: głośniki, mikrofony, mikser,
- dostęp do Otwartych Źródeł Edukacji, czyli darmowe źródła programów edukacyjnych.

4.2. Zasoby ludzkie

Nauczyciele, pedagog szkolny, psycholog i inni pracownicy edukacyjni szkoły wykorzystują w LOWE aktywizujące (nietradycyjne) metody dydaktyczne, w tym metodę wzajemnego uczenia się osób dorosłych oraz metody i narzędzia pracy z osobami dorosłymi opartych na łączeniu aktywizacji edukacyjnej z aktywnością w innych zakresach służących poprawie sytuacji osobistej, rodzinnej, w tym tworzenie wzorów, tzw. usług zintegrowanych zaspokajających potrzeby lokalnej społeczności.

4.3. Kapitał społeczny

Dla rozwoju społeczeństwa i gospodarki w długiej perspektywie istotny jest nie tylko kapitał materialny, finansowy czy ludzki, **lecz także tzw. kapitał społeczny**. Kapitał społeczny jest definiowany na różne sposoby, zawsze jednak skupiony jest na postawach, normach i sieciach społecznych, które umożliwiają współdziałanie, wspólną pracę i samoorganizację wśród ludzi w środowiskach lokalnych.

Kapitał społeczny to:

- szereg różnorodnych zbiorowości, gdzie poprzez istnienie wspólnych struktur społecznych ułatwione jest działanie aktorów, zarówno jednostek jak i organizacji. Podstawą istnienia kapitału społecznego jest zaufanie do uczestników określonej grupy społecznej. Obok wiedzy i indywidualnych zdolności, ludzie posiadają umiejętność łączenia się w grupy w celu realizacji określonych celów. Zdolność ta uzależniona jest od stopnia, w jakim dana społeczność uznaje i podziela zbiór norm i wartości oraz w jakim stopniu członkowie danej społeczności gotowi są poświęcić własne indywidualne dobro dla dobra zbiorowości. Respektowanie wspólnych praw, norm, podzielenie tych samych poglądów, wartości jest podstawą budowy zaufania. Dzięki temu możliwe jest budowanie kapitału społecznego poprzez racjonalne zachowania jednostek (**James Coleman**),
- kapitał społeczny to „normy, zaufanie, i sieć”, które ułatwiają kooperację i osiągnięcie wspólnych korzyści - to główne zasoby, które są z natury społeczne – będące wynikiem różnorodnych form współpracy w ramach grupy zamieszkującej dany obszar. Ważną cechą kapitału społecznego jest jego lokalizacja – związanie określonych wartości, zwyczajów z terytorium oraz normy wspierające wspólne

działania, zaufanie międzyludzkie oraz zaufanie obywateli do instytucji publicznych (*R. Putnam, 2003; 2008*),

- zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określonej grupy i umożliwiających skuteczne współdziałanie – zaufanie, wzajemność. Zaufanie ma istotną i wymierną wartość społeczną i ekonomiczną. Brak zaufania w krótkim okresie niszczy społeczne związki, rodzi konflikty, izolację społeczną, wyzwala pogardę dla prawa i autorytetów, wymusza konieczność przebudowywania porządku prawnego (*Fukuyama, 1997; 2000*),
- sieci społeczne regulowane normami moralnymi (a nie prawem), które tak wiążą jednostkę ze społeczeństwem, że umożliwiają współdziałanie z innymi dla wspólnego dobra (*Czapiński, 2015*).

Robert D. Putnam wyróżnił sześć wymiarów kapitału społecznego:

- stopień formalizacji (formalne i nieformalne typy zaangażowania obywatelskiego),
- cel (zorientowanie na cel publiczny lub prywatny),
- powiązania (więzi zaufania i wzajemności łączące ludzi ponad podziałami społecznymi, etnicznymi, światopoglądowymi),
- bezpośredniość (zaufanie wyływające z bezpośrednich kontaktów (face-to-face connections), bądź oparte na anonimowych więziach),
- intensywność (kapitał społeczny budowany w oparciu o trwałe, intensywne sieci kontaktów lub o słabe jednorazowe kontakty powstałe, np. podczas wspólnego wolontariatu),
- społeczna lokalizacja (kapitał społeczny może być budowany w oparciu o więzi sąsiedztwa, jak i poprzez internetowe grupy dyskusyjne).

Tak rozumiany kapitał społeczny ułatwia działania gospodarcze, obywatelskie i kulturotwórcze, gdyż zmniejsza tzw. koszty transakcyjne, czyli wszelkiego rodzaju koszty wynikające ze współdziałania różnych podmiotów, w tym koszty poszukiwania informacji, partnerów czy pracowników, porozumiewania się i zawierania umów, zarządzania instytucjami – publicznymi, społecznymi i prywatnymi, a także kontroli i monitorowania wspólnej pracy, procesów produkcji itp.

Normy, zaufanie i interaktywna sieć to główne zasoby, które są z natury społeczne – będące wynikiem różnorodnych form współpracy w ramach grupy zamieszkującej dany obszar. Działanie w sieci obejmującej konkretne terytorium, interakcyjność, wzajemność, wyzwała silne efekty synergiczne w postaci zbiorowego uczenia się poprzez wykorzystanie tzw. wiedzy milczącej (uwiecnionej w pamięci terytorium) i kapitału ludzkiego, co bezpośrednio przenosi się na aktywność przedsiębiorczą społeczności regionu.

Kapitał społeczny dostarcza takich korzyści, jak:

- sprawne rozwiązywanie miejscowych problemów społecznych,
- rozwiązywanie problemów grup społecznych narażonych na wykluczenie społeczne (np. osób z niepełnosprawnościami, dzieci i młodzieży, czy też samotnie wychowujących rodziców z dziećmi).

Sformułowana Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego – Polska 2030 określa cztery kluczowe obszary tematyczne dla rozwoju kapitału społecznego w Polsce:

- a) Postawy i kompetencje społeczne,
- b) Współdziałanie i partycypacja społeczna,
- c) Komunikacja społeczna,
- d) Kultura i kreatywność.

Współpraca jest elementem fundamentalnym łączącym wysiłki oraz nadającym strukturę działaniom społecznym. Od jakości tej współpracy zależy zakres oraz intensywność podejmowania działań społecznych.

Warto wyróżnić dwa typy kapitału społecznego, gdyż każdy z nich w inny sposób się kształtuje i w innym stopniu wpływa na rozwój gospodarki i społeczeństwa obywatelskiego:

- **inkluzywny (wiązący, spajający):** więzi zamykające, pozwalające wzmacniać grupy rodzinne, homogeniczne, ustanawiają porządek chroniący status quo;
- **ekskluzywny (łączący, pomostowy):** więzi otwierające, ukierunkowane na zewnątrz, łączą grupy złożone z ludzi wyznających różne wartości, są słabsze emocjonalnie, ale ułatwiają zmianę sytuacji życiowej i rozwój¹⁵.

¹⁵Alicja Pacewicz, Rola szkoły w budowaniu kapitału społecznego, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2015

Szkoła i LOWE jako miejsce rozwoju kapitału społecznego.

Model wykorzystuje potencjał LOWE według teorii tzw. miejsca trzeciego, w którym osoby dorosłe nabywają KK i kapitał społeczny i kulturowy poza blokującym środowiskiem własnym. Szkoła, w której funkcjonuje LOWE jest miejscem stworzonym do rozwijania kapitału społecznego nie tylko dzieci i młodzieży, ale przede wszystkim poprzez działania LOWE do rozwijania kapitału społecznego wszystkich osób dorosłych, tj. rodziców lub opiekunów dzieci realizujących obowiązki szkolne oraz osób dorosłych z następujących grup, z uwzględnieniem uwarunkowań lokalnych:

- osób dorosłych mające utrudniony dostęp do form edukacji osób dorosłych,
- osób dorosłych mające niski poziom wykształcenia lub wykształcenie wymagające aktualizacji (co najwyżej zasadnicze zawodowe lub wykształcenie średnie i policealne zdobyte w zeszłym wieku),
- osoby dorosłe związane z rolnictwem,
- osoby dorosłe nieaktywne zawodowo lub bezrobotne,
- osoby dorosłe podlegające formom pomocy społecznej i wsparcia rodziny,
- osoby dorosłe w wieku 45+.

LOWE w szkole stanie się inkubatorem kapitału społecznego dla kształcenia ustawicznego osób dorosłych, gdyż:

- zapewnia bezpieczną przestrzeń dla aktywności osób dorosłych, którzy mogą tu rozwijać i kontynuować swoje indywidualne kształcenie i rozwój społeczno-zawodowy, samoorganizować się, pracować w mieszanych zespołach/grupach i łączyć potrzeby korzystając ze wsparcia kadry trenerskiej LOWE, nauczycieli, Dyrekcji szkoły, partnerów lokalnych i innych osób dorosłych;
- deklarowane cele i normy LOWE są zgodne z ideą budowania kapitału społecznego dla kształcenia ustawicznego osób dorosłych
- LOWE w szkole umożliwia budowanie różnorodnych więzi – emocjonalnych i „obywatelskich”, rozwijanie małych i większych wspólnot poprzez udział w działaniach osób dorosłych i wychodzenie dorosłych poza swoje domy, mieszkania, środowisko.

Model LOWE powoduje w zakresie rozwoju kapitału społecznego:

- „uspołecznienie szkoły”; wzmacnia u osób dorosłych w społeczności lokalnej poczucia przynależności i współzależności, skupienie uwagi na kompetencjach kluczowych, społecznych i obywatelskich dla realizacji indywidualnych potrzeb dorosłych mieszkańców w lokalnym środowisku;
- relacje międzyludzkie budowane są w oparciu o poczucie bezpieczeństwa, zaufania i podmiotowości osób dorosłych w środowisku lokalnym, a komunikacja społeczna służy dialogowi, krytycznemu myśleniu i współpracy osób dorosłych i innych mieszkańców w społeczności lokalnej;
- zaangażowanie kardy LOWE (nauczycieli i pracowników szkoły), przedstawicieli organu prowadzącego szkołę, partnerów lokalnych wspierających LOWE, a przede wszystkim rodziców i innych osób dorosłych, oparte o indywidualną aktywność osób i partnerów lokalnych, a także na większym stopniu zaangażowania się w konsultacje, "słuchanie społeczne" i partycypację;
- wsparcie poprzez dostęp do technologii informacyjno-komunikacyjnych usprawniających komunikację, ułatwiających informację zwrotną we wszystkich kierunkach;
- rozwijanie kapitału społecznego powodujące zaangażowanie w LLL: grupy koleżeńskie rodziców uczniów szkoły/LOWE, kół zainteresowań i hobbyistycznych, liderów lokalnych itp.

Dzięki temu poprzez działania w LOWE możliwe będzie realizowanie autonomicznych przedsięwzięć i projektów własnych społeczności lokalnych, inicjatyw kształtujących KK, w powiązaniu z zainteresowaniami grupy docelowej, nawet niewielkich grup, np. uczniowie danej szkoły starszych klas zorganizują warsztaty TIK lub TSI dla swojego najbliższego otoczenia **inicjując proces LLL.**

Model LOWE uwzględnia główne cechy kapitału społecznego

Uczestnictwo we wdrażaniu Modelu LOWE oraz uczestnictwo we wsparciu wdrażania modelu LOWE w lokalnym środowisku przez partnerów lokalnych – Partnerstwo na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej, Porozumienie Partnerstwa, Model Współpracy Partnerów. Kapitał społeczny może być generowany przez osoby działające przez pryzmat wspólnego dobra. Zależy to przede wszystkim od chęci współpracy, towarzyskości, zdolności do tworzenia nowych znajomości sieci:

- **Wzajemność (wymiana doświadczeń oraz wykorzystanie zasobów i potencjałów w LOWE** oraz w Partnerstwie wspierającym działania LOWE. Tworzenie kapitału społecznego wymaga czasu. Wzajemność przejawia się w działaniu na rzecz innych, czasem z chwilową stratą dla partnera, lecz przy ogólnym założeniu, że te działania zaowocują w przyszłości zwrotem korzyści.
- **Zaufanie (Umowa partnerska/Porozumienie partnerskie).** Wiąże się ono ze zwiększoną skłonnością do podejmowania ryzyka, opartą na pewności, że partnerzy będą się wzajemnie wspierać lub przynajmniej działać bez zamiaru wyrządzenia sobie krzywdy.

- **Normy społeczne (Zasady współpracy w umowie partnerstwa/porozumieniu partnerskim).** Stanowią zazwyczaj nieformalną kontrolę społeczną, która eliminuje konieczność wprowadzenia bardziej formalnych, zinstytucjonalizowanych regulacji prawnych. Pomimo że przyjmują zwykle postać niepisanych reguł, są powszechnie rozumiane i akceptowane przez uczestników różnorodnych instytucji oraz organizacji.
- **Wspólnota (Poczucie bycia współdysponentem partnerstwa wspierającego LOWE i pośrednio LOWE).** Jest połączeniem zaufania, sieci, norm i wzajemności, tworzących silną społeczność, wewnątrz której obserwuje się wspólność zasobów, których nikt nie posiada na własność.
- **Pro aktywność (Wypracowane rekomendacje do wdrażania modelu LOWE).** Jest ona poczuciem skuteczności osobistej i zbiorowej. Rozwój kapitału społecznego wymaga aktywnego zaangażowania uczestników sieci we wspólne działania. Kapitał społeczny traktuje ludzi jako kreatorów aktywności.

4.3.1. Potencjał doświadczeń ludzkich i instytucjonalnych

W swojej działalności LOWE może wykorzystać lokalny potencjał ludzki i infrastrukturalno-materialny partnerów:

- inne szkoły (podstawowe, gimnazja, szkoły ponad gimnazjalne),
- placówki służące wyrównywaniu szans (Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego CKZIU oraz Centrum Kształcenia Praktycznego),
- młodzieżowe ośrodki wychowawcze,
- młodzieżowe ośrodki socjoterapii,
- specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze,
- placówki Ochotniczego Hufca Pracy (tylko działania związane z funkcjonowaniem warsztatów szkoleniowo-produkcyjnych dla uczestników),
- szkoły wyższe,
- przedszkola,
- Poradnie Pedagogiczno-Psychologiczne,
- sieć bibliotek w społeczności lokalnej,
- domy kultury, świetlice, ludowe zespoły sportowe, kluby sportowe,

- parafie, Caritas i inne organizacje kościelne,
- Ochotnicze Straże Pożarne, Koła Gospodyń Wiejskich,
- organizacje pozarządowe,
- Powiatowy Urząd Pracy, Ośrodki Pomocy Społecznej, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie,
- instytucje szkoleniowe,
- pracodawcy, rzemieślnicy i kupcy
- podmioty ekonomii społecznej,
- lokalne media: TV, radio, prasa
- parkingi przy instytucjach i organizacjach
- infrastruktura komunikacyjna – sieć dojazdowa: autobusem/busem/samochodem/rowerem/pieszko.

Poniższa tabela wskazuje kilka możliwych przykładów potencjału instytucji do wykorzystania w LOWE

Instytucja	Potencjał Ludzki	Potencjał Infrastrukturalny
Powiatowy Urząd Pracy	Doradca zawodowy, pośrednik pracy specjalista rozwoju zawodowego	Baza lokalowa, Instrumenty i usługi rynku pracy dla osób bezrobotnych i aktywnie poszukujących pracy, programy specjalne, szkolenia miękkie, szkolenia zawodowe itp. Sieć kontaktów z osobami dorosłymi z obszaru bezrobocia, projekty.
Ośrodek Pomocy Społecznej	Pracownicy socjalni Psychoterapeuta terapeuta ds. uzależnień, samopomocowe grupy wsparcia	Baza lokalowa, świadczenia dla osób dorosłych i rodzin z zakresu pomocy społecznej, kontakty z osobami dorosłymi oraz rodzinami korzystającymi z pomocy społecznej
Poradnie psychologiczno-pedagogiczne	Psycholog, pedagog, coach, Psychoterapeuta	Programy np. Szkoła Rodziców,, testy, baza lokalowa, kontakty z rodzicami dzieci i młodzieży korzystającymi z PPP

4.4. Okresowy plan działania LOWE

Stałe elementy planowania działań w LOWE to:

- **ANALIZA** – rozpoznanie potrzeb, zdefiniowanie problemu i ocena własnego potencjału do realizacji kształcenia ustawicznego przez całe życie,
- **CELE** – wyznaczanie celów długo i krótkoterminowych,
- **SPOSÓB REALIZACJI CELÓW** – wybór strategii działania i wybór metod.

Pytania przydatne w planowaniu:

DLACZEGO chcemy podjąć działania - jakie są tego powody: jak sytuacja i dlaczego wymaga zmiany?
CO chcemy osiągnąć i w jakiej kolejności ? PO CO chcemy to osiągnąć ?
JAK zamierzamy zrealizować nasze cele ? Jakich metod użyjemy?
KTO będzie to robił ? CO będzie do tego potrzebne ?
KIEDY to wszystko będzie miało miejsce ?
GDZIE będziemy to realizować ?

Etapy tworzenia okresowego planu działania LOWE:

- Tworzenie wizji i misji LOWE (lub jej weryfikacja i modyfikacja);
- Ocena sytuacji (analiza wewnętrzna i zewnętrzna);
- Określenie priorytetów i celów strategicznych;
- Wybór strategii działania;
- Przygotowanie planu operacyjnego;
- Ocena planu;
- Ewaluacja i monitoring.

Etap 1: Określenie korzyści dla LOWE z okresowego planu działania.

W LOWE należy uświadomić sobie istotne korzyści płynące z posiadania okresowego planu działania, gdyż im lepiej zaplanowane zostaną przyszłe działania, tym większe będzie prawdopodobieństwo osiągnięcia postawionych celów, sukcesu i rozwoju LOWE oraz

Partnerstwa LOWE. Planowanie w organizacji zwiększa efektywność wykorzystania dostępnych zasobów (przede wszystkim kapitału ludzkiego), które z reguły są większe niż zasoby LOWE. Planowanie pozwala każdemu członkowi partnerstwa odnaleźć swe miejsce i poczuć sens ciężkiej pracy, rozwijać swój potencjał, szczegółowo określić podejście popytowe w zakresie działania i wspierania LOWE.

Etap 2: Tworzenie misji LOWE

Misja określa zewnętrzne cele LOWE – tłumaczy, dlaczego LOWE powstał i jaki problem chce rozwiązywać. Misja powinna być napisana zrozumiałym, wyrazistym i zrozumiałym językiem. Wyraża wartości istotne dla naszej organizacji LOWE, wg Petera Druckera misja określa powód istnienia LOWE, za co chcemy być pamiętani oraz to, co robimy.

Misja LOWE odpowiada na 4 proste pytania: co robimy? - po co? - dla kogo? - jak?

Gdy formułujemy misję, pomocne będą poniższe pytania:

- Jaki jest problem główny, który LOWE chce rozwiązać, i kogo ten problem dotyczy?
- Jakie są symptomy istnienia tego problemu?
- Na jakich wartościach LOWE opiera swoją działalność?
- Do czego dąży LOWE i jakie metody musi zastosować, by osiągnąć swój cel?

Główne elementy misji to: nazwa, osiągnięte rezultaty, sposób działania, krąg odbiorców, system preferowanych wartości.

Misja organizacji:

- To coś, co łączy wszystkich w LOWE
- To coś, co wyróżnia LOWE od tysięcy innych instytucji
- To coś, co wyznacza jego miejsce i tożsamość
- To nadrzędny cel, kierunek, rola LOWE

W normalnej organizacji misja, którą uczestnicy zaakceptują, zmienia ich relacje z organizacją. Przestaje ona być „ich organizacją”, a staje się „naszą organizacją”. Wspólna

misja pozwala ludziom, którzy sobie nie ufają, współpracować, bowiem tworzy ona wspólną tożsamość.

Etap 3: Tworzenie wizji LOWE

Wizja wyraża dążenia LOWE. Wizja to odzwierciedlenie wszystkich planów związanych z rozwojem LOWE. To wizualizacja naszej organizacji LOWE w przyszłości, wskazanie kierunków rozwoju instytucjonalnego i rozwoju ludzi związanych z LOWE, kreowanie jego wizerunku i pozycji w społeczeństwie. Wizja pełni także funkcję motywacyjną i mobilizacyjną dla LOWE.

Pytania do wykorzystania przy tworzeniu wizji LOWE:

1. Co powiedzą o nas ludzie i media za 4 lata ?
2. Jak w tym czasie zmieni się sytuacja ludzi wspieranych naszymi działaniami?
3. Jakie działania będziemy realizować, jakie usługi/produkty będziemy oferować za 4 lata?
4. Jaki będzie zespół naszych członków, pracowników, współpracowników, wolontariuszy za 4 lata?
5. Jaki będzie nasz potencjał instytucjonalny za 4 lata?

Etap 4: Analiza otoczenia zewnętrznego i potencjału wewnętrznego LOWE

Po sformułowaniu misji i wizji należy przejść do analizy otoczenia zewnętrznego, w jakim realizować będziemy naszą strategię oraz do analizy wewnętrznej potencjału naszego LOWE, który będziemy wykorzystywać podczas osiągnięcia postawionych celów.

Do opisu otoczenia zewnętrznego należy wykorzystać:

- analizę czynników społecznych, ekonomicznych, środowiskowych, technologicznych, politycznych i prawnych (PEST) ,
- analizę interesariuszy - w swoim bliskim i dalszym otoczeniu identyfikujemy organizację, podmioty samorządowe, firmy i osoby, które mogą mieć wpływ na funkcjonowanie naszej organizacji:(jaki jest zakres działalności interesariusza?, jakie są jego mocne i słabe strony?, jaki może mieć wpływ na funkcjonowanie organizacji (pozytywny/negatywny)?),
- analizę konkurencji,
- analizę przyszłych trendów.

Do opisu otoczenia wewnętrznego potencjału LOWE należy wykorzystać:

- analizę zasobów (zasoby finansowe, rzeczowe, ludzkie, organizacyjne, technologie, niematerialne),
- analizę wiedzy, umiejętności i oświadczenia (core competence),
- analizę przyszłych trendów popytowych.

Do analizy potencjału LOWE wykorzystuje się analizę SWOT, która umożliwia zbadanie sytuacji wewnętrznej organizacji: szukamy naszych mocnych i słabych stron oraz zewnętrznych uwarunkowań w kontekście szans i zagrożeń.

Pytania pomocnicze do określenia słabych i mocnych stron:

- Czy ludzie zaangażowani w działalność LOWE posiadają konkretną wiedzę i specjalistyczne umiejętności umożliwiające realizację misji i wizji LOWE? Jeżeli tak, to jakie? Jeżeli nie, to jakich brakuje?
- Czy LOWE posiada doświadczoną i zaangażowaną kadrę kierowniczą?
- Czy są wytyczone cele i plan działania?
- Czy realizacja działań opiera się na własnych zasobach?
- Jaka jest sytuacja finansowa LOWE?
- Jakie jest doświadczenie w pracy oraz w docieraniu do grupy docelowej LOWE?
- Czy LOWE jest rozpoznawalny?
- Jaką cieszy się opinią?

Pytania pomocne przy określaniu szans i zagrożeń:

- Czy istnieją możliwości finansowania działań LOWE?
- Czy w obszarze działania LOWE istnieje silna konkurencja? Jak jest nastawienie grupy docelowej LOWE do problemu, który LOWE chce rozwiązać?
- Czy sytuacja ekonomiczna obszaru, na którym działa LOWE, będzie sprzyjać podejmowanym działaniom czy je utrudniać?
- Czy istniejące ustawodawstwo będzie miało wpływ na funkcjonowanie LOWE?

Etap 5: Wyznaczanie celów LOWE

Tworzone plany mają charakter wieloletni, co oznacza, że z punktu widzenia LOWE jego cele mają różny ciężar gatunkowy i okres realizacji. Wyznaczamy, więc te cele, które powinny być zrealizowane w pierwszej kolejności poprzez podejście popytowe. W drugiej grupie celów znajdują się te, które bazują na wcześniej zrealizowanych planach lub są mniej istotne. Cele dotyczą okresu, na jaki planowana jest działania LOWE. Określają zmianę, jaką LOWE chce przeprowadzić w obrębie problemu, którym się zajmuje. Cele ogólne powinny bazować na założeniach misji oraz wizji LOWE, a także uwzględniać wnioski z przeprowadzonej analizy.

Cele należy wyznaczać w oparciu o analizę potrzeb i diagnozę problemu. Cele powinny określać zmianę, jaką będziemy chcieli wprowadzić poprzez planowane działania - co chcemy zmienić, nie zaś – co chcemy zrobić. Często formułuje się cele ogólne i szczegółowe (długookresowe). Cel powinien mówić: kto lub co, kiedy, w jaki sposób skorzysta wskutek realizowanych działań, jaka będzie ta korzyść w wymiarze ilościowym i jakościowym.

Dobry sformułowany cel jest mierzalny, realistyczny i wykonalny.

Reguła SMART

Deklarowane cele powinny spełniać następujące kryteria:

S - specific - konkretne (skonkretyzowane)

M - measurable - mierzalne

A - acceptable - akceptowalne

R - realistic - realne (realistyczne)

T - time bounded - określone w czasie

Rodzaje celów w planowaniu

- **Cele ekonomiczne** - wyrażone w postaci wielkości (mierników) ekonomicznych (finansowych),
- **Cele ilościowe** - wyrażone w postaci wielkości matematycznych,
- **Cele jakościowe** – opisowe,
- **Cele rozwojowe** - aspiracje na przyszłość.

Peter Drucker:

Zrządzanie przez cele ma pomóc w unikaniu wpadania w pułapkę działań. Pochłonięci codziennymi zadaniami, koncentrujemy się na nich tak bardzo, iż zapominamy, co tak naprawdę jest naszym celem:

- Cele ogólne i szczegółowe wyznaczane są kaskadowo dla wszystkich szczebli (od organizacji jako całości do poszczególnych członków, pracowników, grup);
- Dla każdego celu jest zdefiniowany czas jego realizacji;
- Rezultaty są wspólnie oceniane przez członków, pracowników i ich przełożonych, czy Partnerstwo Sprawdza się, czy cele zostały właściwie sformułowane wg SMART.

Etap 6: Tworzenie programów operacyjnych

Ostatnim etapem tworzenia planu działania LOWE jest opracowanie programów operacyjnych, czyli pokazujących konkretne działania i projekty, których realizacja doprowadzi w pierwszej kolejności do osiągnięcia celów szczegółowych, a następnie do osiągnięcia celów ogólnych LOWE.

Należy mieć świadomość, że planowane efekty przyszłych działań mogą być osiągnięte przy wykorzystaniu różnych narzędzi i metod. Temu aspektowi tworzenia planu działań powinna towarzyszyć refleksja nad doświadczeniem osób tworzących LOWE i z nim współpracujących.

Wybór strategii działania LOWE:

- Niewielka pomoc dla wielu czy duża pomoc dla nielicznych ?
- Zaspokajać bezpośrednie potrzeby czy walczyć z przyczynami pewnych zjawisk?
- Świadczyć usługi czy prowadzić rzecznictwo?
- Koncentracja, integracja czy dywersyfikacja?

Koncentracja - integracja – dywersyfikacja ?

Koncentracja: skupienie się na obsłudze określonej grupy nabywców, na dostarczaniu określonych produktów/usług, na rynku geograficznym. Strategia ta może przybierać różne

formy. Opiera się na założeniu, że LOWE w ten sposób może sprawniej i skuteczniej obsłużyć swój wąski strategiczny segment niż konkurenci działający w szerszej skali.

Dywersyfikacja: wiąże się z poszukiwaniem nowych możliwości poprzez wprowadzenie nowych (dotychczas nieistniejących w ofercie organizacji) produktów lub usług na nowe rynki. Strategia dywersyfikacji jest jedną z najbardziej ryzykownych i kosztochłonnych strategii, wymaga nakładów związanych z procesem wytworzenia nowego produktu (przygotowania nowej usługi) oraz zdobycia nowych rynków. Można wyróżnić dywersyfikację pokrewną i niekrewną.

Integracja: przejmowanie zadań, procesów produkcyjnych od naszych dotychczasowych dostawców i kontrahentów mające na celu zwiększenie efektywności działań i ich rozwój poprzez zapewnienie bezpośredniej kontroli nad całym procesem produkcji/dostarczenia finalnych usług i produktów.

Strategia agresywna (maxi-max)

Maksymalne wykorzystanie efektu synergii pomiędzy silnymi stronami LOWE a okazjami generowanymi przez otoczenie. Jest to strategia silnej ekspansji i zdywersyfikowanego rozwoju. Nacisk na aktywne wykorzystanie pojawiających się okazji.¹⁶

Strategia konserwatywna (maxi-mini)

Minimalizowanie negatywnego wpływu toczenia przy aktywnym wykorzystaniu potencjału LOWE. Podejmowanie działania to: selekcja zakresu oferowanych usług, produktów; segmentacja rynku, redukcja kosztów, rozwój usług, produktów.

Strategia konkurencyjna (mini-maxi)

Eliminowanie słabych stron LOWE przy jednoczesnym wykorzystaniu okazji sprzyjających rozwojowi. Podejmowanie działania to: usprawnianie LOWE, inwestowanie w utrzymaniu przewagi konkurencyjnej, powiększanie zasobów. *Na podstawie: Strategia organizacji, K. Obłój PWE, 1998*

¹⁶ *Strategia organizacji, K. Obłój PWE, 1998*

Strategia defensywna (mini-mini)

Zapewnienie przetrwania przez minimalizowanie wpływu słabych stron LOWE i zagrożeń pojawiających się w otoczeniu. Ograniczenie działalności, zatrzymanie procesu inwestowania w rozwój LOWE i jej programów. *Na podstawie: Strategia organizacji, K. Obłój PWE, 1998*

Przewidujemy, jaki czas jest niezbędny do ukończenia projektów i jak duże własne zasoby finansowe należy wnieść do realizowanego przedsięwzięcia. Realizacja każdego z planowanych projektów najprawdopodobniej wymagać będzie pozyskania środków zewnętrznych, pochodzących od prywatnych sponsorów i instytucji publicznych lub z programów pomocowych Unii Europejskiej. Postawiony cel determinować będzie charakter źródeł finansowania jego realizacji. Nie na wszystkie projekty można uzyskać pomoc w ramach prywatnego sponsoringu i nie wszystkie działania uzyskują wsparcie w ramach środków UE.

Etap 7: Wdrażanie i ewaluacja

Plan działania LOWE powinien zostać przyjęty przez partnerstwo na rzecz wspierania LOWE. Realizacja celów, czyli wdrażanie zaplanowanych projektów i działań, musi podlegać ciągłej ocenie i weryfikacji – plan nie powinien być sztywnym, nienaruszalnym dokumentem. Wiara w bezproblemowy przebieg działań byłaby naiwnością, należy być przygotowanym na wielokrotne sytuacje, w których trzeba będzie dokonać kolejnych wyborów i podjąć kolejne decyzje. Napotykanie problemy, związane najczęściej z brakiem płynności finansowej, nie mogą jednak odsunąć na dalszy plan celów, dla których powstał LOWE. Odejście od nich może zniszczyć wizerunek LOWE i mocno skomplikować zarówno wzajemne relacje między współpracownikami, jak i kontakty z otoczeniem, do pomocy któremu LOWE zostało powołane.

4.4.1. Diagnoza lokalna

Diagnoza lokalna jako narzędzie do analizy potrzeb społeczności lokalnej w zakresie aktywności edukacyjnej oraz rozwoju kompetencji kluczowych osób dorosłych w modelu LOWE uwzględniające podejście popytowe.

Celem nadrzędnym modelu LOWE jest przede wszystkim zaktywizowanie osób dorosłych, dotychczas niebiorących udziału lub uczestniczących sporadycznie, w jakichkolwiek formach zorganizowanego uczenia się, kształcenia ustawicznego przez całe życie. Działania, szczególnie w początkowym okresie funkcjonowania LOWE, powinny być skoncentrowane na edukacji poza formalnej, elastycznie dostosowane do oczekiwań i potrzeb uwzględniające popytowe podejście do uczestników LOWE czyli osób:

- mających utrudniony dostęp do form edukacji osób dorosłych,
- mających niski poziom wykształcenia lub wykształcenie wymagające aktualizacji (co najwyżej zasadnicze zawodowe lub wykształcenie średnie i policealne zdobyte w zeszłym wieku);
- dorosłych związanych z rolnictwem;
- dorosłych nieaktywnych zawodowo lub bezrobotne;
- dorosłych podlegających formom pomocy społecznej i wsparcia rodziny;
- dorosłych w wieku + 45;
- zamieszkujących społeczność lokalną w której funkcjonuje LOWE.

Nie jest możliwe stworzenie ogólnego katalogu kluczowych kompetencji, który będzie bezpośrednio odpowiadał specyficznym lokalnym potrzebom. Dostosowanie oferty kształcenia ustawicznego osób dorosłych, uwzględniające lokalne potrzeby środowiska, będzie możliwe poprzez opracowanie i przeprowadzenie diagnozy potrzeb lokalnych w zakresie aktywności edukacyjnej oraz rozwoju kompetencji kluczowych osób dorosłych. Oferta edukacyjna LOWE ma odpowiadać lokalnym i indywidualnym potrzebom edukacyjnym w zakresie kształcenia kompetencji kluczowych.

Korzyści z diagnozy potrzeb edukacyjnych społeczności lokalnej.

Diagnoza potrzeb lokalnych społeczności, w zakresie aktywności edukacyjnej oraz rozwijania kompetencji kluczowych osób dorosłych, powinna być pierwszym krokiem przed przystąpieniem do planowania działań i tworzenia oferty edukacyjnej LOWE. Diagnoza jest potrzebna i zasadna na początkowym etapie tworzenia LOWE w społeczności lokalnej, gdy nasze plany nie są jeszcze szczegółowo dookreślone i gdy nie mamy konkretnych działań w kształceniu kompetencji kluczowych w ramach edukacji osób dorosłych.

Zakres diagnozy w kontekście LOWE jest obligatoryjnie nastawiony na identyfikację głównych obszarów deficytowych, luk edukacyjnych w kontekście uczenia się przez całe życie dorosłych mieszkańców społeczności lokalnej, a także jej potrzeby i aspiracji poprzez sprofilowaną i dostosowaną ofertę edukacyjną obejmującą swoim zakresem:

- kompetencje porozumiewanie się w języku ojczystym,
- kompetencje porozumiewanie się w językach obcych,
- kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
- kompetencje informatyczne,
- kompetencje w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje społeczne i obywatelskie,
- kompetencje w zakresie inicjatywność i przedsiębiorczości,
- kompetencje w zakresie świadomość i ekspresja kulturalna.

W trakcie procesu poznawczego opartego o diagnozę społeczności lokalnej, określimy obszary tematyczne, które nas najbardziej interesują w odniesieniu do działań LOWE. **To właśnie diagnoza pozwoli dać odpowiedź na występujące luki kompetencji kluczowych, opierając się na lokalnych i indywidualnych potrzebach popytowych osób i społeczności w LOWE.** Umożliwi to późniejsze dostosowanie oferty edukacyjnej LOWE do potrzeb rynku pracy i indywidualnych potrzeb osób dorosłych oraz pracodawców.

Efektom diagnozy społeczności lokalnej będzie sprofilowanie działań edukacyjnych w LOWE przeznaczonych dla osób dorosłych - w szczególności tych, którzy z różnych względów nie korzystali dotychczas z takiej możliwości, a zgodnych z ich indywidualnymi potrzebami oraz potrzebami środowiska lokalnego.

W rezultacie – dzięki skoordynowaniu działań instytucji i organizacji wchodzących w skład partnerstwa na rzecz wspierania LOWE oraz precyzyjnej diagnozie potrzeb lokalnej społeczności i nowoczesnym indywidualnym programom szkoleniowym – mieszkańcy zyskają miejsce pozwalające na stałe doskonalenie umiejętności i kompetencji kluczowych, rozwój osobisty, społeczny i zawodowy oraz aktywizację obywatelską na rzecz społeczności lokalnej.

Odpowiednia diagnoza lokalna pomaga:

- dobrze dopasować działania do potrzeb osób dorosłych oraz potrzeb społeczności lokalnej,

- uniknąć błędów w planowaniu oferty edukacyjnej na rzecz osób dorosłych,
- dostrzec bariery i przeszkody w dostępie do edukacji dorosłych mieszkańców społeczności lokalnej,
- oszczędzić czas i zasoby lokalne, bo dzięki diagnozie lokalnej potrzeb osób i społeczności można działania lepiej dopasować i efektywniej wykorzystać w kształceniu ustawicznym dorosłych,
- pozyskać partnerów, sympatyków i sojuszników do działania wystarczająco wcześniej, by wykorzystać w pełni potencjał lokalny we wspólnym działaniu na rzecz osób dorosłych w zakresie edukacji i aktywizacji społecznej,
- uniknąć dublowania działań instytucji lokalnych,
- uwiarygadnia nasze działania w społeczności lokalnej poprzez uczestnictwo różnych grup mieszkańców,
- pozwala jeszcze lepiej poznać lokalną społeczność z jej specyfiką, potrzebami, zasobami i problemami
- ustalić kwestie zagrożeń, które wiążą się z przyszłym działaniem LOWE w społeczności lokalnej.

Działania planowane na podstawie rzetelnej diagnozy są obiektywnie uzasadnione, ponieważ wiążą się z dużo mniejszym ryzykiem nietrafionych i niepotrzebnych działań edukacyjnych dla osób dorosłych w zakresie kształcenia kompetencji kluczowych przez całe życie.

Opracowując koncepcje i zakres diagnozy będziemy w dużym stopniu poznawać społeczność lokalną, dlatego też musi ona posiadać jasno określony cel poprzez poznanie potrzeb, oczekiwań i problemów społeczności w odniesieniu do ogólnych działań kształcenia ustawicznego osób dorosłych na bazie LOWE, w miejscu, w którym te osoby dorosłe mieszkają. Równocześnie umożliwia zdobycie sprawdzalnej i rzetelnej wiedzy, która jest niepodważalnym argumentem w planowaniu szczegółowych działań LOWE. Dodatkowo diagnoza pozwala na poinformowanie mieszkańców o planowych działaniach i pozyskanie ich indywidualnego zaangażowania w kolejnych etapach pracy LOWE.

Decentralizacja funkcji społecznych państwa prowadzi do większej samoorganizacji społeczności lokalnych, rozwoju samorządności i większej spójności społeczno-gospodarczej. Sprzyja także rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego i tworzeniu kapitału społecznego.

Wzmacnia poczucie przynależności do społeczności lokalnych, zwiększa aktywność obywatelską i partycypację w rozwiązywaniu problemów społecznych na poziomie lokalnym¹⁷.

Partycypacja obywatelska jest rozumiana jako udział obywateli w procedurach diagnostycznych i decyzyjnych inicjowanych przez władzę publiczną w sprawach, które ich dotyczą¹⁸. Diagnoza nie tylko bowiem pozwala zebrać informacje, które posłużą do przygotowania strategii działania LOWE, ale też pozwala na prowadzenie konsultacji społecznych w sprawach naprawdę ważnych dla społeczności lokalnej. Diagnoza pozwala na podnoszenie skuteczności w działaniach LOWE, świadczenia komplementarnych usług edukacyjnych w zakresie kształcenia kompetencji kluczowych u osób dorosłych oraz dostarcza wiedzy potrzebnej do ewaluacji tych działań wśród dorosłych mieszkańców i ewaluacji działań LOWE. Dzięki diagnozie lokalnej dostrzegamy lokalne problemy oraz problemy dorosłych mieszkańców, które stanowią dla nich rzeczywiste utrudnienia w kształceniu ustawicznym przez całe życie, a tym samym mieszkańcy wskazują na indywidualne potrzeby edukacyjne, które umożliwią im dostosowanie swoich kompetencji i umiejętności do potrzeb rynku pracy i aktywizacji obywatelskiej w społeczności lokalnej.

Diagnoza nie zawsze bowiem musi być rozbudowanym badaniem socjologicznym, niemniej jednak nie może być ona tylko zbiorem niczym niepotwierdzonych przypuszczeń i uogólnień. Na trafną diagnozę składa się kilka elementów.

Diagnozę lokalną zaczynamy od wyznaczenia obszaru naszego zainteresowania. Ze względu na nasze możliwości możemy dookreślić: przedział wiekowy, obszar diagnozy, terytorium. Nie zaczynamy przygotowywania diagnozy od definiowania problemu, bo problem jest często pewną, nie zawsze słuszną, a zwykle stereotypową definicją sytuacji.

Po określeniu pola zainteresowania, próbujemy znaleźć, jak najwięcej ważnych w danym temacie czynników, instytucji, ważnych osób i okoliczności. Czasem, by lepiej zrozumieć co się teraz dzieje, trzeba poznać historię danego terenu czy grupy mieszkańców. Warto nie ustalać jednak wszystkich kroków i źródeł wiedzy od razu, by elastycznie reagować na nowe informacje i nie zasklepać się w stereotypowych hipotezach.

¹⁷J. Hrynkiewicz: Wprowadzenie, [w:] J. Hrynkiewicz (red.): Decentralizacja funkcji społecznych państwa, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2001, s. 5.

¹⁸M. Grewiński: Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 2009, s. 164.

Najważniejsze w przygotowaniu planu diagnozy lokalnej jest:

1. Najpierw określ problem – jaki jest cel,
2. Przygotuj listę interesariuszy (osób, instytucji) związanych z problemem,
3. Zbierz informacje - analiza danych zastanych,
4. Zapytaj innych - badanie społeczne,
5. Porozmawiaj z ludźmi – spotkania, wywiady,
6. Podziel się swoimi spostrzeżeniami - raport z badania,
7. Wykorzystaj wiedzę - kolejne etapy pracy.

Diagnoza lokalna to również okazja, by zdobywając wiedzę skorzystać z doświadczenia innych inicjatyw, uczyć się na ich błędach, zwrócić uwagę na trudności, na które napotkano wcześniej, wykorzystać dobre praktyki działań o podobnych celach czy skierowanych do podobnej grupy. Nie musimy wszystkiego wymyślać i zaczynać od nowa, dzięki temu łatwiej będzie nam o sukces LOWE.

Nie ma jednego przepisu na diagnozę lokalną. Bardzo dużo zależy od charakteru społeczności, rodzaju badanej kwestii, dostępu do źródeł, czasu jaki mamy, by skończyć nasze badanie. Diagnoza lokalna pokazuje informacje, które są niewidoczne na poziomie ogólnopolskim, a odnoszą się do konkretnej społeczności lokalnej, w której jest opracowana diagnoza lokalna.

Materiały źródłowe wraz danymi do diagnozy lokalnej.

Zadając sobie pytania na temat naszej społeczności lokalnej od razu zastanawiamy się, gdzie możemy szukać na nie odpowiedzi. Poszczególne źródła informacji potrzebują odrębnych metod, które pozwolą na właściwe zebranie informacji. Te metody podzielimy tu na trzy główne kategorie:

- 1. Dane zastane,**
- 2. Metody ilościowe,**
- 3. Metody jakościowe.**

Zanim przejdziemy do szczegółowego opisu tych metod – przyjrzyjmy się pokrótce ich charakterystyce:

- **Dane zastane:**
 - są ogólnie dostępne (np. w trybie Dostępu do Informacji Publicznej), w Internecie,

- można je porównywać między sobą,
- często jest już w nich analiza (np. raporty),
- jest ich bardzo dużo.

- **Metody ilościowe:**

- szukają odpowiedzi na pytanie: „*ile i co?*”,
- pozwalają zbadać dużą liczbę osób,
- skracają czas, który zabieramy badanemu.

- **Metody jakościowe:**

- szukają odpowiedzi na pytanie: „*jak i dlaczego?*”,
- zawsze można dopytać, gdy czegoś nie rozumiemy,
- scenariusz można zmienić w trakcie rozmowy,
- angażują badanego lub badanych.

I. Analiza danych zastanych.

- Dane typy „DESK RESEARCH”:

Przed zabraniem się do przeprowadzenia badania ankietowego czy wywiadów jakościowych warto zobaczyć, jakie dane i informacje są już dostępne i tym samym przygotować grunt pod bardziej pogłębione poszukiwania. Takie rozpoznanie terenu nazywa się niekiedy z angielskiego „deskresearch”, czyli „badaniem zza biurka” lub „badaniem gabinetowym”. Odróżnia je, to od badań terenowych, które wymagają od badacza wyjścia w teren, osobistego spotkania ludzi przygotowania narzędzi badawczych. Analiza danych zastanych pozwala stwierdzić, co już zbadano przed nami, jakie materiały stworzyli wcześniej urzędnicy, inni badacze, instytucje różnego szczebla, organizacje pozarządowe, media itp. Korzystanie z wcześniej opracowanych materiałów uchroni nas przed niepotrzebnym dublowaniem poprzedników ponownej analizie danych pod kątem wiarygodności, rzetelności i aktualności.

Badania tego typu mogą służyć jako badania właściwe lub rozpoznawcze, które poprzedzają np. badania ankietowe czy wywiady pogłębione¹⁹. Dzięki pozyskanym w ten sposób informacjom zdobędziemy kontekst i tło dla naszych działań.

Nie musimy wytwarzać danych, które już istnieją. Bazując na doświadczeniu innych, możemy zaoszczędzić czas, pieniądze i energię. Nasze obserwacje zostaną wzbogacone

¹⁹<http://syntetos.pl/index.php/pl/desk-research>

o odmienną perspektywę, będziemy mogli postawić pierwsze hipotezy i zweryfikować część założeń. Przy czym, pamiętajmy, że zarówno obecność danych, jak i ich brak, jest dla nas cennym źródłem informacji. Brak informacji to też informacja! Luki w istniejących źródłach stanowią istotną wskazówkę dla zespołu badawczego w celu poprawnej weryfikacji kompetencji kluczowych lub ich braku w danej społeczności lokalnej

Dane surowe i przetworzone:

Podczas naszych poszukiwań natkniemy się na dwie grupy danych zastanych. **Pierwszą z nich są dane surowe.** Są to jeszcze nieprzetworzone informacje, uzyskane bezpośrednio przez badaczy. Należy jednak pamiętać, że określenie „dane surowe” nie jest precyzyjne. Potocznie odnosi się także do suchej prezentacji wyników badań, która nie zawiera żadnej odautorskiej interpretacji. Jeżeli dysponujemy odpowiednią wiedzą, możemy pokusić się o pracę na dostępnych nam zbiorach danych surowych.

Przeważnie posługujemy się danymi przetworzonymi. To wszystkie informacje, które zostały opracowane przez kogoś innego. Podczas przeprowadzania diagnozy lokalnej w pierwszym odruchu myślimy prawdopodobnie przede wszystkim o dostępnych statystykach publicznych gromadzonych np. przez Główny Urząd Statystyczny, czy obserwatoria rynku pracy. Posługując się nimi, poznamy szerszy kontekst dla sytuacji na badanym przez nas terenie, zobaczymy także jak stan rzeczy zmieniał się w czasie. Często jednak dane dostępne w zbiorach statystyk publicznych nie uwzględniają poziomu lokalnego (czyli są zagregowane na wyższym poziomie – na przykład powiatu, województwa lub kraju). Nie możemy nam ich podstawie z pewnością twierdzić, jak kształtuje się sytuacja w danej gminie, wsi czy na wybranym osiedlu. Dlatego warto, w jak największym stopniu, korzystać z danych dostępnych i wytwarzanych lokalnie oraz nie przekładać automatycznie zastraszonych opinii na naszą okolicę.

REKOMENDACJA:

Sytuację rozproszenia danych z wielu instytucji i niedoreprezentowana poziomu lokalnego, można wykorzystać stronę - „Moja Polis” www.mojapolis.pl. Stowarzyszenie Klon/Jawor, które administruje serwisem. Dostępne wskaźniki dotyczą m.in. jakości życia, demografii, różnych dziedzin gospodarki, rynku pracy, środowiska naturalnego, edukacji i rozmaitych aspektów życia lokalnego. W jednym miejscu można

znaleźć dane pochodzące np. z Banku Danych Regionalnych, badań sondażowych przeprowadzanych przez ośrodki akademickie i na zlecenie instytucji publicznych, statystyki pochodzące z rozmaitych urzędów.

Wiele lokalnych instytucji (publicznych lub nie) gromadzi dane na użytek bieżącej działalności i sprawozdawczości, produkuje różne dokumenty. Wystarczy tu wymienić uchwały władz, strategie, programy, budżety, protokoły, sprawozdania, raporty.

Miejsca, do których możemy się wybrać na poszukiwania to np.

- urzędy gminne, ich wydziały i komisje (np. biuro planowania przestrzennego, komisja ds. przeciwdziałania problemom alkoholowym, wydział lokalowy, edukacji czy spraw społecznych),
- ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie (np. raporty i opracowania OPS-ów na temat udzielanych świadczeń, sytuacji rodzin w trudnym położeniu),
- powiatowe urzędy pracy (PUP-y) - (np. dane na temat bezrobocia wśród absolwentów szkół),
- placówki opiekuńcze i oświatowe (np. przedszkola, żłobki, szkoły, domy dziecka, świetlice środowiskowe),
- policja i straż miejska (np. dane na temat interwencji policyjnych, miejsc niebezpiecznych),
- centra i domy kultury, biblioteki (np. informacje o działalności kulturalnej oraz uczestnictwie osób dorosłych w zajęciach),
- parafie, koła Caritasu (np. informacje na temat rodzin korzystających z pomocy),
- lokalne organizacje pozarządowe (np. przebieg dotychczasowych działań, grupy odbiorców).

Część z wymienionych powyżej placówek to instytucje publiczne i w związku z tym większość wytwarzanych przez nie dokumentów powinna być udostępniana na mocy ustawy o dostępie do informacji publicznej (ustawa z dnia 6 września 2001 r.)²⁰. Zapewnia ona

²⁰Więcej o dostępie do informacji publicznej na stronie www.informacjapubliczna.org.pl.

obywatelom możliwość wglądu w dokumenty urzędowe oraz we wszystkie informacje, które wiążą się ze sposobem wydatkowania pieniędzy publicznych.

Warto także pamiętać o istnieniu raportów i analiz opracowanych przez ośrodki naukowe (np. Diagnoza Społeczna, www.diagnoza.com), badawcze, think-tanki, organizacje pozarządowe, jak również o sięganiu do materiałów zgromadzonych w bibliotekach i archiwach.

Osobną kategorię danych stanowią informacje publikowane w mediach (telewizji, gazetach, internecie, radiu). Dzięki nim możemy stwierdzić, czy dana kwestia istnieje w dyskursie publicznym i jak jest postrzegana. Warto również niekiedy zajrzeć na strony internetowe, fora - prowadzone lokalnie lub w ramach większych serwisów społecznościowych, oraz blogi prowadzone przez mieszkańców społeczności lokalnej.

Rekomendacja!

Jeżeli działamy w ramach międzysektorowego partnerstwa przeprowadzającego diagnozę społeczności, nasze szanse na uzyskanie danych rosną. Nie bez znaczenia są również lokalne sieci kontaktów, dzięki którym możemy nie tylko zdobyć interesujące nas dane, ale również dowiedzieć się o mniej oczywistych źródłach informacji. Pozwalają one na dość szczegółowy opis wybranej społeczności. Ułatwia to pogłębioną analizę interesującego nas obszaru z dokładnością do ulicy czy osiedla. Dzięki temu poznajemy lepiej odbiorców naszych działań oraz warunki ich życia.

II. Metody ilościowe

Badania ilościowe to kolejny typ badań społecznych. Tym razem jednak mamy zasadniczy wpływ na to, w jaki sposób zostaną wytworzone dane. Badania ilościowe mają za zadanie ukazać proporcje, rozkład opinii na jakiś temat, hierarchię preferencji. Podstawowe pytanie, na które przynoszą odpowiedź badania ilościowe, to pytanie „**ile i co?**”.

Badania ilościowe są zazwyczaj prowadzone na tzw. próbach. Oznacza to, że nie pytamy wszystkich, których opinie nas interesują. Próby te są odpowiednio dobierane tak, by uzyskane wyniki można było generalizować na szerszą populację – tzn. uznać, że odpowiedzi np. 100 przebadanych osób dobrze reprezentują opinie w mieście. Mówimy wtedy o tzw. reprezentatywności. W badaniach ilościowych realizowanych w kontekście lokalnym

rzadko mamy szansę na profesjonalny dobór osób badanych. Nie przekreśla to jednak szansy na uzyskanie lepszej orientacji w jakiejś kwestii.

Typy doboru próby:

- **Próba kwotowa**- dobrana w ten sposób, aby rozkład (kwoty) wybranych cech w tej grupie był taki sam jak w badanej populacji. Jeśli w badanej szkole uczy się 52% dziewcząt, to dbamy o to, aby w naszej próbie dziewczęta stanowiły 52 %.
- **Próba losowa**- pełnie przypadkowy dobór osób do badania, np. co 4 gospodarstwo domowe.
- **Próba celowa** - do której dobiera się osoby, które naszym zdaniem będą miały najwięcej do powiedzenia lub z jakichś innych powodów będą dla nas użyteczne, np. naszą próbę stanowią tylko użytkownicy jakiegoś produktu.

Na potrzeby naszych badań dobrze będzie stosować dobór mieszany. Czyli – dbać o istotne dla nas kwoty (np. wiek, płeć), w ramach określonych kwot stosować dobór losowy, dbając aby w próbie nie zabrakło tych, na których opiniach szczególnie nam zależy.

REKOMEDACJA!

Ile ankiet należy zrobić. To zależy od badanej populacji. Kilkadziesiąt ankiet to już całkiem zadowalająca próba w małych badaniach lokalnych. Ważne natomiast, aby za każdym razem podawać liczebność próby, tak aby odbiorcy wyników mogli mieć pojęcie o skali badania.

Jako główne narzędzia do przeprowadzania diagnozy lokalnej stanowiąc będą **badania ankietowe**. Są one popularne z uwagi na to, że pozwalają zebrać informacje w sposób dość szybki i łatwy jednocześnie od wielu osób.

Najbardziej aktualne typy ankiet dostępne do przeprowadzenia diagnozy to:

- ankietę **PAPI** (ang. *Paper and Pencil Interview*) – tradycyjna ankietę papierowa za pomocą której zbiera się informacje od respondentów²¹.
- ankietę **CAWI** (ang. *ComputerAided Web Interview*) -ankietę internetową polegającą na zbieraniu danych za pomocą ankiety elektronicznej zamieszczonej na stronie WWW²²

²¹<http://www.ankieter.com.pl/techniki>

²²<http://pl.wikipedia.org/wiki/CAWI>

- ankieta **CATI** (ang. *ComputerAided Telephone Interview*) – polegającej na przeprowadzaniu wywiadów telefonicznych z respondentami z wykorzystaniem komputera²³.
- ankieta **Audytoryjna** – polegająca na samodzielnym wypełnieniu kwestionariusza ankiety przez respondentów zgromadzonych w pomieszczeniu, stanowiąc audytorium (np. w sali konferencyjnej, w sali wykładowej lub szkolnej, w kinie, itp.)²⁴

Tworząc narzędzie badawcze trzeba pamiętać, aby pytania w nim zadawane były ułożone w logicznej kolejności, powinny być one jasne i zrozumiałe oraz sformułowane zgodnie z zasadą – jedno pytanie dotyczy jednego faktu. Ponadto należy unikać pytań sugerujących odpowiedzi oraz takich, które mogą być dla respondenta kłopotliwe. Układ graficzny kwestionariusza powinien być przejrzysty, tak aby udzielanie odpowiedzi było jak najprostsze²⁵. Pamiętajmy o tym, że decydując się na użycie badania ankietowego, nigdy nie mamy pewności, kto będzie udzielał odpowiedzi i czy zrobi to rzetelnie, dlatego pytania powinny w miarę możliwości być zamknięte (czyli takie, w których ograniczamy liczbę możliwych odpowiedzi, proponując respondentowi precyzyjnie skonstruowane wypowiedzi do wyboru), ponieważ osoby wypełniające ankiety mają niestety skłonność do zdawkowego odpowiadania na pytania otwarte lub nie udzielają na nie odpowiedzi.

Układając kwestionariusz na jakiś temat, musimy zdać sobie sprawę z tego, że dowiemy się z niego tylko tyle, ile sami do niego „włożymy”. Ponieważ jest to narzędzie ustrukturyzowane, prowadzone w sposób zestandaryzowany, niepozwalający na wprowadzanie zmian w trakcie badania, to kluczowe jest odpowiednie przygotowanie do ułożenia pytań kwestionariuszowych.

Trzeba też pamiętać o tym, że ludzie nie zawsze chcą przyznać się do tego, co naprawdę myślą, nie zawsze też chcą przyznać się do tego, że czegoś nie wiedzą. Aby poradzić sobie z tymi kłopotami, trzeba zapewnić ludziom anonimowość w czasie odpowiadania na pytania kwestionariusza, tak by czuli, że mogą naprawdę szczerze odpowiadać.

²³<http://www.asm-poland.com.pl/oferta/badania-ilosciowe/cati/>

²⁴<http://www.ankieter.com.pl/techniki>

²⁵P. Nowak: Metody i techniki badań socjologicznych. Język badań społecznych, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński,

Układając pytania kwestionariuszowe, trzeba pamiętać o przestrzeganiu następujących zasad:

- układ pytań musi tworzyć logiczny ciąg (bloki tematyczne);
- przechodzimy od pytań ogólnych do szczegółowych;
- trudne pytania umieszczamy w środku kwestionariusza – te wymagające mniej zastanowienia na początku i na końcu;
- pytania nie mogą się powtarzać (za wyjątkiem tych, które są pytaniami kontrolnymi);
- pytania muszą wynikać z podjętej problematyki badawczej i zasad budowy kwestionariusza;
- pytania powinny być przystępne i zrozumiałe dla każdego respondenta;
- znaczenie pytania musi być takie samo dla pytającego, jak i respondenta;
- każde pytanie może się odnosić tylko do jednego zagadnienia;
- pytania muszą być neutralne – nie mogą sugerować odpowiedzi;
- pytania muszą być jednoznaczne;
- pytania muszą dawać możliwość udzielenia wyczerpującej odpowiedzi;

Aby uzyskać odpowiedzi na przygotowane przez nas pytania, można zastosować kilka typów ankiet w zależności od lokalizacji prowadzonej diagnozy lokalnej. Zawsze trzeba jednak pamiętać o tym, by zachować zasadę anonimowości badanych. Badanie ilościowe pozwala nam zobaczyć zakres pewnych zjawisk czy postaw, wymaga więc od nas liczenia. Ponieważ w badaniu ilościowym mamy zwykle więcej respondentów niż w badaniu jakościowym, dobrze jest ułatwić sobie liczenie, kodując różne typy odpowiedzi. Na czym polega kodowanie? Na uporządkowaniu zebranych danych przez przyporządkowanie odpowiedzi respondentów odpowiednim cyfrom (kodom).

Gdy wiemy już, ile osób odpowiedziało na poszczególne pytania w określony sposób, zabieramy się za drugi etap analizy, czyli wnioskowanie na podstawie zebranych danych. Jeśli zadaliśmy odpowiednie pytania, same zliczone i pokazane wyniki są już ważną informacją. Najkorzystniej pokazać je w formie wykresu. Tak więc, wiedzę zdobytą w badaniu ilościowym warto poszerzyć o wiedzę z badań jakościowych.

Przygotowując ankietę pamiętajmy że:

- najlepsze są krótkie, jasne, jednoznaczne pytania,
- duża liczba pytań otwartych utrudni i wydłuży analizę wyników,
- odpowiedzi do wyboru powinny być jednoznaczne,
- odpowiedzi do wyboru powinny być rozłączne i wyczerpujące,
- przy pytaniach warto zamieścić instrukcję, jak udzielać odpowiedzi,
- unikaj pytań, w których znajduje się przeczenie,
- do listy proponowanych odpowiedzi na końcu warto dodać odpowiedź “inne: jakie?”
- należy przeprowadzić “test” lub pilotaż ankiety,
- ankietę nie może być zbyt długa.

III. Metody jakościowe

Badania jakościowe koncentrują się na pytaniu „**jak?**”, skąd bardzo blisko do innego, ważnego pytania, czyli „**dłaczego?**”. Wykorzystując metody jakościowe mamy szansę dowiedzieć się o postawach, ocenach, potrzebach i motywacjach osób przez nas badanych. To okazja, by spojrzeć na otoczenie oczami osób, z którymi rozmawiamy. Dzięki temu uzyskamy wielowymiarowy obraz naszej społeczności i przeprowadzimy jej pogłębioną analizę. O ile w badaniach ilościowych pozostajemy na zewnątrz społeczności (mamy zamknięty, zdefiniowany przez badacza kwestionariusz, rola respondenta jest ograniczona do odpowiadania na konkretnie zadane pytania), o tyle badania jakościowe w większym stopniu pozwalają nam się w nią zanurzyć. Badania jakościowe są w związku z tym metodą rozwijającą się w czasie, ponieważ elastycznie reagujemy na informacje zwrotne od naszych rozmówców.

Metody jakościowe stwarzają niepowtarzalną okazję na bezpośrednie otwarte spotkanie z rozmówcami, mieszkańcami naszej okolicy. Podstawowym narzędziem badań jakościowych są wywiady (indywidualne lub grupowe) oraz inne metody, takie jak obserwacja, badania partycypacyjne oraz mapowanie społeczne. Dobór metod zależy od celu, jaki nam przyświeca, tematu, jaki chcemy lepiej poznać. Najlepiej wykorzystać podczas badania kilka różnych metod, by uzyskać możliwie jak najbardziej trójwymiarowy obraz społeczności.

Wywiady:

Każdy z nas prowadzi codziennie wiele rozmów, podczas których zbiera informacje, dowiaduje

się o interesujących nas rzeczach. Aby rozmowa stała się jednak narzędziem badawczym i przeistoczyła wywiad, powinniśmy podejść do niej systematycznie i odpowiednio ją zaplanować. W dużym uproszczeniu: wybieramy temat dociekań, grupę rozmówców, metodę badania i przygotowujemy zestaw pytań lub kwestii, które chcemy z nimi poruszyć.

Wywiady Indywidualne:

W badaniach jakościowych przede wszystkim trzeba zwrócić uwagę na możliwość wykorzystania **indywidualnego wywiadu pogłębionego** (IDI – (ang.) *In-Depth-Interview*). Jest to jedna z najbardziej popularnych metod badań jakościowych, polegająca na szczegółowej, wnikliwej rozmowie z respondentem, prowadzonej w oparciu o przygotowany wcześniej scenariusz rozmowy. Celem tego badania jest dotarcie do precyzyjnych informacji albo poszerzenie posiadanej już wiedzy związanej z danym tematem. W trakcie wywiadu zadawane są pytania mające doprowadzić do wyjaśnienia czy zrozumienia zjawisk, motywacji lub postaw²⁶. Rozmowa jest prowadzona według wcześniej założonego scenariusza – przewodnika wywiadu.

Wywiad strukturyzowany:

W czasie wywiadu strukturyzowanego badacz podąża torami wyznaczonymi przez uprzednio przygotowaną, kompletną listę pytań, której powinien się ściśle trzymać. Metoda ta pozwala na szybkie przeprowadzenie wywiadu i jest przydatna zwłaszcza dla mniej doświadczonych osób prowadzących wywiady, ogranicza jednak możliwość pojawienia się nieprzewidzianych w scenariuszu wątków i pogłębiania ich. Można z niej skorzystać, gdy chcemy otrzymać w wyniku badania jak najbardziej porównywalne dane.

Wywiady grupowe:

Metoda bazując na **zogniskowanym wywiadzie grupowym**(FGI – (ang.) *FocusGroup Interview*). Metoda ta polega na dyskusji grupy uczestników wywiadu na zadany z góry temat według przygotowanego wcześniej scenariusza. W dyskusji prowadzonej przez moderatora bierze zwykle udział od ośmiu do 10 wyselekcjonowanych uczestników. Podobnie jak w odniesieniu do IDI, w trakcie wywiadu grupowego, zadawane są pytania mające doprowadzić do wyjaśnienia czy zrozumienia zjawisk, motywacji, postaw czy zachowań.

²⁶<http://www.biostat.com.pl/jakosc.php>

Uczestnicy dyskusji stymulują się wzajemnie, inspirują, prowokują do wyrażania opinii i konstruowania pomysłów²⁷. Moderator kieruje ruchem. Jest możliwie przezroczysty, nie faworyzuje żadnego z rozmówców, stroni od wygłaszania własnych sądów i opinii. Czuwa nad realizacją scenariusza (zmienia temat, zadaje pytania, kontroluje czas), dba by wszyscy wypowiedzieli się po równo. Czuwa nad kulturą wypowiedzi i porządkiem dyskusji. Powinien tak pokierować rozmową, posługując się metodami werbalnymi i niewerbalnymi, by szanse na wypowiedzenie miały także nieśmiałe osoby, a zbyt dominujący uczestnicy zostawili dla nich przestrzeń.

Działania partycypacyjne:

Tradycyjne badania jasno wyznaczają granice między badaczem a osobą badaną, ekspertem interpretującym wyniki a respondentem udzielającym informacji. Obraz rzeczywistości, otoczenia konstruowany jest wyłącznie przez profesjonalistów na podstawie zebranego materiału, wyjaśnia rzeczywistość, lecz jej nie kształtuje. W warunkach lokalnych społeczności, zwłaszcza w przypadku tworzenia różnego rodzaju diagnoz warto wykorzystać metody z rodziny badań uczestniczących/aktywnych²⁸ (participatory – action research). Włączają one członków społeczności w cały proces badawczy. Badanie tworzone jest przez mieszkańców i przeprowadzane dla nich. Skupia się na kwestiach zidentyfikowanych przez wspólnotę jako najbardziej istotne, a rezultaty są wykorzystywane do uporania się z lokalnymi potrzebami. Rozważenia godne jest nie tylko wspólne opracowywanie tradycyjnych narzędzi badawczych, ale również realizowanie prac w sposób warsztatowy, aktywnie włączający uczestników.

Warsztaty:

Metody warsztatowe²⁹, które wykorzystują nieszablonowe pomoce takie jak mapy, wizualizacje, dramę, modele, burze mózgów znacznie lepiej poruszają wyobraźnię i uruchamiają kreatywne spojrzenie na swoje środowisko. Uwzględnienie w działaniach różnych grup daje głos także osobom zwykle wykluczonym, jak również pozwala uczestnikom spotkać się z odmiennymi perspektywami, argumentami i wizjami przyszłości.

²⁷<http://www.asm-poland.com.pl/oferta/badania-jakosciowe/fgi/>

²⁸<https://dobrebadania.pl/badania-aktywne-ang-action-research/>

²⁹<http://partycypacja.fise.org.pl/x/775908>

Pełni niebagatelną funkcję edukacyjną – uczestnicy uczą się trudnej sztuki dialogu i osiągnięcia kompromisu. Dodatkowo mamy dostęp do wielu źródeł informacji na raz, co dwie wspólnie pracujące głowy, tonie jedna. Jednocześnie, co nie do przecenienia, zyskujemy sojuszników, którzy wesprą nas w naszych działaniach podejmowanych w przyszłości.

REKOMENDACJA!

Badania jakościowe mogą mieć też charakter grupy dyskusyjnej, minigrupy czy też dyskusji eksperckiej. Oczywiście trzeba mieć na uwadze, że badanie mające na celu diagnozę, a prowadzone na swoje potrzeby, nie musi być prowadzone w sposób ściśle profesjonalny, w oparciu o skomplikowaną metodologię i wymagający zaangażowania dużych środków.

Przeprowadzając wywiad czy prosząc kogoś o wypełnienie ankiety musimy zawsze:

- Przedstawić się i powiedzieć jaką instytucję reprezentujemy;
- Opisać w jasny sposób jaki jest cel naszej rozmowy/ankiety;
- Zapytać czy możemy nagrywać wywiad na dyktafon i zapewnić, że wypowiedzi będą anonimowe;
- Zadbać o to, by badana osoba mogła zapoznać się z wynikami naszego badania (musimy dać jej adres naszej strony albo mejla, by mogła się z nami skontaktować);
- W przypadku odmowy nagrywania – ograniczamy się do notatek;
- Po analizie danych – niszczymy materiały (nagrania, notatki);
- Pisząc raport staramy się unikać możliwości, że nasz rozmówca zostanie zidentyfikowany;
- W trakcie rozmowy nie możemy niczego respondentom obiecywać (np. zapewniać, że urząd miasta na pewno coś zrobi).

Trzeba pamiętać, że najpełniejszy obraz uzyskuje się dzięki zastosowaniu zasady triangulacji, która polega na spojrzeniu na badany problem z kilku punktów widzenia. Triangulacja może się odnosić do danych – wówczas konieczne jest wykorzystanie do formułowania wniosków danych pochodzących z różnych źródeł. Triangulacja może też się

odnosić do badacza, w sytuacji gdy w realizacji badań bierze udział wielu obserwatorów. Z kolei triangulacja metodologiczna³⁰ wiąże się z użyciem wielu metod dla zbadania problemu.

Jednak gdy elementem diagnozy jest prowadzenie konsultacji, wówczas nieodzowna wręcz jest współpraca z samorządem. Współdziałanie leży w interesie obu stron – organizacji mającej poparcie władarzy łatwiej dotrzeć do mieszkańców i zaskarżyć ich zaufanie, natomiast samorząd musi zdawać sobie sprawę, że dzięki przeprowadzeniu konsultacji świadczone usługi będą komplementarne i spójne, a skuteczność działań zostanie podniesiona. Rzecz jasna, w kontekście konsultacji należy też mieć na uwadze udział samych organizacji w tym procesie, co stanowi przejaw partycypacji obywatelskiej.

Opracowanie wniosków z badań i danych pozyskanych jakościowo najlepiej na samym początku zebrać razem w formie spisanej np. notatki z wywiadów, warsztatów, mapy, arkusze obserwacji. Zanim jednak stworzymy rekomendacje, wytyczne, plany działań, sprawdzimy na ile nasze wnioski i spostrzeżenia pokrywają się ze spostrzeżeniami innych. Pamiętajmy, żeby zachować równowagę między naszymi subiektywnymi ocenami, dokładnym przytaczaniem faktów i opinii osób, z którymi się zatknęliśmy.

Pytania, które warto sobie zadać:

- Co zostało powiedziane?
- Przez kogo zostało to powiedziane?
- Dlaczego to właśnie ta osoba to powiedziała?
- Co nie zostało powiedziane?

Myślenie o zdobytych przez nas informacjach i tym, co z nich wynika jest najtrudniejszym elementem diagnozy. Możemy w budowaniu wniosków wytyczyć sobie pewną logiczną kolejność analizowania danych. Szkielet najłatwiej zbudować na faktach, które zdobyliśmy w dokumentach urzędów, statystykach publicznych, badaniach ankietowych. To uchroni nas przed stawianiem zupełnie fałszywych hipotez, niepopartych w rzeczywistości. Na szkielet z faktów możemy nakładać dane, które zdobyliśmy metodami jakościowymi, czyli w wywiadach indywidualnych i grupowych. Są one zwykle pełniejsze, mają charakter opinii, pozwalają zdobyć informacje, których nie przewidzieliśmy budując pytania do ankiet.

Rzetelnie zrobiona diagnoza przyniesie nam bardzo dużo materiałów, bardzo ważnych na etapie testowania hipotez, ale potem zbędnych. Pisanie podsumowania

³⁰[https://pl.wikipedia.org/wiki/Triangulacja_\(nauki_spo%C5%82eczne\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Triangulacja_(nauki_spo%C5%82eczne))

czy raportu nie polega na wypisaniu wszystkiego czego się dowiedzieliś, ale na przedstawieniu najważniejszych i najbardziej przydatnych nam informacji, hipotez i teorii. **Najwięcej miejsca powinniśmy poświęcić tym, które posłużą nam do tworzenia naszych strategii działania.**

Wyniki diagnozy mogą być nieocenionym źródłem wiedzy o społeczności lokalnej. Pozwalają one bowiem w sposób przemyślany planować skuteczne działania, odpowiadające potrzebom odbiorców. Wnioski płynące z diagnozy warto wykorzystać do analizy celów i metod pracy z beneficjentami. Wyniki diagnozy mogą stanowić podstawę planowania strategicznego, wskazywać na konieczność pozyskiwania partnerów do współpracy i budowania szerszej koalicji lokalnej. Ponadto, wnioski z diagnozy mogą zostać skutecznie wykorzystane przez media w celu promowania działalności organizacji czy też wskazania konieczności podjęcia działań w środowisku lokalnym w obszarze, który poddano diagnozowaniu. Wreszcie, wyniki warto przedstawić respondentom, jest to wyrazem wdzięczności za ich pomoc oraz zaproszenie do dyskusji i dalszej współpracy³¹.

Podsumowanie Diagnozy Lokalnej w mechanizmie LOWE.

Przed rozpoczęciem funkcjonowania LOWE, opierając się na dostępnych danych, należy przeprowadzić diagnozę potrzeb środowiska lokalnego w zakresie aktywności edukacyjnej oraz rozwijania kompetencji kluczowych osób dorosłych, w oparciu o:

- **analizę materiałów zastanych w tym w szczególności:** typu desk research w oparciu o dane z wojewódzkich obserwatoriów rynku pracy, dane powiatowych urzędów pracy, dane ośrodków pomocy społecznej lub też z wykorzystaniem elementów diagnozy lokalnych strategii rozwoju lub strategii rozwiązywania problemów społecznych, dane własne JST, NGO.
- **identyfikacja ilościowa i jakościowa w postaci wywiadów lub ankiet IDI mających na celu u uzupełnienie materiałów zastanych poprzez badanie empiryczne poszerzające szczególności** : testu kompetencji kluczowych, przeprowadzonych w formie IDI z wykorzystaniem kwestionariusza skierowanego do odbiorców LOWE czyli osób dorosłych, który będzie miał charakter reprezentatywny wg: miejscowości, wieku, płci, poziomu wykształcenia oraz innych zmiennych dostosowanych do lokalnej specyfikacji oraz potrzebach popytowych.

³¹A. Urbanik, A. Gołdys, A. Daszkowska-Kamińska: Diagnoza potrzeb młodzieży w środowisku lokalnym, Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży, Warszawa 2010, s. 76–77.

Powyższe dane należy doprecyzować także poprzez stworzenie lokalnych map zasobów i instytucji w kontekście kształcenia ustawicznego osób dorosłych bazując na metodzie ankiet IDI z przedstawicielami podmiotów otoczenia LOWE i partnerami społecznymi.

W odpowiedzi na taką operacjonalizację badań otrzymamy także diagnozę samej szkoły jako LOWE i wykaże ona, na skuteczne zrealizowanie zadań i działań przewidzianych w modelu LOWE oraz zapewnią trwałe funkcjonowanie ośrodka.

Współpraca partnerów w LOWE będzie oparta o wspólną diagnozę Luki Kompetencyjnej z udziałem członków w/w Partnerstwa oraz osób dorosłych w społeczności lokalnej. W oparciu o zdiagnozowaną Lukę kompetencyjną powstanie w partnerstwie Katalog potrzeb kompetencyjnych odpowiadający specyficznym lokalnym potrzebom, który pozwoli partnerom na wypracowanie w ramach LOWE działań aktywizujących osoby dorosłe, działania te będą zróżnicowane, wielotorowe i dostosowane do specyfiki ich potrzeb i relacji z nimi oraz specyfiki lokalnej.

Załącznik nr 6. Wzór raportu z diagnozy

4.4.3. Źródła i formy finansowania LOWE jako sposób zapewnienia trwałości

Trwałość funkcjonowania Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji po zakończeniu realizacji grantu, w głównej mierze jest determinowane formą pozyskiwania przez nie źródeł finansowania na prowadzenie bieżącej działalności lub realizację projektów celowych związanych z kształceniem osób dorosłych.

Ograniczenia finansowe mogą być ważną przeszkodą w udziale dorosłych w systemie edukacji formalnej. Dotyczy to zwłaszcza osób o niskich dochodach, wykluczonych z rynku pracy oraz podatnych na takie wykluczenie. Udział w LOWE, w którym zabezpieczone jest finansowanie różnych rodzajów wsparcia ułatwia mieszkańcom lokalnej społeczności udział w formalnych programach kształcenia i szkoleń.

W poniższej tabeli znajduje się zestawienie źródeł finansowania zarówno działalności LOWE, jak również możliwości pozyskania wsparcia na komplementarne do obszaru działalności projekty jednorazowe lub cykliczne. Możliwości ich wykorzystania zależą od uwarunkowań prawnych, w szczególności formy prawnej funkcjonowania LOWE oraz ewentualnych podmiotów z nim związanych/współpracujących, w ramach partnerstwa lokalnego na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych w społeczności lokalnej, np. fundacja lub stowarzyszenie działające w partnerwie LOWE. Takie działania mogą okazać się w praktyce bardzo przydatne z dwóch powodów, tj. możliwości skorzystania z nowych źródeł finansowania oraz wykorzystaniu dodatkowych narzędzi promocyjnych i informacyjnych, które będą zwiększały akceptację dla działań LOWE.

Źródła i formy finansowania systemu formalnej edukacji dorosłych w LOWE

Lp.	Rodzaj finansowania	Rodzaje źródeł	Szczegółowy sposób pozyskania środków
1.	Środki publiczne (w tym dotacje)	Gminne, powiatowe, wojewódzkie, rządowe, Unii Europejskiej	Wskazane środki mogą być wykorzystywane przez podmioty o różnym statusie prawnym. Większość środków publicznych (rządowe, Unii Europejskiej) są dystrybuowane zgodnie z określonym programowaniem. Harmonogram ogłaszania konkursów zwykle jest podawany na początku roku kalendarzowego, a duża część konkursów

			<p>w przypadku środków rządowych/ministerialnych ma ogłaszane konkursy w I kwartale roku.</p> <p>Środki samorządowe w większości też są dystrybuowane w formułach konkursowych w pierwszej części roku kalendarzowego.</p> <p>Bardzo atrakcyjnymi programami w głównej celowanymi do małych społeczności (partnerstw LOWE) są rządowe programy Fundusz Inicjatyw Obywatelskich oraz Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020, umożliwiające finansowanie szerokiego zakresu pomysłów, inicjatyw kierowanych na rzecz kształcenia osób dorosłych w społeczności lokalnej.</p> <p>Dodatkowym źródłem finansowania kształcenia osób dorosłych jest również Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, dysponująca budżetem umożliwiającym finansowanie szkoleń związanych z profilaktyką uzależnień.</p> <p>Z perspektywy LOWE warto monitorować możliwość skorzystania ze wskazanych źródeł finansowania, w kontekście środków na kształcenie osób dorosłych.</p>
2.	Środki z NGO	Regrantingi	<p>Wskazane środki są w głównej mierze dostępne dla organizacji posiadających statut organizacji pozarządowych. W związku z tym można rozważyć możliwość skorzystania z tego źródła finansowania w przypadku założenia przez LOWE organizacji pozarządowej, która będzie organizacją ściśle współpracującą z LOWE i realizowała zadania na rzecz interesariuszy społeczności lokalnej. Możliwość pozyskiwania środków w ramach</p>

			<p>regrantingów jest determinowana pierwotnym źródłem finansowania.</p> <p>Są także organizacje pozarządowe dystrybuujące środki w tzw. małych grantach (projekty między 5 tys. do maksymalnie 20 tys.). Tutaj często nie ma wymogu posiadania statusu NGO – sięgać po te środki mogą grupy nieformalne lub partnerstwa (w tym przypadku LOWE).</p> <p>Harmonogram ogłaszania konkursów w ramach tych środków nie jest stabilny. Wymaga stałego monitorowania informacji o ogłoszeniu konkursów.</p>
3.	Darowizny, sponsoring	Źródła prywatne, firmowe	<p>Niezmiernie atrakcyjną dla fundacji/stowarzyszeń/partnerstw (LOWE) formą finansowania ich działalności są darowizny. Darowizna jest umową, która została unormowana w art. 888-902 Kodeksu cywilnego. Stronami umowy darowizny mogą być zarówno osoby fizyczne jak i prawne. Nazywane są one darczyńcą i obdarowanym.</p> <p>Sponsoring polega na finansowaniu określonego przedsięwzięcia w celu promocji (osoby, firmy) sponsora – w tym przypadku Partnerstwa LOWE. Umowa sponsoringu należy do umów nienazwanych, czyli umów nie przewidzianych wprost w przepisach Kodeksu cywilnego. Do podstawowych elementów takiej umowy należą postanowienia, dotyczące zobowiązania się sponsora do celowego finansowania określonej działalności oraz zobowiązanie się sponsorowanej organizacji do promocji sponsora.</p>
4.	Fundraising (w tym od biznesu)	Współpraca w ramach CSR, dotacje od firm, inna pomoc np. zagraniczna (Ambasada USA)	<p>Efektywność środków pochodzących od biznesu jest uzależniona od pomysłu marketingu, związane z umiejętnością skutecznego projektowania i zarządzania kampaniami społecznymi. Głównym czynnikiem jest opinia publiczna i pozycja LOWE na rynku, a także skuteczność kanałów dotarcia do potencjalnych darczyńców.</p>

5.	Środki własne	Składki od członków partnerstwa lokalnego wspierania LOWE/ działalność gospodarcza	<p>Do środków własnych zaliczać można składki członkowskie instytucji/organizacji członkowskich partnerstwa na rzecz LOWE lub pochodzące z działalności gospodarczej. Obowiązek uiszczania składek członkowie partnerstwa LOWE przyjmują na siebie dobrowolnie, poprzez akt przystąpienia do partnerstwa.</p> <p>Sukces w gromadzeniu tych środków zależy będzie od:</p> <ul style="list-style-type: none"> - w przypadku partnerstwa lokalnego LOWE – wysokości składek członkowskich oraz liczby członków, - w przypadku działalności gospodarczej – od rodzaju produktów/ usług oferowanych oraz skuteczności sprzedażowej, a także polityki cenowej usług szkoleniowych LOWE.
----	---------------	--	---

4.4.4. Monitoring i ewaluacja LOWE

Ewaluacja – to systematyczne zbieranie informacji na temat charakterystyki i efektów programu w celu jego oceny, poprawy skuteczności oraz wsparcia procesu decyzyjnego dotyczącego przyszłych działań (M.Q.Patton).

Definicja II

Ewaluacja – określenie wartości polityki, programu lub projektu w odniesieniu do wcześniej zdefiniowanych kryteriów i w oparciu o odpowiednie informacje (Komisja Europejska).

Kontrola – działanie mające na celu porównanie istniejącego stanu z postulowanym z punktu widzenia prawa, przyjętych reguł, zasad standardów; dalej – ustalenie nieprawidłowości oraz zaprezentowanie wniosków i zaleceń podmiotowi zaleceń podmiotowi zalecającemu kontrolę.

Monitoring – proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji na temat realizowanego przedsięwzięcia. Jego celem jest bieżące wykrywanie nieprawidłowości i ich korygowanie.

Audyt – szczegółowa analiza działalności danej organizacji, prowadzona przez zewnętrznych, niezależnych specjalistów w celu ujawnienia ewentualnych problemów czy nieprawidłowości w jej funkcjonowaniu. Audyt może dotyczyć każdego aspektu funkcjonowania danego podmiotu, jednak najczęściej stosowany jest audyt finansowy.

Monitoring – to proces systematycznego zbierania i analizowania wiarygodnych informacji finansowych i statystycznych dotyczących wdrażania projektów, którego celem jest zapewnienie zgodności realizacji projektów i programami z wcześniej zatwierdzonymi założeniami (*Słownik terminologiczny dla Uzupelnienia Programu RZL*).

Monitoring finansowy, dotyczy zarządzania środkami oraz **monitoring rzeczowy**, dotyczy postępu realizacji programu i/lub projektów. W obu rodzajach monitoringu wykorzystuje się system przyjętych wcześniej wskaźników.

Główny i ogólny cel ewaluacji – to nauczyć się poprzez systematyczne badania, jak lepiej działać w ujęciu popytowym.

Cele szczegółowe ewaluacji:

- upewnienie się, iż dany program/polityka jest dobrze uzasadniona, a przeznaczone na nią środki właściwie lokowane,
- poprawa sposobu realizacji programu i skuteczności zarządzania nim,
- zrozumienie, jakie rozwiązania, w jakich warunkach sprawdzają się i w jaki sposób pewne rodzaje interwencji można uczynić bardziej skutecznymi,
- wsparcie rozwoju potencjału i rozwoju instytucjonalnego uczestników.

Ewaluacja ex ante (wstępna) – prowadzona przed rozpoczęciem działań, ma na celu określenie, czy planowana interwencja jest dobrze zaprojektowana, wykonalna, odpowiednia do potrzeb grupy. Koniecznym warunkiem jest dobrze przeprowadzona analiza potrzeb.

Ewaluacja okresowa – prowadzona w trakcie realizacji programu/projektu. Może zawierać elementy ewaluacji formatywnej, jak i podsumowującej. Pozwala na ocenianie, czy nie jest

konieczne wprowadzenie zmian w planowanych działaniach. Dlatego też nie powinno się przeprowadzać jej zbyt późno.

Ewaluacja końcowa – prowadzona w momencie kończenia programu. Podobnie jak okresowa, może zawierać elementy ewaluacji formatywnej i podsumowującej.

Ewaluacja ex post (odroczone)- prowadzona dłuższy czas po zakończeniu projektu. Bada jego długoterminowe oddziaływanie, zmianę społeczną, jaka możliwa była dzięki wdrożonym działaniom. Bierze pod uwagę trwałość efektów i ich zasięg.

Ewaluacja formatywna (formativeevaluation) – skupia się na ocenie procesu realizacji działań, sposobu ich wdrożenia. Typowe pytania, na jakie stara się odpowiedzieć to: na ile zrealizowane działania są zgodne z zaplanowanymi, czy ewentualnie odstępstwa lub zmiany są uzasadnione; czy program realizowany jest zgodnie z harmonogramem; przez odpowiedni personel; czy poniesione wydatki są zgodne z kosztami zaplanowanymi w budżecie. Prowadzona głównie w celu udoskonalenia programu.

Ewaluacja podsumowująca/konkluzywna (summativeevaluation) – ocenia przede wszystkim osiągnięcia i rezultaty programu. Typowe pytania: w jakim stopniu zrealizowano zakładane cele, które działania były najbardziej skuteczne, czy wszyscy uczestnicy i beneficjenci skorzystali z programu w jednakowym stopniu; czy pojawiły się jakieś dodatkowe korzyści, co stanowi wartość dodaną; czy program nadaje się do replikowania lub kontynuacji.

Raport z ewaluacji będzie opierał się głównie na rzetelnym monitoringu wdrażania modelu LOWE.

Monitoring działań

Za monitoring zadań w projekcie powinna być wskazana konkretna osoba, odpowiedzialna za: monitorowanie działań merytorycznych realizowanych w wdrażania/realizacji modelu, przetwarzanie danych osobowych, badanie zgodności realizacji zadań z harmonogramem wdrażania/realizacji modelu, przygotowywanie raportów cząstkowych ze zrealizowanych działań we wdrażanym/realizowanym modelu.

Cel, narzędzia, przygotowanie i prowadzenie procesu monitoringu:

Głównym celem prowadzenia monitoringu jest badanie jakości, ilości, terminowości oraz ekonomiki (racjonalności) działań w stosunku do otrzymanych efektów, a w konsekwencji możliwości doskonalenia poprzez dostarczanie informacji służących podnoszeniu jego skuteczności i efektywności.

Monitoring całości działań LOWE jest prowadzony w konkretnych momentach czasowych: wspierająco przez cały czas realizacji działań LOWE (on-going), a także po zakończeniu konkretnych etapów wsparcia i raportem kończącym realizację działań merytorycznych.

Przykładowe narzędzia monitoringu:

- **analiza dokumentów**, czyli całej dokumentacji związanej z wdrażaniem/realizacją modelu, tj. np. dokumentacja szkoleniowa obejmująca m.in. listy obecności, harmonogramy zajęć, konspekty zajęć dostarczane przez wykładowców/trenerów, umowy zawarte z uczestnikami projektu / opiekunami, trenerami, doradcami, miesięczne sprawozdania wypełniane przez uczestników Partnerstwa itp.,
- **testy, ankiety pomiaru wiedzy** wypełniane przez uczestników szkoleń i doradztwa, realizowanych w ramach projektu,
- **obserwacja** - polegająca na planowym, selektywnym rejestrowaniu różnych aspektów działań wdrażania/realizacji modelu oraz osób w nim uczestniczących lub zaangażowanych w ich realizację. Może przyjmować charakter obserwacji „uczestniczącej”, gdy badacz jest jednocześnie uczestnikiem obserwowanych wydarzeń lub obserwacji zewnętrznej. Zadania kontroli potrzeb uczestników, monitorowania skuteczności i jakości działań oraz sprawdzania poziomu zadowolenia ze szkoleń będą obowiązkami administratora projektu. Źródła weryfikacji to m.in.: listy obecności, ankiety, wywiady, potwierdzenia przyjęcia materiałów szkoleniowych.
- **dokumentacja fotograficzna, audiowizualna** – dokumentacja zajęć, form wsparcia, konferencji, spotkań upowszechniających model.

Główne etapy prowadzenia ewaluacji:

1. Opracowanie koncepcji i planu ewaluacji;

- określenie celów i zakresu ewaluacji (sformułowanie pytań ewaluacyjnych),
 - wybór metodologii i opracowanie narzędzi,
 - przygotowanie planu działania;
2. Zbieranie informacji;
 3. Opracowanie i analiza danych;
 4. Sformułowanie wniosków (ocena) i rekomendacji;
 5. Prezentacja wyników ewaluacji;

Proces ewaluacji będzie jednak w pełni efektywny, jeśli po zaprezentowaniu wyników i rekomendacji z badań, **wdrożymy do stosowania udoskonalone na ich podstawie narzędzia interwencji w społeczności lokalnej.**

Cele i zakres ewaluacji:

Ewaluacja powinna być integralnym elementem procesu planowania i zarządzania. Jest ona dla zarządzających źródłem informacji zwrotnych, instrumentem doskonalenia sposobu działania; zawczasu ostrzega o problemach. Systematyzuje wiedzę i doświadczenie. Zanim jednak rozpoczniemy proces ewaluacji, należy pamiętać, że opiera się ona na kilku specyficznych kryteriach, według których jest przeprowadzana. Kryteria ewaluacji pozwalają usystematyzować sposób, w jaki będziemy zadawać pytania dotyczące oceny funkcjonowania naszego modelu.

Kryteria ewaluacji³²:

Trafność (*relevance*) – kryterium to pozwala ocenić, w jakim stopniu przyjęte cele programu/modelu odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym programem/modeliem i/lub realnym potrzebom beneficjentów.

Efektywność (*efficiency*) – kryterium to pozwala ocenić poziom „ekonomiczności” programu, czyli stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych wyników i rezultatów. Nakłady rozumiane tu są jako zasoby finansowe, ludzkie i poświęcony czas.

³²<http://pte.org.pl/o-ewaluacji/>

Skuteczność (*effectiveness*) – kryterium to pozwala ocenić, do jakiego stopnia cele przedsięwzięcia zdefiniowane na etapie programowania zostały osiągnięte.

Oddziaływanie/wpływ(*impact*) - kryterium to pozwala ocenić związek pomiędzy celem programu i celami ogólnymi, tj. stopień, w jakim korzyści odniesione przez docelowych beneficjentów miały szerszy ogólny wpływ na większą liczbę ludzi w danym sektorze, regionie lub w całym kraju.

Trwałość efektów (*sustainability*) – kryterium to pozwala ocenić, czy pozytywne efekty programu na poziomie celu mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego, a także czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tego programu w dłuższym okresie na procesy rozwoju na poziomie sektora, regionu czy kraju.

Do tak sformułowanych kryteriów należy dobrać pytania badawcze, na które odpowiadać będzie przeprowadzone badanie ewaluacyjne. Musimy pamiętać przede wszystkim o tym, jaki obraliśmy **cel główny** naszego działania. Każda ewaluacja zaczyna się od jej precyzyjnego zaplanowania. Przystępując do ewaluacji warto odpowiedzieć sobie na następujące pytania:

- **Po co?** – cele planowanej ewaluacji;
- **Co?** – przedmiot i zadania planowanej ewaluacji;
- **Komu?** – lista osób zainteresowanych wynikami ewaluacji;
- **Kto?** – kto będzie przeprowadzał ewaluację;
- **Z czyją pomocą?** – kto (np. ekspert, doradca) może pomóc w przeprowadzeniu ewaluacji?
- **Jak?** – za pomocą jakich metod i narzędzi przeprowadzić ewaluację?
- **Ile czasu i jakie środki należy zapewnić?** – harmonogram i kosztorys działań ewaluacyjnych;
- **W jaki sposób zaprezentujemy wyniki?** – forma, rodzaj, częstotliwość przygotowywania raportów w zależności od grupy ich odbiorców;
- **Jak sprawdzić czy wyniki ewaluacji zostały wykorzystane w praktyce?** – czy wyniki ewaluacji były podstawą do podjęcia decyzji o działaniach, prowadzących do zmiany na lepsze – monitorowanie działań podjętych na podstawie wyników ewaluacji.

Do nas należy odpowiedź na pytanie, jakie obszary i jakimi narzędziami chcemy badać, przy czym trzeba mieć na uwadze, że **ewaluacja działań modelu LOWE to przede wszystkim ocena wykonania działań z zakresu kształcenia ustawicznego, ich realizacji oraz trudności powstałych w trakcie wdrażania różnych form edukacji dorosłych.**

Przykłady pytań badawczych:

Obszar badań/pytanie badawcze: ocena użyteczności, trafności, efektywności kampanii informacyjnej w procesie rekrutacji do modelu LOWE	Kryterium ewaluacyjne
Czy informacje o możliwości wzięcia udziału w LOWE były zrozumiałe dla odbiorców? Czy materiały informacyjne były atrakcyjne i zwracały uwagę odbiorców?	Trafność
Czy nakłady poświęcone na kampanię były wystarczające? Czy można było równie efektywnie przeprowadzić takie działania przy mniejszych nakładach?	Efektywność
Czy kampania informacyjna była wystarczająco szeroka i zróżnicowana? Czy trafiała do wymaganej grupy odbiorców?	Użyteczność

Kiedy badać?

W celu właściwego zbadania funkcjonowania modelu LOWE w danym środowisku lokalnym, rekomendowane jest przeprowadzenie **ewaluacji bieżącej (on-going) oraz końcowej (ex-post) funkcjonowania LOWE**. Badanie powinno być na tyle kompleksowe, aby umożliwiło rzetelną ocenę, zarówno sukcesów jak i trudności w realizacji założonego modelu. **Ewaluacja w połowie okresu realizacji (mid-term)** pozwoli natomiast zweryfikować zakładane cele modelu w środkowej fazie wdrażania LOWE. W perspektywie podejścia popytowego, w którym punktem odniesienia w dostarczaniu usług jest konkretny beneficjent i indywidualna analiza potrzeb klienta, stała weryfikacja jakości usługi dostarczanych przez LOWE i jej adekwatności jest kluczowa.

Z punktu widzenia zarządzania modelem (czyli procesem wdrażania modelu LOWE w środowisku lokalnym) istotne jest, aby raporty z ewaluacji bieżącej oraz raport końcowy były systematycznie przedkładane do weryfikacji i analizy Zespołowi zarządzającemu. Kluczowym elementem całego procesu ewaluacji jest bowiem **efektywność i transparentność**

komunikacji w Zespole, co umożliwi przede wszystkim szybką i adekwatną reakcję na trudności pojawiające się podczas wdrażania modelu, ale także pozwala efektywnie wzmocnić pozytywne aspekty jego wdrażania.

Bez względu na specyfikę funkcjonowania modelu LOWE w danej społeczności, wynikającej z diagnozy lokalnej, założenia i funkcje ewaluacji modelu pozostają jednak niezienne i powinny być poddane ewaluacji według następujących aspektów:

1. Weryfikacja początkowych założeń zaproponowanego modelu LOWE.
2. Ocena proponowanych rozwiązań organizacyjnych po względem efektywności realizacji podstawowego celu, jakim jest aktywizacja i włączenie do różnorodnych form edukacji jak najszerszej grupy dorosłych przedstawicieli społeczności lokalnej.
3. Ocena funkcjonowania LOWE w oparciu o opracowany zestaw wskaźników mierzących efektywność działania LOWE, w szczególności wskaźników odnoszących się udziału dorosłych uczestniczących w różnych formach edukacji w całej populacji dorosłych w społeczności objętej działaniem danego LOWE.
4. Ocena zastosowanych rozwiązań pod kątem ich trwałości, czyli funkcjonowania LOWE po zakończeniu finansowania w ramach projektu.
5. Uwzględnienie w ewaluacji specyficznych uwarunkowań lokalnych, które mogą mieć wpływ na możliwość upowszechniania, zastosowania konkretnych rozwiązań w innych miejscach.
6. Opracowanie rekomendacji, które będą stanowić kluczowe informacje do uwzględnienia ewentualnych korekt modelu lub zmian w jakościowym funkcjonowaniu LOWE, w tym rozwiązań umożliwiających utrzymanie trwałości dla wypracowanych modeli.

Co i kogo badać?

W związku z tym, że **wszystkie działania w ramach modelu nastawione są na nabywanie lub rozwój kompetencji kluczowych, a jednocześnie są to działania odpowiadające realiom obszarów defaworyzowanych lub zdegradowanych**, musimy pamiętać, aby ten aspekt był stałym elementem badań ewaluacyjnych. Dobrane metody i narzędzia badawcze powinny zatem uwzględniać, badać i oceniać poziom (spadek, wzrost) następujących ośmiu kompetencji kluczowych u beneficjentów modelu:

1. porozumiewanie się w języku ojczystym,

2. porozumiewanie się w językach obcych,
3. kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
4. kompetencje informatyczne,
5. umiejętność uczenia się,
6. kompetencje społeczne i obywatelskie,
7. inicjatywność i przedsiębiorczość,
8. świadomość i ekspresja kulturalna.

W tym kontekście grupą poddaną nadaniu będą **użytkownicy modelu – beneficjenci wsparcia** oraz poziom ich kompetencji. Model LOWE ma mieć przede wszystkim funkcję użyteczną, bo wprowadzić **konkretną zmianę** w środowisku lokalnym na poziomie wzrostu kompetencji i zaangażowania w proces Long Life Learning osób dorosłych.

Podstawowe **pytania badawcze do MODELU LOWE** powinny tymczasem odnosić się do założeń samego modelu i jego kompleksowości. Ocena modelu będzie oceną paradygmatów na których ten model jest zbudowany. Zatem – aby odpowiedzieć na pytanie **czy model działa właściwie**, należy odpowiedzieć na poniższe pytania:

1. *Czy model LOWE działa właściwie?*
2. *Czy wszystkie działania w ramach modelu nastawione są na nabywanie lub rozwój kompetencji kluczowych i biorą pod uwagę realia obszarów defaworyzowanych lub zdegradowanych?*
3. *Czy model odpowiada wspólnym cechom i potrzebom oraz barierom obszarów defaworyzowanych i zdegradowanych w małych ośrodkach?*
4. *Czy model kształtuje kompetencje kluczowe (KK) w formie działań INTEGRALNYCH, czyli nabywanie lub rozwój KK poprzez aktywne uczestnictwo w procesie oraz w działaniach realnych?*
5. *Czy w modelu wykorzystuje efekt „zachęty” lub „przynęty” dla wejścia osób dorosłych w proces rozwoju KK?*
6. *Czy model wykorzystuje potencjał LOWE według teorii tzw. miejsca trzeciego, w którym osoby nabywają KK, kapitał społeczny i kulturowy poza blokującym środowiskiem własnym?*
7. *Czy w modelu zostały „reanimowane” aktywności osób dorosłych w procesie Long Life Learning (LLL)?*

8. *Czy w modelu zapewniono udział osób z niepełnosprawnościami (OzN)?*
9. *Czy w modelu wykorzystano obecny potencjał funkcjonujących instytucji poza szkołą: OPS, PUP, NGO, Poradnie pedagogiczno-psychologiczne, ośrodki psychoprofilaktyczne, psychologowie, terapeuci, GOK, kluby sportowe, świetlice wiejskie, środowiskowe i socjoterapeutyczne instytucje przy parafiach, remizy strażackie, itp.?*
10. *Czy na podstawie modelu rozwinięto kapitał społeczny powodujący angażowanie w LLL: grupy koleżeńskie rodziców uczniów szkoły/LOWE, kół zainteresowań i hobbyistycznych, liderów lokalnych itp.?*
11. *Czy model ma/miał charakter formatywny, czyli czy można go dowolnie kształtować w zależności od uwarunkowań i zmian sytuacji? Czy łatwo go będzie można adaptować do każdego innego podobnego środowiska dzięki zawartej dokładnej instrukcji metodologicznej?*
12. *Czy społeczność lokalna i lokalne instytucje łatwo będą mogły zostać jego „właścicielem” i użytkownikiem, ponieważ same będą konstytuować ten model?*
13. *Czy model uwzględnia w założeniach, komponentach, narzędziach itp. horyzontalną zasadę równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami?*
14. *Czy model skupia się na barierach PIERWOTNYCH, priorytetowych, które są przyczyną dla następných problemów w zakresie LLL?*
15. *Czy model pozwala wykreować trwały sposób na aktywizację w zakresie LLL poprzez „nauczenie” środowiska lokalnego korzystania z narzędzi i rozwiązań?*
16. *Czy na podstawie powyższego w środowisku LOWE nastąpiła ANIMACJA LLL kompetencji kluczowych?*
17. *Czy model wykreował rolę oraz funkcję KOORDYNATORA LOWE i ANIMATORA LOWE, który działa w oparciu o potencjał szkoły?*
18. *Czy w modelu zawarto międzysektorowe Lokalne Partnerstwo LOWE? Czy partnerstwo zapewnia integralność zasobów lokalnych oraz TRWAŁOŚĆ LOWE oraz czy jest formułą immanentnego empowermentu, co spowodowało zaangażowanie się całej społeczności w LOWE jako „własne”, „nasze”?*
19. *Czy wszystkie powyższe elementy są spójne i przydatne dla stosowania dla osób niepełnosprawnych ze wszystkimi rodzajami niepełnosprawności (osoby*

- o niepełnosprawnościach uniemożliwiających komunikację będą korzystał z asystenta)?*
20. *Czy model funkcjonuje w formie kompletu dokumentów typu manual wraz z instrukcjami metodycznymi i wykonawczymi?*
21. *Czy zarządzanie LOWE zostało delegowane do szkoły pod nadzorem organu prowadzącego?*
22. *Czy został wykorzystany w modelu PRESTIŻ i STATUS nauczycieli, ich doświadczenie zainteresowania, kompetencje kadry szkoły?*
23. *Czy zasoby materialne szkoły (infrastruktura, nauczyciele, zaplecze organizacyjno-instytucjonalne) posłużyły do realizacji stałych warsztatów kompetencyjnych? Czy główne cykle szkoleniowe odbywały się w dogodnych warunkach w infrastrukturze szkoły? Czy zwiększono aktywność edukacyjną rodziców, którzy znają to miejsce mają gwarancję jakości działań?*
24. *W miarę możliwości LOWE powinna być „oddawana” społeczności rodziców uczniów, co wpływa na rozszerzenie zakresu tematycznego i zróżnicowania form tej aktywności, tak aby wychodziła poza tradycyjnie rozumianą rolę rodziców w szkole – czy tak się stało?*
25. *Wszystkie proponowane w modelu działania spowodują zachęcanie osób dorosłych do uczestnictwa w edukacji poprzez stosowanie w LOWE metod wykorzystujących i promujących powiązania edukacji z praktyką, tj. z naciskiem na efekty ważne dla powodzenia osobistego w połączeniu z rozwojem społeczności lokalnej – czy tak się stało?*
26. *W modelu zakłada się funkcjonowanie „relacji-zobowiązania, obligacji społecznej” polegającej na tym, że osoba, która rozwinęła KK spowoduje podobny efekt u co najmniej jednej osoby. Jest to formuła wykorzystywania w LOWE aktywizujących (nietradycyjnych) metod dydaktycznych, w tym wzajemnego uczenia się osób dorosłych oraz metod i narzędzi pracy z osobami dorosłymi opartych na łączeniu aktywizacji edukacyjnej z aktywnością w innych zakresach służących poprawie sytuacji osobistej, rodzinnej, w tym tworzenie wzorów tzw. usług zintegrowanych zaspokajających potrzeby lokalnej społeczności;. Zatem KK będą środkiem do osiągnięcia celów wyższego rzędu – czy tak się stało?*

27. Czy model kształtował kompetencje, które są ZINTEGROWANE z aktywnością pozaedukacyjną?
28. Partnerstwo powinno być najefektywniejszą formułą budowania relacji współpracy partnerstwa LOWE z otoczeniem społecznym i gospodarczym, w tym np. z pracodawcami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami rodziców oraz z innymi instytucjami systemu oświaty działającymi na rzecz edukacji osób dorosłych oraz instytucjami innych resortów działającymi w tym zakresie (instytucje rynku pracy, ekonomii społecznej, kultury, wsparcia rodziny, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, sportu i turystyki) – czy tak się stało?
29. Czy w modelu zastosowano sposoby wykorzystania **podejścia popytowego** w określaniu usług, które oferuje LOWE (usługi świadczone w ramach LOWE powinny być dostosowane do potrzeb społeczności lokalnej i oczekiwań osób z nich korzystających)?
30. Czy w LOWE stworzono BANKKOMPETENCJI, czyli zbiór programów i narzędzi, materiały diagnozy, materiały dot. kształtowania 8 kompetencji z uwzględnieniem specyfiki lokalnej i dynamicznych potrzeb społeczności? Czy kadra LOWE i zasoby trenerskie mogą użyć tych programów w każdej chwili? Czy Bank jest aktualizowany w oparciu o wyniki lokalnej diagnozy?
31. Czy TRWAŁOŚĆ LOWE przejawia się w Partnerstwie oraz Banku kompetencji? Założony fundraising oraz Partnerstwo lokalne LLL oraz zobowiązanie organu prowadzącego szkołę spowodowało wykreowanie zasad obligacji społecznej do kontynuacji działań LOWE jedynie w oparciu o posiadane przez organ prowadzący zasoby, trwałości funkcjonowania LOWE w danej społeczności lokalnej po zakończeniu realizacji grantu?

Odpowiedź na powyższe pytania jest oczywiście złożona, a każde z powyższych pytań mogłoby stanowić początek odrębnego badania ewaluacyjnego. Ważne jest jednak, aby w procesie wdrażania modelu LOWE mieć na uwadze te podstawowe założenia jego funkcjonowania, tak aby dążyć do ich pełnego wdrożenia w środowisku lokalnym. Zarządzający modelem mogą na podstawie powyższych pytań posłużyć się **metodą checklisty**, ponieważ odpowiedź na niektóre z ich (np. pytanie nr 29) nie wymaga przeprowadzenia badań, bo bazuje na wiedzy zarządzających modelem.

W tym kontekście badamy **zasadę funkcjonowania modelu LOWE** od strony zarządczej i z perspektywy wdrażania konkretnego, interwencyjnego narzędzia polityki społecznej w społeczności lokalnej, odpowiadającego na konkretne zapotrzebowanie i na konkretny problem społeczny.

Wybór metodologii i opracowanie narzędzi

Jeżeli już sformułujemy konkretne pytania do badania ewaluacyjnego funkcjonowania modelu LOWE, musimy dobrać do konkretnych **metody i narzędzia badawcze**, aby móc na nie odpowiedzieć.

Przykłady zastosowania metod i narzędzi badawczych:

IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony (<i>Individual In-Depth Interview</i>) [np. z przedstawicielami Zespołu zarządzającego modelem LOWE, dotyczący np. kwestii zarządzania modelem LOWE, pozytywnych i negatywnych aspektów wdrażania modelu, pogłębienie kwestii diagnozy lokalnej i adekwatności zastosowania modelu LOWE, analiza preferencji odbiorców LOWE, analiza potrzeb i adekwatności form wsparcia, analiza otoczenia, w którym funkcjonuje beneficjent]
TDI	Telefoniczny wywiad pogłębiony (<i>Telephon In-Depth Interview</i>) [np. z celowo dobranymi beneficjentami modelu LOWE, dotyczący zadowolenia ze świadczonych usług i wsparcia w LOWE, analizy potrzeb szkoleniowych i tych z zakresu <i>empowerment</i> ; ocena jakości kształcenia, kadry kształcącej, sposobu komunikacji i jakości procesu dydaktycznego]
OBSERWACJA	Obserwacja uczestnicząca (<i>Participant observation</i>) [np. podczas wybranej formuły zajęć dla beneficjentów modelu LOWE, analiza procesów grupowych, analiza interakcji pomiędzy kadrą kształcąca a odbiorcami usług, ocena procesu komunikacji w grupie, ocena kompetencji dydaktycznych]

FGI	Zogniskowany wywiad grupowy (<i>Focus Group Interview</i>) [np. z celowo dobranymi beneficjentami modelu LOWE, pogłębienie wiedzy z zakresu doradztwa „skrojonego na miarę”, efektywność dotarcia z doradztwem do osób potrzebujących, sposoby na zaangażowanie i aktywizację beneficjentów w procesie <i>Long Life Learning</i> , bariery i problemy uniemożliwiające pełne wykorzystanie przez beneficjentów możliwości LOWE]
TESTY WIEDZY	Testy wiedzy przeprowadzane na początku i na końcu procesu kształcenia – PREtesty i POSTtesty badające przyrost wiedzy i kompetencji uczestników modelu LOWE
AUTOOCENA	Autoocena uczestników różnych form wsparcia LOWE w zakresie wzrostu poziomu kompetencji np. na podstawie: <ul style="list-style-type: none"> – ankieta samooceny kompetencji (w której odbiorca usługi sam określa, na podstawie samoobserwacji czy nastąpił u niego wzrost wiedzy, kompetencji, umiejętności w danym obszarze objętym wsparciem LOWE).
SONDAŻ ANKIETA	Kwestionariusz ankiety, np: <ul style="list-style-type: none"> – ankieta badania potrzeb (w tym: diagnoza indywidualnych potrzeb beneficjenta w kontekście 8 kluczowych kompetencji, dostosowanie indywidualnego zapotrzebowania – ankieta satysfakcji klienta (np. ocena świadczonego doradztwa, efektywności wsparcia, uzyskanie wymiernych korzyści przez beneficjenta) – ankieta ewaluacji szkolenia (w tym: badanie zadowolenia z jakości merytorycznej szkolenia/doradztwa, ocena jakości materiałów szkoleniowych, ocena warunków i infrastruktury wsparcia, dostosowanie miejsca i terminu szkolenia do możliwości beneficjentów)

Raport z ewaluacji będzie opierał się głównie na rzetelnym **monitoringu** wdrażania modelu LOWE.

Monitoring działań

Za monitoring zadań w projekcie powinna być wskazana konkretna osoba (Koordynator lub Animator LOWE), odpowiedzialna za: monitorowanie działań merytorycznych realizowanych w wdrażania/realizacji modelu, przetwarzanie danych osobowych, badanie zgodności realizacji zadań z harmonogramem wdrażania/realizacji modelu, przygotowywanie raportów częściowych ze zrealizowanych działań we wdrażanym/realizowanym modelu.

Cel, narzędzia, przygotowanie i prowadzenie procesu monitoringu:

Głównym celem prowadzenia monitoringu jest badanie jakości, ilości, terminowości oraz ekonomiki (racjonalności) działań w stosunku do otrzymanych efektów, a w konsekwencji możliwości doskonalenia poprzez dostarczanie informacji służących podnoszeniu jego skuteczności i efektywności.

Przykładowe narzędzia monitoringu:

analiza dokumentów	<p>czyli całej dokumentacji związanej z wdrażaniem/realizacją modelu, tj. np.</p> <ul style="list-style-type: none">– dokumentacja zarządzania modelem – raporty monitorujące postęp w osiągnięciu wskaźników, karty mierników, listy płac i obecności personelu projektu,– dokumentacja szkoleniowa obejmująca m.in. listy obecności, harmonogramy zajęć, konspekty zajęć dostarczane przez wykładowców/trenerów, umowy zawarte z uczestnikami projektu / opiekunami, trenerami, doradcami, miesięczne sprawozdania wypełniane przez uczestników Partnerstwa itp., w tym analiza według podstawowych mierników:<ul style="list-style-type: none">➤ liczba i tematyka szkoleń
---------------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ liczba i tematyka doradztwa ➤ ilość godzin doradztwa ➤ ilość godzin szkoleń ➤ liczba odbiorców doradztwa ➤ liczba uczestników szkoleń ➤ czas trwania szkolenia/doradztwa
testy, ankiety pomiaru wiedzy	wypełniane przez uczestników szkoleń i doradztwa, realizowanych w ramach projektu
obserwacja	<p>polegająca na planowym, selektywnym rejestrowaniu różnych aspektów działań wdrażania/realizacji modelu oraz osób w nim uczestniczących lub zaangażowanych w ich realizację. Może przyjmować charakter obserwacji „uczestniczącej”, gdy badacz jest jednocześnie uczestnikiem obserwowanych wydarzeń lub obserwacji zewnętrznej. Zadania kontroli potrzeb uczestników, monitorowania skuteczności i jakości działań oraz sprawdzania poziomu zadowolenia ze szkoleń będą obowiązkami administratora projektu.</p> <p>źródła weryfikacji to m.in.: listy obecności, ankiety, wywiady, potwierdzenia przyjęcia materiałów szkoleniowych</p>
dokumentacja fotograficzna, audiowizualna	dokumentacja zajęć, form wsparcia, konferencji, spotkań upowszechniających model

Monitoring całości działań LOWE jest prowadzony w konkretnych momentach czasowych: wspierająco przez cały czas realizacji działań LOWE, a także po zakończeniu konkretnych etapów wsparcia i raportem kończącym realizację działań merytorycznych.

5. Marketing LOWE – podejście popytowe w określaniu usług

Lokalny Ośrodek Wiedzy i Edukacji jest nowym rozwiązaniem na rynku usług edukacyjnych. Jako innowacyjna usługa na terenie gminy wymaga zakorzenienia w środowisku lokalnym oraz pozyskania zaufania mieszkańców. Kreowanie wizerunku, dbanie o niego, a następnie utrzymywanie pozycji marki, jaką jest **LOWE**, to kroki niezbędne do prowadzenia efektywnej działalności. Oferta ośrodka konstruowana w oparciu o **podejście popytowe** w określaniu usług, wymaga rzetelnej analizy, systematycznego monitoringu, a także efektywnej komunikacji oraz skutecznej promocji.

Zasadniczą przesłaną podejścia popytowego jest dzielenie się wiedzą i doświadczeniem wewnątrz organizacji, czerpanie informacji z jej otoczenia i dostosowywanie się do potrzeb indywidualnych odbiorców, a także włączanie ich w działalność LOWE. Koncepcja ta zakłada, na podstawie posiadanych zasobów, wykorzystanie zgłaszanych potrzeb indywidualnych odbiorców w celu udoskonalania istniejących już usług czy rozwiązań organizacyjnych, a także angażuje społeczność lokalną, w szczególności grupę docelową LOWE w tworzenie usług edukacyjnych od podstaw. LOWE ma być miejscem otwartym i gotowym do oferowania usług edukacyjnych zgłaszanych przez odbiorców. Wymaga to zarówno elastyczności w działaniu jak i upowszechniania w społeczności możliwości zgłaszania swoich pomysłów do LOWE w trybie ciągłym. W tym miejscu warto wspomnieć o trzech innych fundamentach LOWE, tj.: obligacjach społecznych, kształceniu wzajemnym oraz powiązaniu edukacji z praktyką. Realizacja usług w oparciu o komplementarne cechy opisujące model funkcjonowania LOWE w społeczności lokalnej pozwoli efektywnie i trwale kształtować postawy oraz promować idee kształcenia ustawicznego, w szczególności poza formalnego.

W tej części skupiamy się na marketingu oraz promocji działań inicjowanych przez LOWE, a skierowanych do społeczności lokalnej, w szczególności osób dorosłych. Przybliżamy pojęcia związane z marketingiem usług edukacyjnych, promocją działań edukacyjnych, identyfikacją interesariuszy oraz analizą rynku. Zasadniczym celem tej części opracowania jest przedstawienie modelowej struktury planu marketingowego wraz z praktycznymi wskazówkami odnoszącymi się do poszczególnych etapów opracowania takiego dokumentu oraz jego wdrażania.

Wskazujemy także możliwości łączenia zadań samorządu, placówki oświatowej oraz **LOWE**. Proponujemy konkretne rozwiązania oraz ramowe zakresy poszczególnych etapów, niezbędnych podczas planowania działań **LOWE** w społeczności lokalnej.

Plan marketingowy, w tym działania promocyjne powinny wpisywać się w strategię funkcjonowania oraz być uwzględnione w programie działania **LOWE**.

Co rozumiemy pod pojęciem marketing?

Marketing definiowany jest w różnorodny sposób, ponadto **LOWE** oferuje specyficzne usługi, wymagające adekwatnych działań. **Marketing** to najogólniej proces zarządzania polegający na identyfikacji, antycypacji i zaspokojeniu potrzeb klienta w efektywny i zyskowy sposób.

W kontekście rozważań na temat funkcjonowania **LOWE**, proponujemy interpretować marketing jako działalność (aktywność), zbiór instytucji i procesów, polegających na tworzeniu, komunikowaniu i dostarczaniu oraz wymianie ofert posiadających wartość dla klientów, odbiorców, partnerów oraz społeczeństwa jako całości³³.

Warto mieć na uwadze także funkcjonującą w literaturze definicję **marketingu edukacyjnego**, jako uogólnioną praktykę i filozofię prowadzenia placówki oświatowej w warunkach gospodarki rynkowej, ukierunkowaną na zaspokajanie potrzeb i dawanie korzyści edukacyjnych w sposób satysfakcjonujący usługodawcę i usługobiorcę.

Marketing usługi, jaką jest nauczanie osób dorosłych kompetencji kluczowych to złożone przedsięwzięcie. Ponadto funkcjonowanie **LOWE** wiąże się z realizacją usług edukacyjnych zgodnie z opisanymi w modelu standardami oraz cechami (rozdział 1.3), a także z uwzględnieniem specyfiki lokalnego rynku.

Organizowanie procesu marketingowego polega na decydowaniu o tym, w jaki sposób możliwie najlepiej pogrupować działania i zasoby **LOWE**. Jego efektywność uzależniona jest od uwzględnienia elementów zarówno marketingu **zewnętrznego**, **interakcyjnego** oraz **wewnętrznego**, a także **partnerskiego** (relacyjnego). Opierając się o definicję **marketingu wewnętrznego** P. Kotlera³⁴, można przyjąć, że jednym z podstawowych zadań **LOWE** będzie rzetelne podejście do procesu kadrowego (tak, aby zatrudnieni współpracownicy jak najlepiej

33 J. Kamiński, *Nowa definicja marketingu AMA*, „Marketing i Rynek” 2009, nr 5, s. 11, za: *Marketing*, s. 18.

34 Ph. Kotler, G. Armstrong, J. Saunders, V. Wong, *Marketing. Podręcznik europejski*, PWE, Warszawa 2002, s.152.

mogli wywiązywać się ze swoich obowiązków). Podmiot koordynujący LOWE zapewni ponadto stosowne zasoby, środki i warunki, w tym organizacyjne i techniczne. Celem marketingu wewnętrznego jest także stałe usprawnianie komunikacji wewnętrznej, otwartość, wzrost odpowiedzialności za wizerunek ośrodka i zadowolenie uczestników. Kluczowa jest także konsolidacja lokalnej społeczności wokół misji i celów **LOWE**. Świadczenie usług edukacyjnych wymaga kształtowania wśród kadry ośrodka prouługowych i projakościowych postaw w relacjach między usługobiorcą a usługodawcą - co jest podstawą **marketingu interakcyjnego**. Jego istotę w kontekście LOWE trafnie oddaje cytat:

„świadczący usługi dostarczają użyteczności ludziom przez ludzi i ludzie stają się w opinii konsumenta częścią oferty”³⁵.

LOWE, aspirujący do roli lokalnego inkubatora łączącego społeczność lokalną wokół idei uczenia się przez całe życie, powinien zadbać o realizację działań w kategoriach wzajemnej zależności i współpracy, co jest charakterystyczne dla **marketingu partnerskiego**. Podejmowane inicjatywy skupiają się na grupie docelowej, partnerach, a pośrednio na całej społeczności lokalnej. Istotną kwestią jest utrzymanie klienta i wspólne budowanie z nim kolejnych przedsięwzięć. **Marketing zewnętrzny** natomiast to nic innego, jak cały proces przygotowujący usługę.

Na wstępnym etapie kreowania kierunków funkcjonowania LOWE warto odpowiedzieć sobie na pytanie, jakie instrumenty marketingowe wykorzystać podczas opracowania planu działań marketingowych. Specyfika usług edukacyjnych wymaga zastosowania kompozycji co najmniej pięciu instrumentów celem uzyskania efektu synergii. Te elementy to: usługa, cena, dostępność, promocja i ludzie. Zastosowanie i wdrożenie ich wymaga odpowiedzi co najmniej na przykładowe pytania umieszczone w tabeli poniżej.

Tabela 1 Instrumenty marketingowe

Instrument marketingowy	Kluczowe pytania wymagające odpowiedzi podczas opracowania planu marketingowego LOWE
Usługa edukacyjna	Co LOWE zamierza zaoferować lokalnej społeczności? W jaki sposób wyróżni swoje usługi?
Cena usługi - koszty	Na jakich warunkach LOWE udostępni usługę mieszkańcom? Jakie będą źródła finansowania LOWE ? Jakie będą koszty funkcjonowania LOWE i od czego będą uzależnione?

35 A. Styś, *Uwarunkowania ekspansji marketingowej firm usługowych*, Konferencja Naukowa „Marketing w usługach”, AE w Poznaniu, Poznań–Błażejewko 1994, s. 50–52.

Dystrybucja usługi (dostępność)	Gdzie, kiedy i w jakich warunkach oraz z jaką częstotliwością usługa będzie dostępna? Jak będziemy diagnozować i agregować potrzeby odbiorców zgodnie z podejściem popytowym? Jakie czynniki będą determinowały proces rekrutacji uczestników? Czy usługa będzie dostępna dla wszystkich przedstawicieli zaliczanych do grupy docelowej, w szczególności do osób z niepełnosprawnością?
Promocja usługi	W jaki sposób (za pośrednictwem jakich środków, kanałów komunikacji) LOWE zamierza poinformować o swojej ofercie? Jakimi argumentami planuje przekonać do jej wyboru?
Ludzie	Co LOWE planuje zrobić, aby kadra pracowała jak najlepiej? Jak planuje monitorować interakcje zachodzące pomiędzy usługodawcą i usługobiorcą?

Poszczególne instrumenty powinny tworzyć zintegrowany system oddziaływania na rynek, powiązany z pozostałymi elementami zarządzania LOWE. Odpowiedź na te pytania ułatwi opracowanie planu marketingowego, który szczegółowo został opisany poniżej.

Dostępność!

Wszelkie przekazy i materiały promocyjne muszą być dostępne dla odbiorców, w szczególności osób z niepełnosprawnościami. Dostosowanie może polegać na dywersyfikacji stosowanych kanałów i form komunikacji, zastosowaniu się do standardu WCAG 2.0, używaniu bezszeryfowych czcionek.

5.1. Usługa Uczenia się przez całe życie

Lifelong learning (LLL), zgodnie z koncepcją przyjętą przez Unię Europejską³⁶, oznacza naukę, rozwój indywidualny i społeczny oraz ciągłe podnoszenie kwalifikacji, kompetencji i wiedzy ogólnej w okresie całego życia – od etapu przedszkolnego do emerytury włącznie. **Kształcenie ustawiczne** jest jednym z priorytetów Unii Europejskiej, która dąży do stworzenia silnej europejskiej gospodarki opartej na wiedzy.

³⁶ Za Rezolucja Rady Unii Europejskiej z 27 czerwca 2002 r. w sprawie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 163 z 9.7.2002. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52008XG0606\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52008XG0606(02)) [dostęp 07.03.2017]

Działania LOWE to zarówno konkretne usługi edukacyjne skierowane do osób dorosłych, a dokładnie do grupy docelowej, jak i działania o charakterze animacyjnym, integrujące społeczność lokalną.

W tym miejscu przybliżamy koncepcję uczenia się przez całe życie oraz opisujemy elementy, jakie są możliwe do realizacji w ramach LOWE.

LifeLong Learning (LLL) – to koncepcja całożyciowego uczenia się. Jej elementy wpisujące się w model **LOWE** to między innymi:

- opieka i edukacja od najmłodszych lat oraz wsparcie **rodziców w wypełnianiu ról wychowawczych**.
- Kariera szkolna polegająca nie tylko na intensywnym przyswajaniu treści programów nauczania i potwierdzaniu tej wiedzy na egzaminach, ale przede wszystkim na **kształtowaniu kluczowych kompetencji, zaznajamianiu z rynkiem pracy** i przygotowaniu do aktywnego uczenia się.
- Dalsza kariera edukacyjna i kariera zawodowa uwzględniająca stałe doskonalenie **kompetencji kluczowych** i kompetencji zawodowych oraz gotowość do reorientacji zawodowej.
- Uznawanie uczenia się **pozaformalnego i nieformalnego** jako równorzędnych form uczenia się i zdobywania kwalifikacji, w tym uznawania jego efektów.
- Wspieranie i utrzymywanie aktywności zawodowej i społecznej w długiej perspektywie zachęcanie seniorów do uczenia się.³⁷

Założenia koncepcji **LLL** sprowadzają się do przestrzegania kilku zasadniczych wytycznych, które wpisują się także w standardy określające funkcjonowanie LOWE:

- postawienie osoby w centrum polityki LLL - uczenie się dotyczy wszystkich i dla wszystkich powinno być dostępne oraz sprofilowane do potrzeb ale i możliwości.
- Szerokie podejście do uczenia się - należy doceniać i stosować zróżnicowane formy i efekty uczenia się (*lifewide learning*), także nieformalnego i pozaformalnego.

³⁷ Raport z realizacji polityki uczenia się przez całe życie w Małopolsce, WUP Kraków, 2011, s. 9 za: <http://wup-krakow.pl/o-wup/publikacje-wup-krakow-1/raport-z-realizacji-polityki-uczenia-sie-przez-cale-zycie-w-malopolsce-i-kwartal-2011> [dostęp 7.03.2017]

- Partnerstwo lokalne na rzecz LLL – efektywność wzrasta przy współpracy administracji publicznej, przedsiębiorców, instytucji rynku pracy, edukacyjnych i szkoleniowych oraz organizacji pozarządowych w zakresie promowania idei i rozwiązań w uczeniu się przez całe życie.
- Otwarte podejście do kwalifikacji - świadectwa posiadania pewnych kwalifikacji powinny być całkowicie uniezależnione od przebiegu procesu uczenia, powinny dotyczyć wyłącznie efektów.
- Ułatwienie dostępu do nowych ścieżek kariery, rozumiane jako gotowość do zmiany kwalifikacji w ciągu całego życia, kształtowanie postaw w tym zakresie powinno być wspierane przez dostępność m.in. usług doradztwa zawodowego.

Należy też pamiętać o specyfice usług edukacyjnych. Usługę edukacyjną oferowaną w ramach LOWE charakteryzuje:

- niematerialny charakter;
- związek usługi z osobą prowadzącą aktywność (szkolenie, kurs, konsultacje, itd.);
- heterogeniczność – czyli założenie, że usługi wykonywane przez ludzi i dla ludzi, z natury rzeczy są, niepowtarzalne. Każde szkolenie jest inne, nawet gdy jest prowadzone według scenariusza i przez tego samego trenera;
- jednoczesność korzystania z usługi i jej świadczenia;
- trudność standaryzowania;
- trudność w ocenie usługi przed skorzystaniem z niej;
- niemożność nabycia przez uczestnika prawa własności usługi (nie są przywłaszczane);
- są nabywane przez uczestnictwo;
- są nietrwałe.

Reasumując, kształcenie ustawiczne w LOWE może przejawiać się uczestnictwem w różnego rodzaju kursach, szkoleniach, konferencjach, seminariach, grach, symulacjach oraz innych działaniach o charakterze animacyjno-integrującym społeczność lokalną. Otwartość LOWE wynikająca z oferowania usług w oparciu o podejście popytowe, daje możliwość odbiorcom zgłaszać nie tylko potrzeby ale i konkretne rozwiązania, w tym partycypować w ich

wdrażaniu, zgodnie z ideą łączenia edukacji i praktyki. Podnoszenie świadomości, jak i docieranie do potencjalnych słuchaczy można rozumieć jako działania mające na celu promowanie uczenia się wśród dorosłych i zwiększanie odsetka korzystających z usług edukacyjnych dostępnych w szczególności w ramach LOWE.

5.2. Plan marketingowy LOWE

Celem tej części opracowania jest przedstawienie poszczególnych elementów planu marketingowego LOWE wraz ze wskazówkami służącymi opracowywaniu takiego dokumentu. Zasadniczą przesłanką dokumentu powinna być realizacja zadań w oparciu o podejście popytowe w oferowaniu usług oraz kapitał społeczny zaangażowanych w działalność ośrodka partnerów.

Realizacja celów LOWE zgodnie z planem pozwoli na dostarczanie usług adekwatnych do potrzeb oraz usprawni proces modyfikacji działań w zależności od sytuacji na lokalnym rynku. Pozwoli zaplanować sposób komunikacji determinujący proces rekrutacji oraz utrzymania uczestnika w procesie kształcenia na wysokim poziomie. Będzie także pomocnym narzędziem w planowaniu kolejnych okresów funkcjonowania. Plan marketingowy powinien być uzupełnieniem **programu działania LOWE**, w zakresie przygotowania i wdrażania usług, w szczególności w aspekcie działań promocyjnych.

W załącznikach znajduje się szablon do wykorzystania podczas opracowywania planu. W szablonie, jako spis treści, określone zostały przykładowe obszary stanowiące wersję minimum planu marketingowego LOWE. Szczegółowość ich wypełnienia oraz wzbogacenie o dodatkowe obszary powinny wynikać z przeprowadzonej diagnozy oraz być dostosowane do doświadczeń instytucji koordynującej pracę LOWE, oraz środowiska w jakim funkcjonować będzie ośrodek.

Załącznik nr 6: Plan Marketingowy LOWE.

Modelowy spis treści

1. Streszczenie.
2. Analiza sytuacji.
3. Odbiorcy – grupa docelowa.
4. Cele i strategię marketingowe. Promocja.
5. Harmonogram działań oraz budżet.

5.2.1. Streszczenie

Powinno zawierać objaśnienie ogólnych warunków działania LOWE i sposoby reagowania na potrzeby otoczenia, opis charakterystycznych cech LOWE z uwzględnieniem: misji, celów i oferty.

5.2.2. Analiza sytuacji

Jedno z głównych założeń koncepcji marketingowej polega na tym, że za kluczową dla osiągnięcia celów organizacji uznaje się konieczność **rozpoznania potrzeb rynków docelowych** (klientów) oraz kreowania i dostarczania im nadrzędnych wartości skuteczniej niż konkurencja³⁸.

Podstawą dla opracowania kompleksowego planu marketingowego LOWE w określonym horyzoncie czasowym jest:

- analiza zewnętrznych i wewnętrznych czynników determinujących jego funkcjonowanie;
- systematyczne monitorowanie otoczenia oraz posiadanych zasobów. Ocenie powinny podlegać zasoby rzeczowe, kadrowe, finansowe oraz czynniki o charakterze niematerialnym: oferta dydaktyczna, kwalifikacje pracowników, wizerunek, zakres działań marketingowych itp.;
- analiza środowiska zewnętrznego:
 - w skali **mikro**, którą tworzą nabywcy usług edukacyjnych, konkurenci, absolwenci oraz instytucje i podmioty współpracujące,
 - a także **makro** - obejmującej uwarunkowania ekonomiczne, demograficzne, społeczno-kulturowe, polityczno-prawne, technologiczne i międzynarodowe, w tym także benchmarking z innymi LOWE.

Zidentyfikowanie powyższych czynników jest istotne z punktu widzenia wyznaczenia celów oraz opracowania planu działania.

³⁸ Ph. Kotler, *Marketing*, 2005, s. 19

Jednym z podstawowych założeń LOWE jest dostosowanie usług do potrzeb społeczności lokalnej oraz oczekiwań osób korzystających z oferty ośrodka, poprzez wykorzystanie podejścia popytowego w określaniu usług. Warunkiem realizacji zadań w oparciu o takie podejście jest posiadanie wiedzy na temat rynku i stałe jej aktualizowanie. Niezbędne informacje możliwe są do osiągnięcia właśnie poprzez diagnozę oraz planową, systematyczną analizę potrzeb, w tym ewaluację prowadzonych działań. Aktualizować zdiagnozowaną w wstępnej fazie uruchamiania LOWE wiedzę na temat rynku można, m.in:

- pytając grupę docelową w ankietach ewaluacyjnych o potrzeby szkoleniowe, rozwojowe związane z kształceniem kompetencji
- promowanie możliwości zgłaszania do LOWE konkretnych potrzeb oraz rozwiązań (odbiorcy powinni mieć możliwość zgłaszać swoje potrzeby osobiście pracownikom LOWE, mailowo czy telefonicznie.)

Przygotowując się do uruchomienia i prowadzenia działań, warto zadać sobie pytanie, jakie konsekwencje może nieść zignorowanie rzetelnej analizy?

Przykładowe scenariusze:

Opracowany plan i zakres działań **nie spotka się z zainteresowaniem społeczności lokalnej**, czego skutkiem będą trudności ze znalezieniem uczestników szkoleń.

W środowisku lokalnym może pojawić się opór, wręcz niechęć do samej inicjatywy, ale i organizatorów.

Oferta jest powieleniem już istniejących działań, a jej atrakcyjność nie będzie doceniona przez mieszkańców.

Planowane zasoby okazały się niewystarczające lub niespełniające standardów i oczekiwań odbiorców. Mogą pojawić się zarzuty o dyskryminację, wynikające z braku dostępności usługi np. dla osób z niepełnosprawnościami.

Rozpoczynając pracę nad analizą sytuacji warto odpowiedzieć sobie na poniższe pytania.

∞ Kogo i jakimi narzędziami analizować ?

Analiza potrzeb i możliwości ma dwa podstawowe wymiary: wewnętrzny i zewnętrzny.

— **Analiza wewnętrzna** dotyczy potrzeb i potencjału (zasoby materialne i niematerialne) LOWE jako organizacji oraz ludzi w niej pracujących.

Zasadniczym celem tego etapu analizy ośrodka jest:

- zdiagnozować zasoby, które często pozostają niezauważone i niewykorzystane;
- zdiagnozować braki w zasobach i potencjale oraz wykreować sposoby ich uzupełnienia;
- lepiej zrozumieć, dokąd ośrodek chce zmierzać.

W **analizie wewnętrznej** warto rozważyć zastosowanie:

- Analizy SWOT.
- Analizy sił napędowych organizacji (wartości, zasoby, innowacyjność).
- Macierzy BCG.
- Analizy interesariuszy.

— **Analiza zewnętrzna** natomiast dotyczy potencjału i potrzeb środowiska lokalnego, w którym funkcjonuje LOWE oraz grupy docelowej, dla której planuje świadczyć usługi.

Aby trafnie zidentyfikować potrzeby szkoleniowe potencjalnych uczestników, równie ważne jak diagnoza indywidualnych predyspozycji i potrzeb, jest zrozumienie środowiska, w którym funkcjonuje jednostka.

Zasadniczym celem tego etapu analizy otoczenia i odbiorców LOWE jest:

- diagnoza zasobów (lokale, infrastruktura, sprzęt, programy, ludzie, środki, kontakty) ale i potrzeb oraz oczekiwań podmiotów z otoczenia społeczno-gospodarczego.
- Identyfikacja, jakie LOWE ma z nimi relacje i/lub jakie mogą być w przyszłości.
- Wzrost świadomości istniejących w otoczeniu zagrożeń dla LOWE i określenie działań zaradczych.
- Priorytetyzacja zidentyfikowanych partnerów.
- Benchmarking z innymi LOWE.
- Analiza potrzeb i oczekiwań odbiorców, w tym próba kategoryzacji grupy docelowej.

- Określenie luk kompetencyjnych osób dorosłych, wpisujących się w grupę docelową ośrodka.

W **analizie zewnętrznej** warto rozważyć zastosowanie:

- Analizy danych zastanych.
- Badań jakościowych oraz ilościowych.
- Mapy potrzeb i zasobów.
- Analizy PEST.

Dobór narzędzi powinien być dostosowany do potrzeb wynikających z uwarunkowań lokalnych, w jakich zamierza funkcjonować LOWE.

W przypadku **odbiorców** warto skupić się na ich potrzebach oraz oczekiwaniach. Analizując jednocześnie zmienne oraz czynniki determinujące ich postawy oraz deklaracje co do udziału w działaniach planowanych w ramach LOWE. Potencjały i pomysły, gotowość do zaangażowania się odbiorców w rozwój czy upowszechnianie idei LOWE także są istotne i warto o nich pamiętać rozpoznając rynek odbiorców indywidualnych.

W przypadku **podmiotów instytucjonalnych** kluczowa jest analiza zasobów i potencjałów możliwych do zaangażowania w funkcjonowanie LOWE. Diagnoza instytucji ma także w pewnym stopniu zweryfikować deklaracje uczestników poprzez doświadczenia instytucji, np. organizujących formy kształcenia czy działania animacyjne. Ponadto instytucje tworzą pracownicy, czyli potencjalna grupa docelowa.

Jakość i rzetelność diagnozy będzie uzależniona m.in. od zastosowania triangulacji: - *danych* (badania prowadzone na różnych populacjach, w różnych miejscach), - *badaczy* (prowadzenie badań przez wielu badaczy), - *metod* (łącznie w pomiarze wielu metod badawczych).

∞ Kiedy i z jaką częstotliwością?

Diagnoza opracowana musi być przed rozpoczęciem planowania działań LOWE.

Analiza potrzeb i oczekiwań powinna być realizowana systematycznie. Działanie to może być elementem prowadzonej ewaluacji funkcjonowania LOWE.

Oferowanie usług w oparciu o podejście popytowe obliguje LOWE do otwartości, agregowania i reagowania na bieżąco zgłaszane potrzeby i oczekiwania.

Analiza powinna poprzedzać każdorazowe opracowanie okresowego planu działania na kolejny rok lub inny okres założony przez władze LOWE.

∞ Co robić z wynikami analizy?

Materiał zgromadzony podczas analizy powinien zostać wykorzystany podczas opracowania strategii działania LOWE, planu marketingowego, być wskazówką do przygotowania działań promocyjnych, ale także ma kluczowe znaczenie w zarządzaniu LOWE.

Wyniki, w szczególności wnioski czy rekomendacje, warto poddać dyskusji w gronie Partnerów. Materiał badawczy może mieć charakter eksploracyjny, a egzemplifikacja może nastąpić np. podczas warsztatów strategicznych, których celem jest opracowanie programu działania LOWE.

Materiał, w formie publikacji czy raportu, warto też upowszechnić i udostępnić lokalnym instytucjom.

Korzyści z rzetelnie przeprowadzonej analizy to:

dla otoczenia:

wpracowany materiał może być wykorzystywany przez lokalne instytucje w realizacji polityk lokalnych oraz w działaniach operacyjnych (np. może być wykorzystany przy uzasadnianiu potrzeb w wnioskach aplikacyjnych o środki zewnętrzne).

dla LOWE dostarcza odpowiedzi na pytania:

- gdzie szukać uczestników szkoleń?
- jakimi kanałami i jakim językiem komunikować się z odbiorcami z uwzględnieniem specyfiki zarówno rynku jak i podgrup odbiorców?
- jak monitorować rynek odbiorców?, w tym losy absolwentów ?
- co wiemy o potencjalnym uczestniku szkoleń?
- jaką ofertę przygotować?
- jak zadbać o dostępność usług?
- jakie instytucje zaangażować do współpracy?
- jakie będą największe bariery i ryzyka?

Podsumowując, analiza pozwala organizacji jaką jest LOWE planować i realizować działania odpowiadające na rzeczywiste potrzeby społeczne.

5.2.3. Odbiorcy – grupa docelowa

Przed przystąpieniem do realizacji działań dobrze pozyskać możliwie szczegółowe i precyzyjne dane na temat odbiorców usług LOWE i spróbować poddać je kategoryzacji. Informacje na temat odbiorców powinny być wypadkową przeprowadzonych diagnoz i analiz. Identyfikacja cech wspólnych, pozwoli określić modelowe profile uczestników, w celu adekwatnego doboru usług edukacyjnych.

W tej części planu marketingowego trzeba odpowiedzieć na pytanie, kim jest odbiorca LOWE?

Bezpośrednim odbiorcą działań będą przedstawiciele społeczności lokalnej, którzy wpisują się w określony profil grupy docelowej LOWE. Będą to osoby dorosłe korzystające z działań oferowanych w LOWE, w tym rodzice lub opiekunowie dzieci realizujących obowiązek szkolny – z obszarów zdegradowanych i defaworyzowanych z małych ośrodków lub miejscowości lub dzielnic miast posiadający cechy:

- a) utrudniony dostęp do form edukacji rozwijających Kompetencje Kluczowe;
- b) niski poziom wykształcenia;
- c) brak aktywności zawodowej i społecznej poza rolnictwem jako jedynym źródłem utrzymania;
- d) bezrobocie, brak aktywności zawodowej;
- e) uzależnienie od form pomocy społecznej i wsparcia rodziny;
- f) brak form wsparcia edukacyjnego, społecznego, integracyjnego dla osób starszych.

Co warto wiedzieć o grupie docelowej?

W efekcie analizy potrzeb odbiorców podmiot zarządzający LOWE powinien opracować segmenty czy dominujące profile potencjalnych uczestników szkoleń. Zidentyfikować cechy wspólne wyróżniające poszczególne podgrupy w kontekście planowanej usługi.

Istnieje wiele kryteriów opisu przyszłych odbiorców, przykładowe to:

Kryteria demograficzne:

- rozkład wieku odbiorców (procentowa ilość odbiorców w danym wieku),
- płeć,
- ilość osób w gospodarstwie domowym,
- faza w cyklu życia.

Kryteria społeczno-ekonomiczne:

- źródła dochodu,
- status na rynku pracy, w tym zawód wykonywany i wyuczony,
- poziom i rodzaj wykształcenia,
- miejsce zamieszkania (w tym odległość od LOWE);
- opieka na osobami zależnymi;

Kryteria psychograficzne i inne, w tym preferencje:

- styl życia,
- poziom aktywności życiowej,
- zainteresowania,
- sposób spędzania czasu wolnego,
- preferencje co do miejsca spotkań – szczególnie istotne dla LOWE obejmującego swym zasięgiem kilka gmin wiejskich,
- poziom zaangażowania w działania lokalne (w tym członkostwo w organizacjach pozarządowych),
- aktywność edukacyjna: ilość szkoleń, kursów w ostatnim roku/ 3 latach,
- korzystanie z komputera i Internetu (zarówno umiejętności jak i zakres),
- zakres i skala korzystania z mediów w tym społecznościowych,
- preferowane sposoby komunikacji,
- preferencje co do formy nauki (zajęcia grupowe, indywidualne, modułowe, *blended learning*, samokształcenie)

Relacje na linii odbiorca-LOWE mogą mieć charakter pozytywny, negatywny lub neutralny. Stosunek odbiorców do LOWE i LOWE do odbiorców będzie się zmieniał w czasie, co wymaga systematycznego i uporządkowanego monitoringu oraz opracowania strategii zaradczych.

5.2.3.1. Aktywna rola rodziców w szkole

Rodzice oraz opiekunowie dzieci realizujących obowiązek szkolny w placówce zaangażowanej w realizację oferty ośrodka to grupa docelowa, która powinna zostać objęta wsparciem ośrodka w pierwszej kolejności.

Oferta modelu LOWE zakłada zastosowanie środków i metod służących rozszerzeniu zakresu tematycznego i zróżnicowania form aktywności tej grupy, tak aby wychodziła poza tradycyjne rozumianą rolę rodziców w szkole. LOWE daje możliwość wykorzystania naturalnego zainteresowanie rodziców postępami dzieci w szkole, w celu zaangażowania ich do podejmowania różnych przedsięwzięć, projektów edukacyjnych czy społecznych. Działalność taka wiąże się z pozaformalną edukacją rozwijającą kompetencje kluczowe osób dorosłych. Podejmowanie wyzwań edukacyjnych w grupie osób dorosłych oraz inicjatyw międzypokoleniowych, jest sposobem na podnoszenie kompetencji, promowanie idei LLL, a także wzmacnia więzi rodzinne i spaja społeczność lokalną. Ponadto działania pozwalają niwelować niskie uczestnictwo dorosłych w edukacji oraz niski poziom umiejętności współwystępujący często z niską aktywnością ekonomiczną i społeczną, co rzutuje na sytuację dzieci, które dziedziczą problemy rodziców.

Trafnie określone potrzeby i zasoby, efektywna promocja oraz skuteczna animacja kadry LOWE to podstawa w osiągnięciu celu jak jest utrzymanie trwałości aktywnego włączania się rodziców w działania podnoszące ich kompetencje. Placówki edukacyjne tworzą jedną z najbardziej dostępnych sieci usług publicznych i mają najczęściej niewystarczająco wykorzystywany potencjał do tego, żeby uaktywnić edukacyjnie osoby dorosłe. W koncepcji LOWE szkoły wzmocnione są siecią partnerów, co wzmacnia ich zasięg i skalę działania. Kierunek i metody rozszerzenia zakresu tematycznego i zróżnicowania form aktywności edukacyjnej rodziców powinny być określone przez LOWE w oparciu o podejście popytowe, zdiagnozowane potrzeby i oczekiwania.

5.2.3.2. Osoby dorosłe mające utrudniony dostęp do form edukacji osób dorosłych

Model LOWE poza rodzicami, stanowiącymi naturalne środowisko szkoły, zakłada objęcie działaniem (wsparciem) osoby dorosłe, w tym osoby z niepełnosprawnością (różne rodzaje i stopnie niepełnosprawności), z następujących grup:

- a) osoby dorosłe mające utrudniony dostęp do form edukacji osób dorosłych;
- b) osoby dorosłe mające niski poziom wykształcenia lub wykształcenie wymagające aktualizacji (co najwyżej zasadnicze zawodowe lub wykształcenie średnie i policealne zdobyte w zeszłym wieku);
- c) osoby dorosłe związane z rolnictwem;
- d) osoby dorosłe nieaktywne zawodowo lub bezrobotne;

- e) osoby dorosłe podlegające formom pomocy społecznej i wsparcia rodziny;
- f) osoby dorosłe w wieku 45+.

Poniżej wskazujemy cechy, potrzeby i oczekiwania poszczególnych grup docelowych LOWE, które warto uwzględnić w analizie sytuacji:

a) osoby dorosłe mające utrudniony dostęp do form edukacji osób dorosłych;

Cechy:

Utrudniony dostęp do form edukacji rozwijających kompetencje kluczowe.

Potrzeby:

Potrzeba niwelowania luki kompetencji kluczowych w zakresie 8 KK.

Potrzeba kształtowania KK w w tybie pozaformalnym blisko miejsca zamieszkania.

Potrzeba zdobycia aktualnych, „nowoczesnych” kompetencji poprzez aktywne, nietradycyjne metody kształcenia oferowane w formie edukacji pozaformalnej

Bariery:

Niska dostępność elastycznej oferty rozwijania KK na miejscu, w środowisku lokalnym.

Wysokie koszty uczestnictwa w formach kształcenia ustawicznego poza miejscem zamieszkania.

Brak środków finansowych na dojazdy do większych ośrodków na formy wsparcia

Oczekiwania:

Zapewnienie dostępu adekwatnych do potrzeb indywidualnych różnorodnych form rozwoju KK w wewnętrznym środowisku.

b) osoby dorosłe mające niski poziom wykształcenia lub wykształcenie wymagające aktualizacji (co najwyżej zasadnicze zawodowe lub wykształcenie średnie i policealne zdobyte w zeszłym wieku);

Cechy:

Niski poziom wykształcenia.

Potrzeby:

Potrzeba umożliwienia zdobycia nowych kwalifikacji w zakresie 8 KK w szczególności kompetencji społecznych i zawodowych.

Potrzeba zdobycia aktualnych, „nowoczesnych” kompetencji w formach procesu, działania, szczególnie w określeniu ścieżki zawodowej w odniesieniu do zapotrzebowania rynku pracy.

Bariery:

Niewielkie umiejętności i kompetencje społeczno-zawodowe, długi okres pozostawiania bez pracy, brak motywacji do zdobycia nowych kompetencji.

Niska dostępność elastycznej oferty rozwijania KK na miejscu w środowisku lokalnym.

Wysokie koszty uczestnictwa w formach kształcenia ustawicznego poza miejscem zamieszkania.

Występujące różne formy i poziomy uzależnień, blokujące aktywność edukacyjną.

Mentalne związane z udziałem w doksztalceniu.

Patologiczne często środowisko hamujące aktywność edukacyjną.

Oczekiwania:

Zaproponowanie „bezpiecznych emocjonalnie” form LLL.

Zapewnienie dostępu do adekwatnych do potrzeb indywidualnych różnorodnych form rozwoju KK w wewnętrznym środowisku.

Udział w wysokiej jakości szkoleniach zawodowych zakończonych egzaminami i dającymi możliwość zdobycia kwalifikacji.

Finansowanie dojazdów do miejsc realizacji form wsparcia.

Posiadanie podmiotu i osoby (np. LOWE i Koordynator lub Animator), który zapewniłby ciągły dostęp do prostych form kształtowania KK, który pełniłby funkcję motywatora/mentora.

c) osoby dorosłe związane z rolnictwem;**Cechy:**

Brak aktywności zawodowej i społecznej poza rolnictwem jako jedynym źródłem utrzymania.

Potrzeby:

Potrzeba niwelowania luki kompetencji kluczowych w zakresie 8 Kompetencji Kluczowych.

Potrzeba kształtowania KK w formach pozaszkolnych blisko miejsca zamieszkania.

Potrzeba zdobycia aktualnych, „nowoczesnych” kompetencji w formach procesu, działania itp.

Potrzeba powiązania KK z zasobami doświadczeń i wiedzy życiowej, np. zawodowej, rodzinnej, rolniczej, itp.

Potrzeba zdobycia aktualnych, „nowoczesnych” kompetencji w formach procesu, działania itp.

Potrzeba rozwoju poza KK – kapitału społecznego i relacji na podstawie LOWE.

Bariery:

Niewielkie umiejętności i kompetencje społeczno-zawodowe, brak motywacji do zdobycia nowych kompetencji.

Niska dostępność elastycznej oferty rozwijania KK na miejscu w środowisku lokalnym.

Wysokie koszty uczestnictwa w formach kształcenia ustawicznego poza miejscem zamieszkania.

Występujące różne formy i poziomy uzależnień, blokujące aktywność edukacyjną.

Mentalna związana z udziałem w doksztalcaniu.

Patologiczne często środowisko hamujące aktywność edukacyjną.

Oczekiwania:

Zaproponowanie „bezpiecznych emocjonalnie” form LLL.

Zapewnienie dostępu do adekwatnych do potrzeb indywidualnych różnorodnych form rozwoju KK w wewnętrznym środowisku.

Finansowanie dojazdów do miejsc realizacji form wsparcia.

Posiadanie podmiotu i osoby (np. LOWE i Koordynator lub Animator), który zapewniłby ciągły dostęp do prostych form kształtowania KK, który pełniłby funkcję motywatora/mentora.

d) osoby dorosłe nieaktywne zawodowo lub bezrobotne;**Cechy:**

Bezrobocie, brak aktywności zawodowej.

Potrzeby:

Potrzebna pomoc w określeniu ścieżki zawodowej w odniesieniu do zapotrzebowania rynku pracy, budowaniu motywacji do utrzymania się na rynku pracy, aklimatyzacji w miejscu pracy. Umożliwienie zdobycia nowych kwalifikacji oraz kompetencji społecznych i zawodowych, doświadczenia zawodowego.

Wsparcie w aktywnym poszukiwaniu, rozpoczęciu i utrzymaniu pracy, kontakcie z pracodawcami, zrozumieniu kwestii prawnych i socjalnych dot. zatrudnienia.

Bariery:

Brak środków finansowych na dojazdy na formy wsparcia.

Niska dostępność elastycznej oferty rozwijania KK na miejscu w środowisku lokalnym.

Niewielkie umiejętności i kompetencje społeczno-zawodowe.

Długi okres pozostawiania bez pracy, niewielka motywacja do działania.

Występujące różne formy i poziomu uzależnień, blokujące aktywność zawodową.

Oczekiwania:

Objęcie bezpłatnymi działaniami aktywnej integracji w tym aktywizacji zawodowej.

Konsultacje indywidualne i grupowe z doradcą zawodowym, psychologiem, trenerem aktywności.

Udział w wysokiej jakości szkoleniach zawodowych zakończonych egzaminami i dającymi możliwość zdobycia kwalifikacji.

Udział w stażach i praktykach zawodowych, pośrednictwo pracy, wsparcie w podjęciu i utrzymaniu zatrudnienia.

Finansowanie dojazdów do miejsc realizacji form wsparcia.

Posiadanie podmiotu i osoby (np. LOWE i Koordynator lub Animator), który zapewniłby ciągły dostęp do prostych form kształtowania KK, który pełniłby funkcję motywatora/mentora.

e) osoby dorosłe podlegające formom pomocy społecznej i wsparcia rodziny;

Cechy:

Uzależnienie od form pomocy społecznej i wsparcia rodziny.

Potrzeby:

Potrzeba powiązania KK z zasobami doświadczeń i wiedzy życiowej, np. zawodowej, rodzinnej, itp.

Potrzeba zdobycia aktualnych, „nowoczesnych” kompetencji w formach procesu, działania itp.

Potrzeba rozwoju poza KK – kapitału społecznego i relacji na podstawie LOWE.

Potrzeba zintegrowanego i integralnego rozwoju KK.

Bariery:

Niewielkie umiejętności i kompetencje społeczno-zawodowe, brak umiejętności życiowych.

Niska dostępność elastycznej oferty rozwijania KK oraz kompetencji życiowych na miejscu w środowisku lokalnym.

Występujące różne formy i poziomu uzależnień, blokujące aktywność społeczno-zawodową.

Mentalna związana z udziałem w jakichkolwiek formach kształcenia.

Patologiczne często środowisko hamujące aktywność edukacyjną i zawodową.

Oczekiwania:

Zaproponowanie „bezpiecznych emocjonalnie” form LLL.

Zapewnienie dostępu do adekwatnych do potrzeb indywidualnych różnorodnych form rozwoju KK w wewnętrznym środowisku.

Posiadanie podmiotu i osoby (np. LOWE i Koordynator lub Animator), który zapewniłby ciągły dostęp do prostych form kształtowania KK.

f) osoby dorosłe w wieku 45+.**Cechy:**

Brak form wsparcia edukacyjnego, społecznego, integracyjnego dla osób starszych.

Potrzeby:

Potrzeba niwelowania luki kompetencji kluczowych w zakresie 8 Kompetencji Kluczowych.

Potrzeba kształtowania KK w formach pozaszkolnych blisko miejsca zamieszkania.

Potrzeba zdobycia aktualnych, „nowoczesnych” kompetencji w formach procesu, działania itp.

Bariery:

Niska dostępność elastycznej oferty rozwijania KK na miejscu w środowisku lokalnym.

Wysokie koszty uczestnictwa w formach kształcenia ustawicznego poza miejscem zamieszkania.

Brak środków finansowych na dojazdy na formy wsparcia do dużych miast.

Występujące różne formy i poziomy uzależnień, blokujące aktywność edukacyjną, społeczną i zawodową.

Oczekiwania:

Zapewnienie dostępu do adekwatnych do potrzeb indywidualnych różnorodnych form rozwoju KK w wewnętrznym środowisku.

Posiadanie podmiotu i osoby (np. LOWE i Koordynator lub Animator), który zapewniłby ciągły dostęp do prostych form kształtowania KK oraz integracji społecznej.

5.2.4. Cele i strategie marketingowe. Promocja.

Promocja LOWE to spójna strategia komunikowania się z otoczeniem (mieszkańcami, instytucjami, pracodawcami itp.) zmiierzająca do realizacji założonej misji i celów, pozyskania i utrzymania klientów oraz partnerów, informowania środowiska lokalnego, kształtowania pozytywnego wizerunku ośrodka.

Promocja (komunikacja marketingowa) dotyczy tych działań LOWE, które mają na celu stworzenie i pobudzenie popytu na nową ofertę usług edukacyjnych skierowaną do osób dorosłych w społeczności lokalnej.

W tej części planu warto określić cele i działania - mogą być one krótko ale i długoterminowe. Zważywszy na specyfikę funkcjonalną LOWE i katalog usług oraz inne dokumenty określające precyzyjnie sposób realizacji działań czy charakterystykę prowadzenia procesu nauczania, w tej części planu marketingowego kluczowy będzie opis strategii promocji.

Posiadamy już wyniki przeprowadzonej diagnozy i analizy potrzeb, kształtuje się kierunek i zakres oferty, jaka będzie realizowana w LOWE w założonym horyzoncie czasowym. Jednym z ostatnich elementów planu marketingowego, o którym jednak trzeba pamiętać już na etapie diagnozy i analizy sytuacji, jest promocja.

Działania promocyjne LOWE posiadają 3 zasadnicze cele:

- promocję koncepcji uczenia się przez całe życie, w szczególności osób dorosłych;
- promocję samego **LOWE** poprzez wywołanie przychylności, sympatii, zaufania, a nawet przywiązania osób i innych instytucji z regionu (budowanie wizerunku LOWE);
- identyfikację społeczności lokalnej z LOWE oraz budowanie pozytywnych relacji międzysektorowych.

Działalność w dziedzinie promocji nie powinna stanowić celu samego w sobie, jest ona bowiem integralnym składnikiem funkcjonowania LOWE, a jej cele muszą być podporządkowane celom i misji LOWE. **Warunkiem powodzenia działalności promocyjnej jest bezwzględne zapewnienie wysokiej jakości świadczonych usług.** Warto też pamiętać, że działalność informacyjna, jeżeli realia odbiegać będą od obrazów reklamowanych może wiązać się z negatywnymi konsekwencjami.

O czym warto pamiętać przygotowując strategię promocyjną LOWE?

- Wykorzystać wnioski z przeprowadzonej diagnozy i analizy. W kolejnych latach działalności wykorzystać też dane z ewaluacji zarówno uczestników, jak i trenerów oraz otoczenia.
- Wykorzystać doświadczenia i potencjał organu prowadzącego oraz szkoły.
- Zaangażować potencjał partnerów lokalnych.
- LOWE jest nową inicjatywą na lokalnym rynku, która oferuje niedostępne do tej pory usługi edukacyjne realizowane w oparciu o podejście popytowe – musi zdobyć zaufanie i zbudować swój wizerunek.
- LOWE zlokalizowany w placówce oświatowej (szkole) postrzegany będzie jako jednostka świadcząca usługi edukacyjne i generująca zachowania społeczne – należy podkreślać odrębność, cechy charakterystyczne LOWE oraz odwoływać się do koncepcji LLL.
- Z uwagi na niematerialny charakter usług elementy materialne związane z ich świadczeniem kształtują wyobrażenie o usłudze, jej jakości i warunkach świadczenia oraz ułatwiają prezentację elementów tworzących produkt usługowy.
- Skuteczna promocja musi być modyfikowana i aktualizowana.
- Ustalić osoby odpowiedzialne za promocję, określić ich zakres obowiązków.
- Uwzględnić zasoby przewidziane na działania promocyjne.
- Istotnym zagadnieniem związanym z promocją jest identyfikacja społeczności lokalnej z LOWE. Mieszkańcy nawet niezwiązani bezpośrednio, postrzegają wówczas LOWE jako integralny element swojego środowiska. Wypracowane relacje, działania angażujące społeczność powinny stać się zasobem umiejętnie zarządzanym, bowiem są one elementem wyróżniającym ośrodek.
- Promocja usług edukacyjnych jak każde skuteczne działanie powinna być:
 - zaplanowana,
 - mieć jasno określony cel,
 - zdefiniowanych odbiorców
 - odpowiednio dobrane formy i metody.

Przykładowe formy promocji LOWE oraz koncepcji LLL

Decyzja koordynatora LOWE co do konkretnych form, ich intensywność i zakres, jak już zostało podkreślone, powinna być oparta o wyniki przeprowadzonej diagnozy i być spójna z celami i działaniami ośrodka.

- Sprzedaż osobista - w przypadku LOWE wiąże się z profesjonalną obsługą uczestników (zarówno podczas procesu uczenia, jak i w kwestiach administracyjnych). Prowadzenie usług w sposób transparentny, z zaangażowaniem oraz z starannością. Nawiązywanie i podtrzymywanie relacji z grupą docelową i innymi podmiotami. Promowanie możliwości systematycznego zgłaszania potrzeb i rozwiązań wpisujących się w zakres działalności LOWE.
- Promocja w Internecie poprzez:
 - ✓ www – uruchomienie i systematyczne aktualizowanie strony ośrodka, dbanie o wysokie pozycjonowanie strony.
 - ✓ Newsletter – utrzymywanie stałego kontaktu z grupą docelową oraz społecznością lokalną.
 - ✓ portale społecznościowe - uruchomienie i systematyczne aktualizowanie profili ośrodka – *social media*.
 - ✓ Aktywne działanie w sieci o charakterze informacyjnym oraz edukacyjnym.
- *Public Relations* - rozumiany jako kompleks działań mających na celu uzyskanie zaufania społeczności lokalnej (opinii publicznej) wobec LOWE i stwarzanie atrakcyjnego wizerunku ośrodka w otoczeniu. Realizowany w oparciu o m.in.:
 - ✓ Istniejące i wytworzone sieci w społeczności lokalnej, współpraca z lokalnymi liderami opinii: organizowanie wspólnych imprez, wystaw, wydarzeń.
 - ✓ Kampanie upowszechniające LLL: działania włączające społeczność do wspólnego kreowania najbliższego otoczenia.
 - ✓ Kontakt z mediami.
 - ✓ Aktywny udział w wydarzeniach organizowanych w społeczności lokalnej.

- Reklama – rozumiana jako forma bezosobowej, odpłatnej formy przekazywania informacji. Decyzja o uruchomieniu tej formy promocji powinna być poprzedzona wykorzystaniem innych form opartych o relacje i współpracę.
- Grywalizacja – w tym konkursy, quizy, itd.. – może być użyteczna zarówno w zaangażowaniu zrekrutowanych już uczestników do rekrutacji kolejnych osób, ale także pozytywnie wpływając na utrzymanie osób w procesie uczenia się.
- Opracowanie i stosowanie spójnego systemu identyfikacji (logo, papeteria, księga znaku, materiały promocyjne, strona www, profil na portalach społecznościowych, itd..).

Jednym z założeń LOWE jest budowanie relacji z instytucjami w regionie, także poprzez aktywne włączanie społeczności lokalnej, ponadto mając na uwadze charakter usług edukacyjnych warto w działaniach promocyjnych zwrócić szczególną uwagę na:

❖ **absolwentów LOWE**

Zadowolony absolwent to „żywa reklama”.

Absolwent, który dzięki LOWE odniósł sukces, np. znalazł pracę, to kandydat na *case studies*. Marketing szeptany, odwoływanie się w przekazach do materialnych i wymiernych efektów w przypadku promocji usług niematerialnych i nowych w środowisku lokalnym może przynieść wymierny efekt w kontekście poniesionych nakładów. Warto inwestować w utrzymanie klientów ale, i wykorzystanie ich w procesie rekrutacji nowych uczestników.

Co można zrobić:

- Utrzymywać kontakt z absolwentami poprzez utworzenie bazy kontaktów, systematyczny mailing na temat oferty LOWE, ale i branżowy, zachęcający do samokształcenia.
- Monitorować losy absolwentów LOWE, a także ich potrzeby i oczekiwania w obszarze kształcenia kompetencji kluczowych.
- Wprowadzić elementy grywalizacji także w kontekście aktywnego uczestnictwa, m.in. w *social media*.
- Zbierać referencje i opinie uczestników które mogą być wykorzystywane w przekazach promocyjnych.

- Drugą stroną medalu są zadowoleni odbiorcy pośredni, których także warto uwzględnić w działaniach promocyjnych. Na przykład pracodawca, który zatrudnił osobę po szkoleniu w LOWE lub w efekcie szkolenia personel danej firmy potrafiący lepiej współpracować. Jednostka samorządu terytorialnego, w której wzrosła ilość osób korzystających z e-usług.

Wiarygodnym sposobem promocji będzie też **wykorzystanie efektów** (zarówno w postaci materialnej, jak i niematerialnej) uczenia się osób dorosłych w LOWE. Usługi edukacyjne realizowane w oparciu o model powinny charakteryzować się m.in. integralnością, realizacją w działaniu, łączeniem kompetencji, budowaniem relacji. Zakończenie nauki może oznaczać rozpoczęcie nowego etapu związanego właśnie z promocją LOWE poprzez wykorzystanie praktycznych umiejętności zdobytych przez uczestników, w oparciu o założenia obligacji społecznych.

Przykładowo: uczestnicy szkolenia podnoszącego **kompetencje cyfrowe** w zakresie grafiki komputerowej (obróbka zdjęć, digitalizacja), które było realizowane z uwzględnieniem **kompetencji społecznych obywatelskich** - czyli wykorzystane w działaniu zostały archiwalne zdjęcia związane z otoczeniem w jakim funkcjonuje LOWE, mogą zorganizować wystawę swoich prac. Inicjatywa może być inspiracją do powstania archiwum społecznego.

Innym przykładem możliwym do zastosowania w działaniach promocyjnych są niestandardowe formy kształcenia, jak np. projekty społeczne czy edukacyjne. Działania takie wpisują się także w założenia modelu związane z obligacjami społecznymi czy wzajemnym uczeniem się.

Kolejny obszar działań LOWE który może być zastosowany w promocji to **celebracje sukcesów**. Sukcesem dla uczestnika będzie ukończenie szkolenia lub cyklu szkoleń, udział w innych wydarzeniach organizowanych przez LOWE, znalezienie czy zmiana pracy, awans. W codziennym życiu, począwszy od szkoły, rzadko poświęcamy czas i uwagę na świętowanie mniejszych i większych sukcesów.

Przykładowe formy celebracji:

- Dyplomy i certyfikaty potwierdzające udział w szkoleniu,
- Wspólne zdjęcia publikowane w mediach społecznościowych,
- Gadżety zachęcające do systematycznego samokształcenia.

5.2.5. Harmonogram działań oraz budżet

Ta część planu powinna w sposób przejrzysty i czytelny prezentować na osi czasu planowane do realizacji działania, ale i niezbędne do zaangażowania zasoby zarówno finansowe, jak i pozafinansowe, w szczególności osobowe.

Podsumowanie

Podsumowując tę część opracowania warto przytoczyć korzyści płynące z realizacji działań marketingowych, w tym promocji w sposób zaplanowany:

- **Promocja LOWE to także promocja i wzmacnianie pozytywnego wizerunku organu prowadzącego oraz samej szkoły.**
- Wyniki prowadzonych diagnoz mogą być wykorzystywane przez społeczność lokalną, w szczególności instytucje publiczne oraz potencjalnych grantobiorców, jako rzetelna kompleksowa i aktualna analiza sytuacji.
- Działania marketingowe można realizować „bezkosztowo” w oparciu o absolwentów i partnerów. Tego typu mechanizmy wpisują się w jedną z głównych cech modelu jaką jest funkcjonowanie „relacji-zobowiązania, obligacji społecznej”, polegającej na tym, że osoba, która rozwinęła kompetencje spowoduje podobny efekt u co najmniej jednej osoby.
- Cechy Modelu LOWE pozwalają promować idee LLL w sposób aktywny i włączający całą społeczność lokalną. Działania promocyjne w głównej mierze powinny wykorzystywać formy aktywizujące i włączające mieszkańców, jak np. możliwość realizacji własnych projektów.
- Otwartość LOWE na potrzeby i propozycje społeczności lokalnej zgodnie z formułowaniem usług edukacyjnych w oparciu o podejście popytowe, pozwala zidentyfikować realne potrzeby społeczności lokalnej. W przypadku rozbieżności między zgłaszanymi potrzebami a możliwościami LOWE, informacje mogą być wykorzystane przez partnerów, w celu identyfikacji i wdrożenia oferty odpowiadającej popytowi w innym, komplementarnym dla LOWE rozwiązaniu.

III Dostępność modelu LOWE do potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnościami

"Osoby niepełnosprawne będą miały dostęp do szerokiego zakresu usług świadczonych w domu, w miejscu zamieszkania i innych usług wsparcia świadczonych w ramach społeczności lokalnej, w tym do pomocy osobistej niezbędnej do życia w społeczności i integracji społecznej, która także pozwoli na zapobieganie izolacji i segregacji społecznej"

(Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami art. 19)

1. Niepełnosprawność a społeczne funkcjonowanie

Zasadniczym celem każdego Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji (LOWE) jest podniesienie poziomu aktywności jak najszerszej grupy dorosłych przedstawicieli społeczności lokalnych poprzez jej włączenie do różnorodnych form edukacji. Biorąc pod uwagę, że w społeczeństwie polskim ponad 12% (a w niektórych województwach nawet do 17%) stanowią osoby z niepełnosprawnościami należy założyć, że osoby te również zadeklarują chęć udziału w przedsięwzięciach podejmowanych w ramach LOWE. Przeszkodą lub ograniczeniem w uczestnictwie, zwłaszcza dla osób z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym lub znacznym, mogą okazać się bariery, jakie pojawią się w wyniku niedostosowania usługi do potrzeb osoby z dysfunkcją o charakterze fizycznym, sensorycznym, psychicznym czy intelektualnymi. Biorąc pod uwagę potencjalną grupę docelową, w tym osoby z niepełnosprawnościami, koniecznym jest dostosowanie modelu LOWE do wszystkich uczestników i uczestniczek usługi. Chodzi o to, aby osoby borykające się z barierami i trudnościami w samodzielnym funkcjonowaniu w szeroko rozumianej sferze publicznej oraz w pełnieniu ról społecznych mogły w pełni i na równi z innymi członkami społeczności lokalnych korzystać z różnorodnych form edukacji oferowanych w ramach LOWE. W tym celu:

- odwołamy się do dwóch modelowych podejść do niepełnosprawności i przez ich pryzmat przyjrzymy się temu, jak można postrzegać osoby z niepełnosprawnościami, ich miejsce w i role, jakie mogą pełnić w stosunku do całości społeczeństwa;
- zdefiniujemy pojęcia dostępności, projektowania uniwersalnego i racjonalnych usprawnień, jako kluczowe w działaniach adresowanych do i realizowanych przez społeczności lokalne, w tym do mieszkańców z barierami w społecznym funkcjonowaniu;

- dokonajmy krótkiej charakterystyki bardzo różnorodnej grupy, jaką stanowią osoby z niepełnosprawnościami pod kątem ich dysfunkcji oraz barier i trudności, a jakimi borykają się w codziennym funkcjonowaniu w sferze społecznej;
- podpowiemy, z jakich praktyk warto skorzystać, aby dostosować projektowane i realizowane działania lokalne do indywidualnych potrzeb osób z różnymi potrzebami w zakresie mobilności i komunikowania się.

1.1. Modelowe podejścia do niepełnosprawności i działań wobec osób z niepełnosprawnościami

Podejście do niepełnosprawności na przestrzeni lat uległo ogromnym zmianom, a proces ten jest wyrazem sposobu postrzegania osoby z niepełnosprawnością przez społeczeństwo i ją samą. Najkrócej można określić tę drogę jako przejście od przedmiotu do podmiotu. Społeczeństwa zaczęły dojrzewać to tego, aby dostrzec swoją rolę w kreowaniu rzeczywistości, w jakiej żyją osoby z niepełnosprawnościami. W chwili obecnej równość szans i dostępność są wymaganym standardem myślenia o osobach z dysfunkcjami, jednak w praktyce różne perspektywy ciągle przenikają się. Tymczasem od tego w jaki sposób myśli się o niepełnosprawności zależy na ile dana osoba jest włączana do życia społecznego. Można uznać, że społeczeństwo polskie jest na etapie przejściowym między medycznym a społecznym podejściem do kwestii niepełnosprawności. Poniższa analiza prezentuje oba te kluczowe modele oraz ich wpływ na życie osób z niepełnosprawnościami.

Medyczny model postrzegania niepełnosprawności

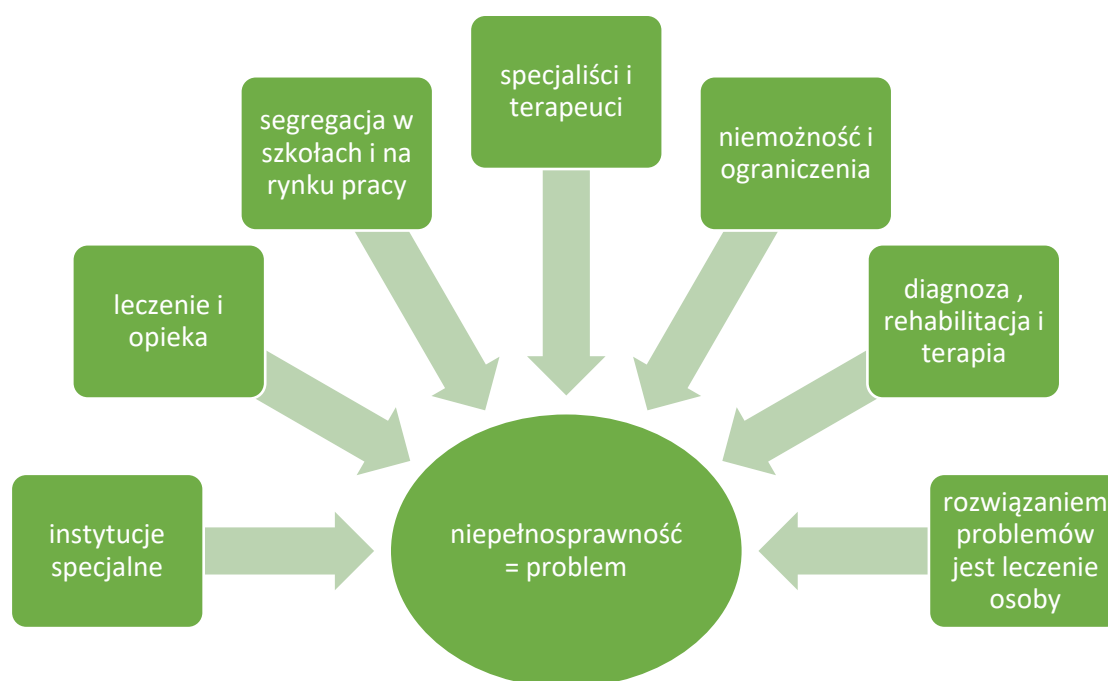
W modelu medycznym niepełnosprawność postrzegana jest jako choroba, problem. Ciało osoby jest chore i jest to ograniczenie dla każdej osoby doświadczającej niepełnosprawności. W konsekwencji dana osoba nie może samodzielnie żyć, co więcej, nie jest w stanie realizować ważnych ról społecznych np. być pracowniczką, ojcem, partnerką. Niepełnosprawny żyje poza społeczeństwem, bo nie ma możliwości spełnić jego oczekiwań. Konieczne jest zatem zajęcie się nim, zaopiekowanie i otoczenie troską. Głównym celem wszelkich działań jest wyleczenie i rehabilitacja osoby po to, aby przywrócić ją do "normy", najbardziej jak to możliwe. Pozwoli jej to funkcjonować w rzeczywistości zaprojektowanej przez osoby nie posiadające żadnej dysfunkcji. Stąd opieka, leczenie i terapia prowadzone przez specjalistów i specjalistki. Relacje ze światem są hierarchiczne i niepartnerskie

- to ekspertki i eksperci decydują co będzie najlepsze dla danej osoby. Wiele działań odbywa się w zamkniętych, specjalistycznych miejscach np. szkoły specjalne, zakłady pracy chronionej czy ośrodki rehabilitacyjne.

W ujęciu medycznym tożsamość danej osoby jest zawężana do niepełnosprawności, która ją w pełni definiuje i determinuje jej życie. Dana osoba jest przede wszystkim niesprawna, widać to bardzo mocno w języku. Używanie takich pejoratywnych określeń jak "kaleka", "inwalida" wskazuje na niemożność danej osoby i jej ograniczenia.

Jest to model, który uczy, że niepełnosprawność jest kategorią negatywną przez co izoluje i wyklucza. Tworzy on system zależności i wykluczenie, uczy bowiem osoby z niepełnosprawnościami, że nie mogą być równymi obywatelami, ale raczej odbiorcami pomocy i działań charytatywnych.

Spółeczny (interakcyjny) model postrzegania niepełnosprawności

Spółeczny model (interakcyjny) niepełnosprawności zakłada, że niepełnosprawność powstaje w wyniku interakcji danej osoby z otoczeniem, a dokładniej z barierami jakie w otoczeniu występują. Owszem, osoba posiada dysfunkcję, ale dopiero gdy pragnie aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym okazuje się, że trudnością nie jest to jak funkcjonuje, tylko to jak zorganizowane, zaprojektowane jest społeczeństwo, przestrzeń i relacje międzyludzkie. Tak więc, w tym ujęciu przyczyną niepełnosprawności są bariery, na jakie osoba napotyka a nie ona sama.

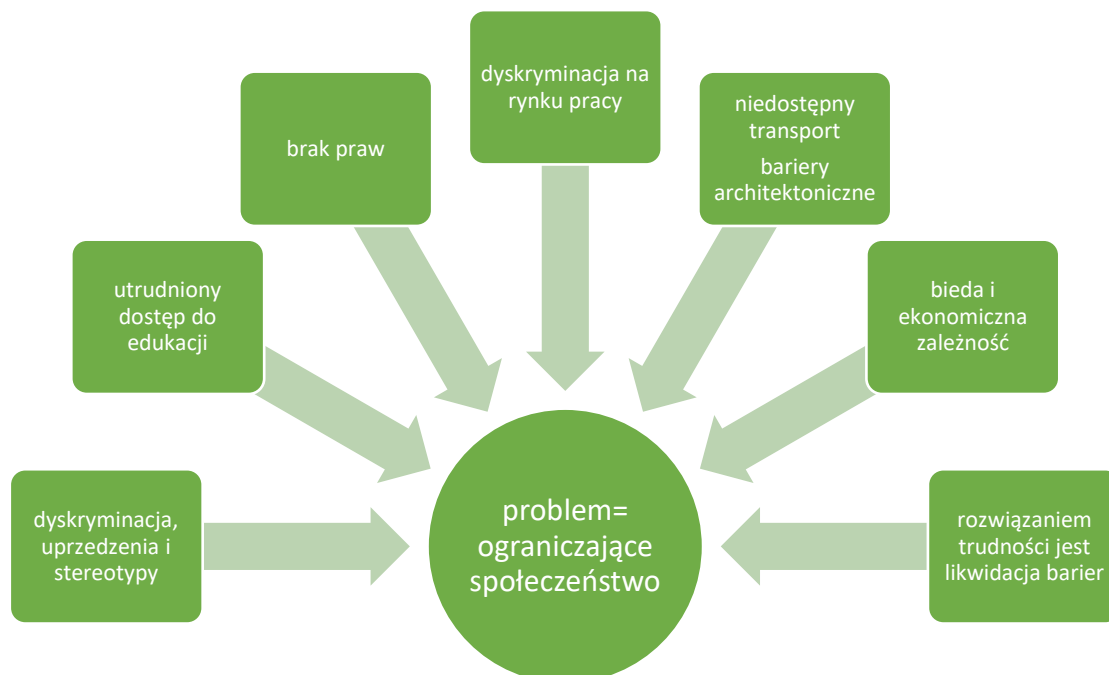
Bariery mogą mieć różnorodny charakter:

- bariery związane ze środowiskiem fizycznym np. architektoniczne, komunikacyjne, dotyczące dostępu do informacji i usług
- bariery związane z postawami otoczenia bliższego i dalszego np. stereotypy, uprzedzenia i dyskryminowanie
- bariery systemowe np. nieelastyczne procedury czy praktyka działania

Jest to podejście, w którym osoba z niepełnosprawnością nie pozostaje sama ze swoimi trudnościami, ponieważ społeczeństwo bierze także odpowiedzialność za to, jak dana osoba funkcjonuje. Tak rozumiana niepełnosprawność (powstająca w wyniku barier) jest rozumiana jako forma opresji, której doświadczają osoby z dysfunkcjami. Dlatego społeczeństwo skupione jest na likwidacji barier tak, by osoby z niepełnosprawnościami mogły uczestniczyć aktywnie w życiu, na równi z innymi obywatelami i obywatelkami.

W społecznym modelu niepełnosprawności osoba posiada różne tożsamości, niepełnosprawność jest tylko jedną z jej cech, stąd w języku nowe określenia takie jak osoba z niepełnosprawnością, które wskazują na tę różnorodność. W praktyce oznacza to, że daną osobę określają różne cechy, nie tylko niepełnosprawność. Osoba może chcieć realizować się w takich rolach jakie wybierze np. pracowniczka, matka, studentka. Jest to model, w którym osoby z niepełnosprawnościami postrzegane są jako aktywni obywatele i obywatelki wnoszący istotny wkład w proces jego rozwoju.

Model społeczny: Sposób podejścia do osoby z niepełnosprawnością:

Porównanie modeli

Model medyczny i społeczny diametralnie różnią się w swoim podejściu do niepełnosprawności, a założenia jakie posiadają kreują zupełnie inną rzeczywistość dla osób z niepełnosprawnościami oraz sposobu w jaki rozumiane i realizowane jest ich wspieranie.

Poniższa tabela podsumowuje te różnice:

Model medyczny	Model społeczny (interakcyjny)
Głównym problemem jest niepełnosprawność	Głównym problemem są bariery
Skupienie na leczeniu i opiece	Skupienie na likwidacji barier
Niepełnosprawność jest w centrum tożsamości	Niepełnosprawność to tylko jedna z cech
Stygmatyzacja, dyskryminacja	Identyfikacja barier i ich likwidacja
Bierna postawa, przyjmowanie pomocy	Aktywna postawa, kreowanie rzeczywistości
Przede wszystkim rehabilitacja i leczenie	Przede wszystkim niwelowanie barier
Diagnoza medyczna	Określanie potrzeb i możliwości przez osobę z niepełnosprawnością i jej otoczenie
Tworzenie "specjalnych" instytucji	Tworzenie dostępnych usług
Segregowanie w obszarze edukacji i rynku pracy	Włączające społeczeństwo

Tabela: Model medyczny i model interakcyjny - porównanie (opracowanie własne na podstawie UKDHM)

Różnice dotyczą także sposobu myślenia o osobach z niepełnosprawnościami i tym jako one same myślą o sobie.

Ten aspekt oraz konsekwencje zaprezentowane zostały w tabeli:

Model medyczny	Model społeczny (interakcyjny)
Główne pytanie: co jest nie tak z osobą?	Główne pytanie: Co nie działa w społeczeństwie?
Czego dana osoba nie może robić?	Co dana osoba może?

Niepełnosprawność to tragedia, osobisty problem	Niepełnosprawność to kwestia społeczna
Rozwiązywanie problemów osoby	Rozwiązywanie trudności na jakie osoba napotyka w związku z barierami w otoczeniu
"Nie mogę dojechać do pracy, ponieważ z powodu mojego mózgowego porażenia dziecięcego, nie mogę wsiąść do autobusu"	"Nie mogę wsiąść do autobusu, ponieważ nie jest dostępny"
"Nie mogę chodzić do mojej lokalnej szkoły, ponieważ jeżdżę na wózku a tam jest dużo schodów"	"Nie mogę chodzić do mojej lokalnej szkoły, ponieważ jest niedostępna - posiada schody a nie posiada podjazdu"
"Nie mogę znaleźć pracy, ponieważ mówię niewyraźnie"	"Nie mogę znaleźć pracy, ponieważ pracodawca nie chce przeprowadzić ze mną rozmowy rekrutacyjnej z powodu moich trudności w mówieniu"
"Nie możesz zaangażować się w działania klubu studenckiego, bo jesteś głuchy"	"Nie możesz zaangażować się w działania klubu studenckiego, bo nie zorganizowaliśmy tłumacza języka migowego"
Identyfikacja problemów	Identyfikacja barier i poszukiwanie rozwiązań

1.2. Dostępność, uniwersalne projektowanie i racjonalne usprawnienia

Jak wspomniano wyżej, w Polsce od kilkunastu już lat mamy do czynienia z wyraźną tendencją przejścia w myśleniu o niepełnosprawności od kategorii medycznych do modelu społecznego (interakcyjnego). W ostatnich latach proces ten nabrał tempa z dwóch zasadniczych powodów:

1. ratyfikowania przez nasz kraj i wprowadzenia do ustawodawstwa wewnętrznego Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (2012r.), która jednoznacznie odchodzi od modelu medycznego wskazując na prawa osób z niepełnosprawnościami do pełnego

udziału w życiu społecznym oraz wynikającą stąd konieczność dostosowania przestrzeni publicznej do możliwości i potrzeb tej kategorii obywateli³⁹;

2. intensywnego sięgania po fundusze unijne, głównie EFS, z których korzystanie w obecnej perspektywie zostało uwarunkowane koniecznością przestrzegania podstawowych standardów europejskich w obszarze niedyskryminacji i wyrównywania szans, w tym dostępności realizowanych projektów do potrzeb i możliwości osób z różnego rodzaju ograniczeniami wynikającymi m.in. z posiadanej niepełnosprawności⁴⁰.

Przyjęte przez Polskę regulacje międzynarodowe zmieniają nasze myślenie o niepełnosprawności, postawy i świadomość na temat rzeczywistych potrzeb, możliwości, ale również wciąż mało wykorzystywanego potencjału osób z niepełnosprawnościami dla rozwoju społeczeństwa, jako całości.

Biorąc pod uwagę podstawowe założenie modelu społecznego, zgodnie z którym istotą niepełnosprawności nie jest dysfunkcja w samej osobie, ale różnorodne bariery z jakimi osoba ta boryka się w jej codziennym funkcjonowaniu społecznym i zawodowym, zasadniczym wyzwaniem w obszarze wspierania tej grupy obywateli stała się:

1. likwidacja lub zmniejszanie barier już istniejących poprzez działania dostosowawcze o charakterze legislacyjnym, organizacyjnym, technicznym i uświadamiającym;
2. unikanie tworzenia nowych barier i trudności, które mogłyby stanowić dodatkowe przeszkody w procesie realnego włączenia i aktywnego udziału w życiu społecznym, w tym w dostępie do informacji, wiedzy, dóbr kultury, usług społecznych, na zasadach równych z pozostałymi obywatelami.

Zgodnie z przyjętymi zobowiązaniami międzynarodowymi są to działania, za które odpowiedzialność spoczywa w głównej mierze na instytucjach państwowych i samorządowych, ale ich realizacja nie uda się bez aktywnego udziału społeczeństwa obywatelskiego⁴¹.

³⁹ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2012 poz. 1169)

⁴⁰ Wytyczne w zakresie realizacji zasad równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014 – 2010, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/dokumenty/wytyczne-w-zakresie-realizacji-zasady-rownosci-szans-i-niedyskryminacji-oraz-zasady-rownosci-szans/>; dostęp: 15.03.2017

⁴¹ Wybrane regulacje prawne z zakresu dostępności: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 2016 poz. 290); Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz. U. z 2011 r. nr 209, poz. 1243); Rozporządzenie Rady Ministrów z 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (Dz.U. 2012 poz. 526); Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2016 r.

Standardy w tym zakresie zamykają się w trzech zasadach: dostępność, uniwersalne projektowanie i racjonalne usprawnienia.

Dostępność (ang. accessibility=powszechny dostęp do przestrzeni publicznej) w sensie prawnym jest ściśle związana z podstawowymi prawami każdego człowieka, jakimi są niedyskryminacja i równość szans. Obie zasady sprowadzają się do „umożliwienia wszystkim osobom – bez względu na płeć wiek, niepełnosprawność, rasę lub pochodzenie etniczne, wyznawaną religię i światopogląd, orientację seksualną – sprawiedliwego, pełnego uczestnictwa we wszystkich dziedzinach życia na jednakowych zasadach”⁴². Realizacja tych zasad wymaga podejmowania działań, których celem jest eliminowanie gorszego traktowania osoby wynikającego ze stereotypów i uprzedzeń wobec osób mających trudności z mobilnością, percepcją czy komunikowaniem się. Czasami wymaga to podejmowania działań, które w reszcie społeczeństwa są postrzegane, jako swego rodzaju „przywileje” (podać przykład). Tymczasem celem takiego działania jest zapewnienie równości szans, wynikające z faktu, że osoby z niepełnosprawnością potrzebują czasami więcej wsparcia z zewnątrz, aby osiągnąć te same cele, jak osoby sprawne.

W wymiarze społecznym i organizacyjnym dostępność jest pewną właściwością środowiska fizycznego, transportu, technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych oraz towarów i usług, dzięki której osoby z niepełnosprawnościami mają możliwość prowadzenia niezależnego, samodzielnego życia oraz aktywnego udziału w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym, na zasadzie równości z innymi osobami⁴³. Warunkiem stworzenia dostępnej przestrzeni publicznej jest rzetelna aktualna wiedza projektantów na temat rzeczywistych potrzeb jej użytkowników, ich możliwości psychofizycznych wynikających z niepełnosprawności, mechanizmów i sposób kompensacji dysfunkcji obowiązujących w tym zakresie standardów i zasad. Rozwiązaniem bardziej efektywnym wydaje się włączenie do grona projektantów w charakterze konsultantów osób, które będą z korzystały z poszczególnych rozwiązań. Bez względu na zastosowaną metodę dostępność powinna być wynikiem świadomego współdziałania obu grup, a jej efektem końcowym aktywna integracja i większe zaangażowanie się osób z niepełnosprawnościami w życie społeczności lokalnych.

poz. 290 z póź. Zm.); Ustawa z dnia 17 lutego 2005 roku o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne

⁴² Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans., rodz.3.

⁴³ Wytyczne..., rodz. 3.

Dostępność może być zapewniona przede wszystkim dzięki stosowaniu koncepcji uniwersalnego projektowania, a także poprzez usuwanie istniejących barier i stosowanie mechanizmu racjonalnych usprawnień, w tym technologii i urządzeń kompensacyjnych dla osób z niepełnosprawnościami.

Uniwersalne projektowanie

Uniwersalne projektowanie (ang. universal design) to zasada kształtowania przestrzeni publicznej, która będzie integrowała jaka największą liczbą osób, bez konieczności jej specjalistycznego dostosowywania. Zgodnie z tą koncepcją, już na etapie planowania i projektowania produktów, usług, technologii, systemów komunikowania się i przestrzeni publicznej przyjmuje się założenie, że z danego rozwiązania będą mogli skorzystać jak osoby w każdym wieku, z różnymi możliwościami, umiejętnościami i stopniem sprawności przy uwzględnionych czynnikach związanych ze zdolnością poruszania się, widzenia, słyszenia, pojmowania, a także wrażliwości na środowisko (np. astma lub alergie) bez dodatkowych udogodnień⁴⁴. Bardziej w duchu tej koncepcji będzie zatem szerokie, dostępne z poziomu ulicy, wejście przez automatycznie otwierane drzwi niż wejście po schodach dla osób sprawnych i oddzielna rampa wjazdowa dla osób poruszających się na wózkach⁴⁵. Obce idei uniwersalnego projektowania są rozwiązania polegające na tworzeniu specjalnych budynków, specyficznych rodzajów usług, aplikacji, czy stron internetowych wyłącznie dla jednej grupy osób z tą konkretną niepełnosprawnością.

⁴⁴ Dostępność infrastruktury publicznej..., s.

⁴⁵ Dostępność infrastruktury publicznej..., s.17.

REGUŁY UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA:

reguła równych szans dla wszystkich: każdy człowiek powinien mieć równy dostęp do wszystkich elementów środowiska

reguła elastyczności: każdy przedmiot należy projektować tak, aby mógł być użytkowany przez osoby z różnymi możliwościami i potrzebami

reguła prostoty i intuicyjności w użyciu: przedmioty i przestrzeń powinny być zaprojektowane tak, aby ich funkcja była zrozumiała dla każdego użytkownika

reguła postrzegalności informacji: przekazywane informacje powinny być udostępniane alternatywnymi kanałami (wzrokowym, słuchowym i dotykowym)

reguła tolerancji na błąd: zminimalizacja ryzyka błędnego użycia przedmiotów i jego konsekwencji

reguła niewielkiego wysiłku fizycznego podczas użycia: korzystanie z zaprojektowanych produktów powinno być skuteczne, wygodne i łatwe

reguła rozmiaru i przestrzeni wystarczającej do użycia: przestrzeń (w sensie jej rozmiaru) powinna być dopasowana do potrzeb jej użytkowników

Źródło: Dostępność infrastruktury publicznej..., s. 17-19.

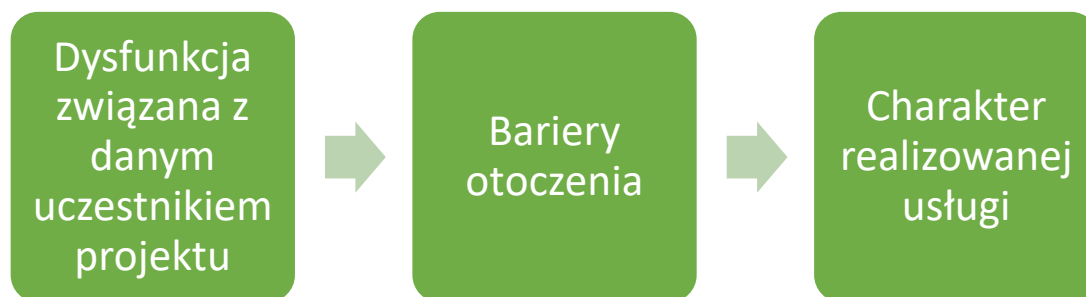
Oznacza to, że jeśli chcemy np. zorganizować otwarte wydarzenie publiczne, to przestrzeń w jakiej będzie się ono odbywać musi być tak zaaranżowana, aby w wydarzeniu mogły wziąć udział wszystkie osoby z problemami w poruszaniu się, zarówno na wózkach, jak niewidome czy słabowidzące (np. wyznaczone i oznaczone ciągi komunikacyjne, zastosowane kontrasty barwne, wyeliminowane wysokie progi i krawężniki). Zasada uniwersalnego projektowania nie wyklucza możliwości zastosowania dodatkowych udogodnień wynikających z indywidualnych potrzeb każdej osoby (np. ewentualne wsparcie asystenta – przewodnika), jeżeli taka potrzeba zaistnieje, ale minimalizuje konieczność stosowania takich doraźnych rozwiązań. Realizacja tej koncepcji pozwala na rzeczywiste integrowanie i udział wszystkich obywateli w funkcjonowanie jednego społeczeństwa, zagwarantowanie równych szans i możliwości tego uczestnictwa⁴⁶.

⁴⁶ Projektowanie uniwersalne. Objasnienie koncepcji, <http://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/projektowanie-uniwersalne/projektowanie-uniwersalne.%20Objasnienie%20koncepcji.pdf>; dostęp 05.03.2017; Projektowanie bez barier, http://www.niepelnosprawni.pl/files/www.niepelnosprawni.pl/public/rozne_pliki/projektowanieBB21.pdf, dostęp 10.04.2017r.

Racjonalne usprawnienia

Mechanizm racjonalnych usprawnień uruchamiamy na etapie użytkowania konkretnego produktu (towaru lub usługi) czy przedsięwzięcia, kiedy okazało się, że nasz produkt czy przedsięwzięcie nie są dostosowane do indywidualnych potrzeb osoby wynikających ze specyfiki niepełnosprawności chcących z niego skorzystać. Mechanizm ten polega na wprowadzeniu koniecznych, odpowiednich zmian i dostosowań, nienakładających nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, rozpatrywanych osobno dla każdego konkretnego przypadku, w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami możliwości rzeczywistego korzystania z tych produktów i przedsięwzięć. Przy czym udogodnienie te należy traktować, jako mechanizm wyrównywania szans dla osób borykających się z różnego rodzaju dysfunkcjami wynikającymi z niepełnosprawności, a nie jakiś szczególnych przywilejów w stosunku do sprawnej części społeczeństwa. W tym przypadku racjonalność należy rozumieć, jako szukanie rozwiązań optymalnych i użytecznych dla wszystkich grup osób z różnymi trudnościami w funkcjonowaniu w sferze publicznej⁴⁷.

Każde racjonalne usprawnienie wynika z relacji trzech czynników:

Zatem mówiąc o racjonalnych usprawnieniach:

⁴⁷ M. Wysocki, Projektowanie uniwersalne – równość praw poprzez dostępność, [w:] Najważniejsze wyzwania po ratyfikacji przez Polskę Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2012, s. 32,

- bierzemy po uwagę konkretną osobę z określonym rodzajem niepełnosprawności (np. ruchowa, intelektualna, słuchowa), która chce wziąć udział w realizowanym przez nas działaniu,
- identyfikujemy barierę (np. architektoniczna, komunikacyjna), jaka ogranicza lub uniemożliwia pełen aktywny udział tej osoby w naszym działaniu,
- określamy charakter usługi (decydujemy, w jaki sposób barierę możemy zneutralizować, np. zapewnienie asystenta w drodze na i ze spotkania).

Należy zauważyć, że zastosowanie mechanizmu racjonalnych usprawnień jest bardziej kosztowne niż projektowanie uniwersalne oraz wymaga dodatkowych nakładów finansowych, których wysokość nie zawsze jesteśmy w stanie przewidzieć na etapie planowania przedsięwzięcia. W regulacjach związanych z realizacją projektów finansowanych z środków unijnych przewiduje się, że w projektach ogólnodostępnych, koszt dostosowania proponowanych przez nie form wsparcia do potrzeb osoby z ograniczeniami ruchowymi, intelektualnymi i sensorycznymi nie może być wyższy niż 12 tys zł. Limit ten nie obowiązuje w projektach adresowanych wyłącznie lub w głównej mierze do osób z niepełnosprawnościami.

Trzeba mieć na uwadze, że brak działań zmierzających do usunięcia barier będących funkcjonalnymi następstwami różnych niepełnosprawności będzie jednoznaczny z częściowym lub zupełnym uniemożliwieniem takiej osobie skorzystania z proponowanej przez nas usługi, realizowanego przedsięwzięcia itp. Co więcej, może brak racjonalnych usprawnień ma charakter dyskryminujący i jako taki podlega sankcjom.

Do mechanizmu racjonalnych usprawnień w jego operacyjnym wymiarze powrócimy w dalszej części opracowania.

2. Bariery i charakterystyka grup – o tym, jak tworzyć równość

Zgodnie z perspektywą przyjętą przez społeczny model rozumienia niepełnosprawności centralnym przedmiotem zainteresowania społecznego jest likwidacja barier. Bariery są wynikiem zaprojektowania i funkcjonowania przestrzeni społecznej zgodnie z zasadami i potrzebami osób nie posiadających żadnej dysfunkcji. W związku z tym osoba z dysfunkcją nie może na równi z innymi osobami uczestniczyć w życiu społecznym.

Niezwykle ważne jest aby likwidacja barier na jakie napotykają osoby z niepełnosprawnościami nie była prowadzona w sposób schematyczny. Bariery, jak wspomniano w poprzednim rozdziale, nie stanowią zamkniętej, określonej listy. Oczywiście są obszary i działania, które można uznać za standardy dostępności i wchodzi one w obszar uniwersalnego projektowania. W tym sensie można opracować listę barier, które da się przewidzieć i wyeliminować na etapie planowania inwestycji, działania, usługi. Należy jednak pamiętać o dużym zróżnicowaniu grupy osób z niepełnosprawnościami i związanej z nim różnorodności barier na jakie osoby te mogą napotkać.

2.1. Różnorodność grupy

Osoby z niepełnosprawnościami można podzielić na grupy kierując się kryterium rodzaju dysfunkcji. Trudno jednak stworzyć wyczerpującą listę obejmującą wszystkie osoby, zawsze są to umowne podziały mające jedynie charakter porządkujący. Jedną z propozycji jest wyróżnienie następujących grup:

- osoby z niepełnosprawnością fizyczną,
- osoby z niepełnosprawnością sensoryczną (dysfunkcja wzroku i słuchu),
- osoby doświadczaniem choroby psychicznej,
- osoby z niepełnosprawnością intelektualną.

Nie jest to podział wyczerpujący, co wyraźnie widać, jeśli przyjrzymy się poniższej tabeli:

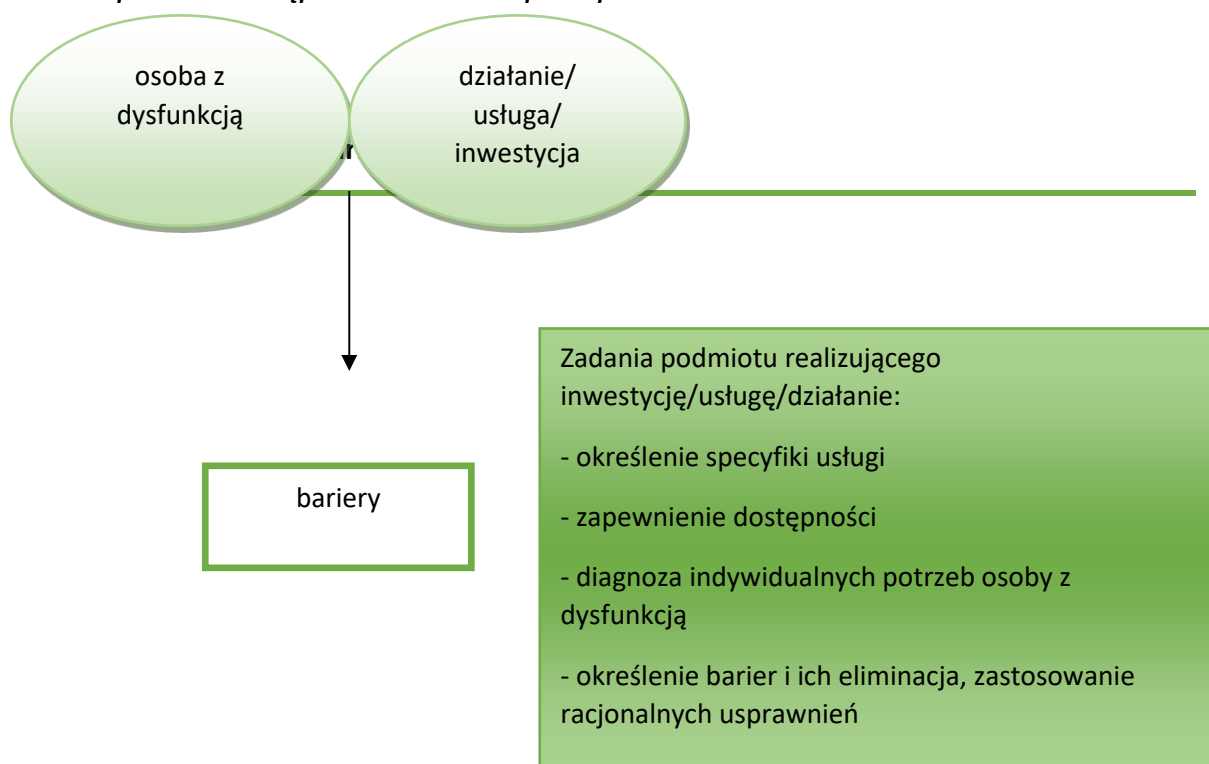
Osoby z niepełnosprawnościami - różnorodność grupy	
Osoby z niepełnosprawnością ruchowa	Osoby głuchoniewidome
Osoby z protezą ręki lub nogi	Osoby z zaburzeniami mowy
Osoby słabosłyszące	Osoby z epilepsją
Osoby Głuche	Osoby ze spektrum autyzmu
Osoby słabowidzące	Osoby o odmiennym wyglądzie
Osoby niewidome	Osoby ze schorzeniami neurologicznymi
Osoby z doświadczeniem choroby psychicznej	Osoby ze schorzeniami wewnętrznymi
Osoby z niepełnosprawnością intelektualną	Osoby ze schorzeniami neurologicznymi
Osoby niskiego wzrostu	Osoby poruszające się na wózku

Co więcej, w każdej z tej grup można wyróżnić kolejne podgrupy. Na przykład, osoba z dysfunkcją wzroku może to być osoba niewidoma, ale również osoba o obniżonej ostrości wzroku czy z lunetowym polem widzenia. Wszystkie te osoby będą napotykały na takie bariery jak: brak ścieżek prowadzących czy brak komunikatów słuchowych. Można je wyeliminować poprzez realizację zasad uniwersalnego projektowania. Jednak każda z nich może mieć też specyficzne potrzeby np. jedna osoba niewidoma może nie znać alfabetu brajla więc materiały szkoleniowe w tej formie nie będą użyteczne, kolejne będzie znała i takie materiały będą adekwatne. Istotne jest zatem nieschematyczne, zindywidualizowane podejście do każdej osoby z niepełnosprawnością.

Kolejnym aspektem o jakim należy pamiętać jest to, że na to jak funkcjonuje dana osoba z niepełnosprawnością ma wpływ nie tylko posiadana przez nią dysfunkcja, ale kontekst społeczno-ekonomiczny w jakim funkcjonuje. To jakie osoba ma warunki socjalne czy miejsce w jakim mieszka ma wpływ na to jaki ma dostęp do usług, rynku pracy, kultury itd. A poziom tego dostępu zależy też od barier na jakie dana osoba napotyka. Dla osoby poruszającej się na wózku i mieszkającej na wsi barierą jest niedostępny transport, natomiast dla osoby mieszkającej w dużym mieście nie będzie ona tak dużym wyzwaniem. Podobnie jak niwelowanie tej bariery w przypadku osoby z małej miejscowości będzie wymagało innych działań i nakładów, a innych w przypadku osoby z dużego miasta gdzie specjalistyczne usługi transportowe są rozwinięte i bardziej dostępne.

Tak więc, likwidacja barier na jakie napotykają osoby z niepełnosprawnościami wymaga kompleksowego i zindywidualizowanego podjęcia do każdej sytuacji. Ważne jest uwzględnienie specyfiki realizowanej usługi czy działania oraz potrzeb związanych z dostępnością do niej konkretnej osoby. Na tym styku powstają powiem bariery, wobec których osoba planująca, realizująca działanie podejmuje konkretne kroki.

Schemat: Zapewnianie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

Jak już wspomniano, identyfikacja barier jest procesem, który wymaga diagnozy sytuacji danej osoby w odniesieniu do konkretnej usługi. Tym nie mniej istnieją uniwersalne zasady i standardy dostępności i równego traktowania, które pozwalają określić już na etapie planowania i projektowania działania czy inwestycji czego należy unikać i jak realizować aby osoba z daną dysfunkcją mogła być aktywnym użytkownikiem. Jak pokazują doświadczenia przemysłowe kwestia dostępności na etapie planowania jest łatwiejsze niż próby jej zastosowania po tym gdy np. budynek już istnieje a szkolenie czy koncert są już w trakcie realizacji.

Poniżej zaprezentowano analizę zawierającą zarówno charakterystykę osób posiadających daną dysfunkcję oraz przykłady barier na jakie mogą napotykać, która może ułatwić i wskazać kierunki myślenia o dostępności już na początkowych etapach realizacji usługi.

Osoby Głuche - wśród Głuchych istnieje duża grupa, która określa się jako mniejszość kulturowa, która uznaje, że jedyne czym różni się od pozostałej części społeczeństwa to język, którym się posługują. Językiem tym jest Polski Język Migowy (PJM), naturalny i pierwszy jakim posługują się osoby Głuche. Posiada ona swoją gramatykę i składnię, różniące się od tej stosowanej w języku polskim. Kluczowe jest by wiedzieć, że język polski jest dla osób Głuchych

językiem obcym. Dlatego rozumienie tekstów pisanych w języku polskim zależna będzie od tego na ile osoba Głucha opanowała ten język obcy. Co istotne, skomplikowana historia osób Głuchych w Polsce jako grupy spowodowała, że PJM jest językiem zróżnicowanym a jego znajomość zależy od wielu czynników np. czy osoba urodziła się w rodzinie sposób Głuchych, gdzie mogła się uczyć PJM, kiedy rozpoczęła jego naukę, czy nauka tego języka była legalna itd. Obok PJM funkcjonuje również SJM, czyli system językami migowego, który jest przełożeniem języka polskiego wraz z jego zasadami gramatycznymi na język migowy. W związku z tym, dla wielu osób Głuchych SJM jest niezrozumiały. Z kolei osoby, które utraciły słuch w ciągu życia będą znały język polski a PJM będzie dla nich językiem obcym, którego muszą się nauczyć. Poza tym, nie każda osoba Głucha będzie uważała się za członka kultury Głuchych. Osoby niesłyszące noszą aparaty słuchowe, które pozwalają im np. na lokalizację dźwięków, jednak nie oznacza to, że rozumieją ich znaczenie. Nie każda osoba potrafi czytać z ruchu warg, nie każda też jest w stanie mówić.

bariery w komunikacji	bariery w dostępie do informacji	bariery w otoczeniu
<ul style="list-style-type: none"> • brak tłumacza języka migowego • nieznajomość PJM przez osoby słyszące • brak możliwości kontaktu z instytucją innej niż za pomocą mowy werbalnej np. z policją, z pogotowiem itd. • tłumacz_ka języka migowego nie znająca PJM , tylko SJM 	<ul style="list-style-type: none"> • brak napisów dla Głuchych • stosowanie zbyt skomplikowanego języka • brak tłumaczenia na język migowy 	<ul style="list-style-type: none"> • uznanie, że osoby Głuche mają ograniczone zdolności poznawcze • przekonanie, że PJM jest językiem prostym i ma ograniczone możliwości • przekonanie, że każdy Głuchy zna język polski • mówienie do tłumacza_ki a nie do osoby Głuchej • krzyczenie do Głuchych • przekonanie, że Głusi nie tańczą i nie słuchają muzyki

Osoby słabosłyszące - w zależności od typu uszkodzenia słuchu osoba może odbierać dźwięki w różny sposób np. może słyszeć tylko wysokie tony lub tylko niskie. Jedna osoba może nie słyszeć końcówek wyrazów, inna lepiej słyszeć gdy istnieją inne źródła dźwięku itd. Osoby słabosłyszące posługują się mową werbalną, jednak często wspomagają czytaniem z ruchu ust. W związku z tym, że wyłapywanie dźwięków wymaga dużo energii i koncentracji długotrwałe spotkania, szkolenia mogą powodować duże zmęczenie i problem ze zrozumieniem całości

materiału czy przekazu. Wiele osób słabosłyszących korzysta z aparatów słuchowych czy implantu, warto jednak pamiętać, że ich stosowanie nie powoduje, że osoba słyszy tak jak ktoś bez dysfunkcji tego zmysłu. Nadal trudnością będzie hałas, nakładanie się dźwięków, osoby nie będą też dobrze słyszały jeżeli nie będzie się mówić do nich wprost eliminując zbędny hałas. Elementem wspierającym słyszenie są nowe technologie, takie jak pętla indukcyjna czy system fm.

bariery w komunikacji	bariery w dostępie do informacji	bariery w otoczeniu
<ul style="list-style-type: none"> • zła akustyka pomieszczenia • zbyt duży hałas • niewyraźna mowa osoby rozmawiającej z osobą słabosłyszącą • brak moderacji rozmowy 	<ul style="list-style-type: none"> • brak napisów • brak komunikatów pisanych • zbyt ciche komunikaty głosowe np. na dworcach, w kasach, windach itd. • stosowanie cichych nagrań podczas szkolenia, wykładu itd. 	<ul style="list-style-type: none"> • przekonanie, że osoba słabosłysząca słyszy w każdych warunkach tak samo • niestosowanie zasady komunikacji gdy osoba czyta z ruchu warg • uznawanie, że problem ze słyszeniem jest "przesadą", "udawaniem" itd. • brak wrażliwości na potrzeby osób słabosłyszących

Osoby niewidome - w tej grupie znajdują się zarówno osoby niewidome od urodzenia, jak i takie, które stracił wzrok w ciągu życia. Moment utraty wzroku generuje różnice w sposobie odbioru i opisu świata. Dla osoby, która utraciła wzrok i zna np. dany teren audiodeskrypcja drogi będzie mogła opierać się na innych wskazówkach i odniesieniach niż dla takiej, która danego miejsca nigdy nie widziała. Ten aspekt często ma też wpływ na to czy dana osoba posługuje się alfabetem brajla czy nie. Warto pamiętać, że nie każda osoba zna ten alfabet. Poza tym osoby mogą wspomagać się w samodzielnym poruszaniu białą laską lub psem-przewodnikiem (ważne by znać zasady traktowania psa i zadbania o jego potrzeby gdy jest w pracy). Wiele osób korzysta ze wsparcia tłumacza-przewodnika. Bardzo ważnym elementem codzienności osób niewidomych jest sprzęt, który umożliwia im samodzielne funkcjonowanie np. waga mówiąca, głośnomówiące oprogramowanie do komputera, skaner i program czytający dokumenty itd.

bariery architektoniczne

- brak ścieżek prowadzących
- brak wypukłych oznaczeń na ciągach komunikacyjnych np. przy przejściach dla pieszych itd.
- brak krawężników
- brak oznaczeń w windach, środkach komunikacji, urządzeniach np. w brajlu lub głosowych
- brak poręczy przy schodach
- częste zmiany w aranżacji wnętrza

bariery w dostępie do informacji

- brak audiodeskrypcji np. w filmach, programach, spektaklach, dziełach sztuki, grafikach
- niedostępne strony internetowe
- brak publikacji w brajlu
- brak informacji w formie audio
- brak komunikatów głosowych
- niedostępne dla programów czytających dokumenty i pliki

bariery w otoczeniu

- przekonanie, że osoba niewidoma nie może być samodzielna
- wyręczanie osoby niewidomej
- udzielanie wsparcia bez pytania czy osoba potrzebuje
- mówienie do tłumacza_ki przewodnika_czki a nie do osoby niewidomej
- nie wpuszczanie psa przewodnika do miejsc użyteczności publicznej

Osoby słabowidzące - uszkodzenie wzroku może mieć zróżnicowany charakter: od obniżonej ostrości, przez ubytki w polu widzenia do mroczków. Tak więc, każda osoba słabowidząca będzie doświadczała innych funkcjonalnych następstw uszkodzenia wzroku np. zaburzenia równowagi, ślepotą zmierzchowa czy problem z adaptacją do zmian światła a co za tym idzie w kontakcie z otoczeniem może napotykać na inne trudności.

bariery architektoniczne	bariery w dostępie do informacji	bariery w otoczeniu
<ul style="list-style-type: none"> •brak oznaczeń schodów, krawężników itd. •brak oznaczeń powierzchni szklanych •brak komunikatów głosowych w przestrzeni publicznej np. autobusy, dworce itd. •złe oświetlenie •brak informacji na wysokości wzroku osoby np. nr pokoju, rozkład jazdy •brak kontrastów np. przy oznaczaniu przeszkód lub ważnych punktów (kontakt, winda, poręcz, drzwi itd.) 	<ul style="list-style-type: none"> •brak druków i informacji w powiększonej czcionce •brak komunikatów audio •umieszczanie informacji poza zasięgiem wzroku osoby słabowidzącej (np. zbyt wysoko) •brak kontrastu w materiałach informacyjnych •niedostosowane strony internetowe •przeładowany, zbyt bogate w treści grafiki •niedostosowana prezentacja podczas szkolenia 	<ul style="list-style-type: none"> •brak wrażliwości na potrzeby osób słabowidzących np. związanych z drukiem, aranżacja wnętrza •przekonaie, że osoba słabowidząca udaje

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną - jest to niepełnosprawność związana z dysfunkcją funkcji poznawczych osoby. Charakteryzuje się tym, że osoba posiada istotne, znacznie poniżej przeciętnego, obniżenie poziomu funkcjonowania intelektualnego. Dodatkowo przejawia wyraźnie osłabione zdolności do przystosowania się do życia społecznego (tzw. zachowanie przystosowawcze). Co ważne, objawy te pojawiają się u danej osoby przed 18 rokiem życia.

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną doświadczają trudności w takich obszarach jak: myślenie abstrakcyjne, uczenie się i przetwarzanie informacji, odczytywanie i stosowanie zasad interakcji społecznych, komunikacja. W praktyce osoby z niepełnosprawnością intelektualną są bardzo zróżnicowaną grupą, każda osoba posiada swój zakres możliwości. Każda osoba będzie miała np. inne umiejętności i metody komunikacji, na które mogą mieć wpływ m.in.: miejsce rozmowy, stan emocjonalny oraz osoba, z którą odbywa się spotkanie. Bardzo ważne jest aby pamiętać, że niepełnosprawność intelektualna nie jest doświadczeniem choroby psychicznej.

bariery w komunikacji	bariery w dostępie do informacji	bariery w otoczeniu
<ul style="list-style-type: none"> • stosowanie zbyt trudnego języka • zbyt mała ilość czasu na załatwienie sprawy • nie traktowanie klienta jako osoby dorosłej i samodzielnej 	<ul style="list-style-type: none"> • informacje w języku złożonym, skomplikowanym • brak materiałów w języku łatwym • brak informacji w postaci piktogramów, infografik • informacje dostępne tylko w formie pisemnej 	<ul style="list-style-type: none"> • traktowanie osoby jak dzieci, infantylizowanie • podejmowanie decyzji za osobę • przekonanie, że osoba nie może być samodzielna i wyręczanie jej • stosowanie pejoratywnego języka np. upośledzenie umysłowe, kretyn, idiota

Osoby z doświadczeniem choroby psychicznej - choroba psychiczna to bardzo trudne doświadczenie, które wiąże się z fałszywym odbiorem lub przeżywaniem rzeczywistości. U wielu osób dochodzi do zaburzeń w zakresie spostrzegania rzeczywistości co manifestuje się zarówno w sposobie myślenia, odczuwania, jak i zachowania danej osoby. Jest to bardzo różnorodna grupa zarówno jeśli patrzeć na typy chorób, nasilenie objawów, jak i ich osobiste przeżywanie przez każdą osobę. Głównym obszarem trudności w kontakcie z otoczeniem dla osoby z doświadczeniem choroby psychicznej jest stres i napięcie. Powodują one nasilenie objawów, trudności w komunikacji, generują też trudności poznawcze np. trudności w koncentracji. Głównym źródłem stresu jest wykluczanie i stygmatyzacja osób z tej grupy. Stereotypy i uprzedzenia oraz wynikające z nich zachowania są bardzo silne i narażają osobę chorą psychicznie na samotność, strach i wstyd.

Ważnym elementem codzienności osób z doświadczeniem choroby psychicznej jest leczenie farmakologiczne, które powodują, że choroba może być w stanie remisji a funkcjonowanie osoby nie odbiega od tzw. normy. Bywa jednak, że leki mają liczne skutki uboczne takie jak: trudności w koncentracji, senność, otyłość emocjonalna itd.

bariery w komunikacji

- założone miejsca
- stresogenne sytuacje np. oficjalne, urzędowe
- szybkie tempo załatwiania sprawy
- wywieranie nacisku np. podczas szkolenia do udziału w każdej aktywności
- nieoczekiwane zmiany
- nieprzyjemne sytuacje interpersonalne
- zmęczenie i zamęt
- nieuwzględnianie potrzeb osoby w kontakcie np. stosowanie prostych komunikatów, spokojne wyjaśnianie
- skupianie się na objawach choroby psychicznej a nie na sprawie z jaką osoba przyszła czy włączaniu jej w aktywność, działanie

bariery w otoczeniu

- przekonanie, że każda osoba jest agresywna i niebezpieczna
- stosowanie pejoratywnego języka np. wariat, szaleniec
- strach przed osobą
- przekonanie, że każda osoba powinna być izolowana
- brak wiedzy o doświadczeniu choroby psychicznej
- dyskryminowanie i powielanie stereotypów

Osoby z niepełnosprawnością ruchową - to bardzo zróżnicowana grupa osób. Należą do niej zarówno osoby poruszające się na wózkach (warto pamiętać o tym, że wózek może być elektroniczny, rehabilitacyjny lub aktywny), które mogą posiadać niedowład wszystkich kończyn lub tylko dolnych. Poza tym w tej grupie są osoby poruszające się o kulach, z balkonikiem. Są też osoby z protezą reki lub nogi, z niedowładem kończyny. Bądź osoby leżące. Tak więc do tej grupy do mogą należeć osoby z różnymi dysfunkcjami i funkcjonujące w różnorodny sposób .

bariery architektoniczne	bariery w dostępie do informacji	bariery w otoczeniu
<ul style="list-style-type: none"> • brak podjazdów lub podjazdy o zbyt dużym kącie nachylenia • brak wind lub podnośniki z koniecznością wciskania przycisku podczas jazdy (nie dostępne dla osób z niedowładem kończyn) • zbyt wąskie przejścia • zbyt wysokie konuary • brak poręczy • niedostępny transport • brak dostępnych toalet i łazienek • brak utwardzonej nawierzchni • zbyt ciężkie drzwi • brak podjazdu na podium 	<ul style="list-style-type: none"> • umieszczanie informacji poza zasięgiem wzroku np. zbyt wysoko lub tak, że osoba nie może sięgnąć 	<ul style="list-style-type: none"> • przekonanie, że jedyną barierą na jaką napotykają osoby z dysfunkcją ruchu jest brak podjazdu • nie wpuszczanie psa asystenta do miejsc użytku publicznego

3. Dostępna usługa – czyli jaka?

Na zapewnianie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami można spojrzeć od strony osoby z dysfunkcją tak by określić jej potrzeby i bariery na jakie napotyka. Bardzo przydatne jest też przeanalizowanie planowanej usługi czy działania pod tym kontem. Istotne jest aby pamiętać, że klientem może być osoba z każdą dysfunkcją i spojrzeć na swoje działania z tej, szerokiej, perspektywy, tak by była ona dostępna już na etapie stwarzanej oferty a nie dopiero stawała się taką w momencie gdy pojawi się taka potrzeba. Bardzo często osoby z niepełnosprawnościami nie biorą udziału we wsparciu ponieważ nie mają możliwości zgłoszenia się na nie, lub nie dociera do nich informacja o tym, że się odbywa. Szybko też okazuje się, że np. impreza plenerowa czy wykład nie jest dostępny bo nie pomyślano o takim kliencie i jego potrzebach.

Działanie	Sposoby dostosowania
Rekrutacja	<ul style="list-style-type: none"> • Rekrutacja uczestników projektu powinna zostać przeprowadzona tak, aby każda zainteresowana osoba mogła w nim wziąć udział. • Zadbaj o to aby informacja o rekrutacji była w dostępnej formie i miała dostępny przekaz (m.in. forma elektroniczna, indywidualne spotkanie, możliwość wypełnienia dokumentu przez telefon, dostęp do tłumacza PJM itd.). • Zasięg rekrutacji musi być jak największy (wiele osób z niepełnosprawnościami ma utrudniony dostęp do informacji). Wiadomości o projekcie powinny być zamieszczane m.in. na stronach/portałach internetowych, z których korzystają osoby z niepełnosprawnościami. • Zagwarantowanie dostępności spotkań rekrutacyjnych. • Dostępność formularzy zgłoszeniowych (m.in. język łatwy, powiększony druk, forma elektroniczna itd.). • Rekrutacja to dobry moment na zdiagnozowanie indywidualnych potrzeb osoby i zaplanowanie sposobu niwelowania ewentualnych barier.
Promocja	<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie dostępnego przekazu (m.in. poprzez nagranie komunikatu w formie wideo z napisami, nagranie z napisami w

	<p>języku łatwym, nagranie z tłumaczem języka migowego, audiodeskrypcja.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odpowiednie zaprojektowanie materiałów informacyjno-promocyjnych. • Dostępność treści zamieszczanych w Internecie. • Zadbanie o szeroką dystrybucję, prowadzoną różnorodnymi kanałami.
<p>Dostępne działanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Organizowanie form wsparcia w budynkach dostępnych dla osób z różnymi niepełnosprawnościami • Zadbanie aby działania prowadzone w plenerze były w przestrzeni dostosowane (np. poprzez utwardzone powierzchnie, dostępność asystentów, platforma na podwyższeniu itd.) • Zapewnienie tłumacza języka migowego • Zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami wsparcia asystentów • Dostosowanie czasu trwania wsparcia do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (np. poprzez zwiększenie liczby godzin szkoleniowych) • Wyposażenie stanowisk komputerowych w sprzęt specjalistyczny, ułatwiający korzystanie z nich osobom z niepełnosprawnościami, • Organizacja transportu specjalistycznego • Zapewnienie odpowiedniego wyżywienia zgodnego z potrzebami osoby z

	niepełnosprawnością, organizacja przestrzeni do jedzenia w dostępny sposób (np. miejsca na postawienie kawy na różnych wysokościach, dostępność słomek dla osób z niedowładem kończyn górnych itd.)
Ewaluacja	<ul style="list-style-type: none"> • Zagwarantowanie dostępności spotkań ewaluacyjnych • Dostępność formularzy ankiet (m.in. język łątwy, powiększony druk, forma elektroniczna itd.) • Dostęp do tłumacza PJM i tłumacza na język łątwy • Zadbanie o możliwość anonimowego wypełnienia ankiety nawet w przypadku wsparcia asystenta, tłumacza⁴⁸

4. Dobre praktyki w zakresie racjonalnych usprawnień

Planując działania dostępne dla osób z niepełnosprawnościami warto dokonać gruntownego rozeznania i dokładnej diagnozy w zakresie rzeczywistych potrzeb potencjalnych uczestników (np. w formie zestandaryzowanej ankiety potrzeb). To pozwoli realnie zaplanować i indywidualnie dostosować wsparcie. Zadanie to będzie zdecydowanie trudniejsze w sytuacji, kiedy uczestnikami będą osoby wcześniej nam nieznanne z różnymi rodzajami niepełnosprawności. W takiej sytuacji należy być przygotowanym na zastosowanie szerokiego wachlarza działań kompensujących funkcjonalne następstwa niepełnosprawności. Poniżej przedstawiamy kilka przykładowych racjonalnych usprawnień w pokonywaniu najbardziej powszechnych barier i utrudnień. Warto mieć świadomość, że są to jedynie wybrane przykłady, a lista dostosowań nie może być zamknięta, ze względu na różnorodność potrzeb i możliwości potencjalnych odbiorców naszych działań.

⁴⁸ Por.: Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans...; dostęp: 24.04.2017

4.1. Bariery w poruszaniu się i przemieszczaniu

asystent funkcjonalny osoby z niepełnosprawnością

To jedna z najskuteczniejszych i coraz bardziej popularna forma wsparcia niepełnosprawnych uczestników w różnorodnych działaniach aktywizujących mieszcząca się w katalogu racjonalnych usprawnień. Asystentura w tej formie jest adresowana przede wszystkim do osób niewidomych lub bardzo słabo widzących (przewodnik), głuchoniewidomych (tłumacz-przewodnik) oraz z dysfunkcjami narządów ruchu i schorzeniami neurologicznymi. Zdaniem asystenta jest kompensacja trudności w poruszaniu się i przemieszczaniu, a szczegółowy jej zakres musi być dokładnie dopasowany do osoby z niepełnosprawnością, która z usługi korzysta (jej aktualnych możliwości, potrzeb i aspiracji). Do najczęstszych zadań asystenta funkcjonalnego należą:

- pomoc w przemieszczaniu się m.in. do punktów usługowych, do lekarza, na rehabilitację, do pracy, do szkoły, w powrocie do domu, na zakupy, do urzędów pracy, pracodawców oraz innych placówek zajmujących się aktywizacją zawodową osób z niepełnosprawnościami,
- wspieranie w załatwianiu spraw urzędowych,
- wspólna aktywność rekreacyjna, spędzanie wolnego czasu, rozwijanie zainteresowań
- towarzyszenie osobom z niepełnosprawnościami w imprezach kulturalnych, w wyjściach do kin, teatrów, na wystawy itp. .

Usługa asystencka jest zasadniczym warunkiem mobilności osób z niej korzystających oraz dostępności innego rodzaju usług społecznych i socjalnych adresowanych do tej grupy („nie mogę skorzystać ze szkolenia zawodowego w PUP, bo jestem osobą niewidomą, PUP nie ma asystentów, a na opłacenie asystenta z własnej kieszeni mnie nie stać”).

pies przewodnik - odpowiednio wyszkolony i specjalnie oznaczony pies, w szczególności pies przewodnik osoby niewidomej lub niedowidzącej oraz osoby niepełnosprawnej ruchowo, który ułatwia osobie niepełnosprawnej swobodne przemieszczanie się i aktywne uczestnictwo w życiu społecznym

transport specjalistyczny - adresowany w zasadzie dla osób poruszających się na wózkach w miejscach, gdzie komunikacja publiczna jest niedostosowana lub niewystarczająco dostosowana dla osób z dysfunkcjami narządów ruchu

architektoniczne dostosowanie budynków (np. zmiana miejsca realizacji działania, budowa tymczasowych podjazdów, montaż platform, wind, podnośników, itp., właściwe oznakowanie budynków i pomieszczeń poprzez zastosowanie elementów kontrastowych i wypukłych).

4.2. Bariery w komunikowaniu się

asystent tłumaczący na język łatwy do zrozumienia przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną; analizujący i wyjaśniający słowa/treści trudne i niezrozumiałe dla odbiorcy i przystosowujący przekazywane treści od możliwości percepcyjnych odbiorcy

tłumacz języka migowego dokonujący przekładu mowy dźwiękowej na język migowy oraz języka migowego na mowę dźwiękową za pomocą zunifikowanego systemu znaków z wykorzystaniem artykulacji, mimiki twarzy, języka ciała i gestów; usługa dostępna jest również w postaci wideotłumaczenia (wideotlumacz.pl)

akustyczne dostosowanie pomieszczenia poprzez wyposażenie go w systemy wspomagające słyszenie, np. pętlę indukcyjną, system FM dla osób korzystających z systemów wspomagania słuchu.

4.3. Bariery w dostępie do informacji

alternatywne formy przygotowanie materiałów informacyjnych, szkoleniowych, dokumentacji projektowej:

- elektroniczne wersje dokumentów, wersje w druku powiększonym, pisane alfabetem Braille'a (osoby niewidome i słabowidzące);
- nagrania komunikatów w formie video z napisami lub tłumaczeniem języka migowego dla osób niesłyszących;
- materiały w tekście łatwym do czytania i zrozumienia, tj. w wersji uproszczonej dostosowanej do możliwości poznawczych osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz

osób niesłyszących, dla których język polski jest językiem obcym, a przez to trudnym do zrozumienia⁴⁹.

audiodeskrypcja – technika słownego opisu obrazów, która pozwala osobom niewidomym i słabowidzącym na odbiór przekazów wizualnych (filmów i programów telewizyjnych, obrazów, spektakli teatralnych, wydarzeń sportowych, itp.)⁵⁰

asystent funkcjonalny, który czyta materiały i dokumenty osobie niewidomej lub słabowidzącej

dostosowana infrastruktury komputerowej – obejmuje programy powiększające, mówiące, drukarki i skanery dla osób z niepełnosprawnością wzrokową

dostosowanie stron internetowych – strona www jest dostępna, jeśli spełnia standardy WCAG 2.0 gwarantujące odbiór informacji przez osoby z niepełnosprawnością słuchu, wzorku, intelektualną i motoryczną oraz możliwość elektronicznego komunikowania się tych osób z urzędami i podmiotami prywatnymi (np. możliwość powiększania czcionki, odpowiedni dobór kolorów i kontrasty, treść łatwa do zrozumienia, uzupełnienie animacji i obrazów tekstem alternatywnym)⁵¹

Podsumowanie

Osoby z niepełnosprawnościami, aby móc uczestniczyć w życiu społecznym potrzebują zmiany polegającej na przyjęciu nowej perspektywy patrzenia na to czym jest niepełnosprawność i jak tworzyć dostępność. Realizacja usług społecznych, szczególnie

⁴⁹ Europejskie Standardy przygotowania tekstu łatwego do czytania i zrozumienia, <http://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/projektowanie-universalne/informacja-dla-wszystkich.pdf>; dostęp: 10.04.2017

⁵⁰ Standardy tworzenia audiodeskrypcji do produkcji audiowizualnych; <http://www.audiodeskrypcja.org.pl/index.php/standardy-tworzenia-audiodeskrypcji/do-produkcji-audiowizualnych>; dostęp: 10.04.2017

⁵¹ Szczegółowe rozwiązania w tym obszarze: A.Dejnaka, Internet bez barier – accessibility oraz usability a potrzeby osób niepełnosprawnych, <https://www.pfron.org.pl/kn/popzednie-numery/115,Internet-bez-barier-accessibility-oraz-usability-a-potrzeby-osob-niepelnosprawny.html>; dostęp: 10.04.2017; J. Zadrozny, Dostępność zasobów cyfrowych, [w:] Dostępność Funduszy Europejskich 2014-2020 dla osób z niepełnosprawnościami, Warszawa 2015, s.27-30; http://www.aktywizacja.org.pl/images/Publikacje_pdf/e-publikacja_Dost%C4%99pno%C5%9B%C4%87_Funduszy_Europejskich_2014_2020_dla_os%C3%B3b_z_niepe%C5%82nosprawno%C5%9Bciami_w_praktyce.pdf; dostęp: 05.03.2017

takich jak model Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji, jest doskonałą okazją do realizacji tych założeń i szansą na tworzenie nowych standardów, które są koniecznością. Zasięg i potencjał włączania osób z niepełnosprawnościami poprzez realizację modelu LOWE, jest bardzo duży. Jest to usługa realizowana w lokalnej społeczności, czyli blisko mieszkańców i mieszkanki i ich potrzeb, a zatem szansa by dotrzeć do osób z dysfunkcjami jest ogromna. Tym bardziej ważne jest zadbanie o to aby brak dostępności LOWE nie stała się barierą w korzystaniu z możliwości rozwoju dla osób z dysfunkcjami.

Jak pokazuje powyższe opracowanie zapewnianie dostępności modelu LOWE do potrzeb osób z niepełnosprawnościami to proces, który realizowany musi być w trybie ciągłym. Opracowanie odpowiednich standardów i narzędzi pozwoli na stworzenie ram dostępności. Ich adekwatność warto i należy sprawdzać za każdym razem gdy współpracujemy z osobą z dysfunkcją, po to by równość i stawała się realna a nie tylko pozorna.

IV Metody dydaktyczne aktywizujące – nietradycyjne – jako oferta LOWE

Kształcenie, które nie stanowi systemu, jest niespójne wewnętrznie (programowo, organizacyjnie i metodycznie), nie może być skuteczne

1. **Metodyka Uczenia się przez całe życie (LLL-Lifelong Learning Programme):**

Metodyka nauczania to dział dydaktyki szczegółowej, która zajmuje się poszukiwaniem efektywnych sposobów nauczania określonego przedmiotu poprzez analizę celów, treści, metod oraz form organizacyjnych kształcenia⁵².

Metodyka w odróżnieniu od metodologii, która poszukuje odpowiedzi na pytanie *Co należy robić?*, koncentruje się na poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie *Jak to należy robić?*. Bardziej kieruje się ku praktyce wykonawczej, a metodologia ku teorii zazwyczaj sprawnego działania. Metodyka abstrahuje od merytorycznego kontekstu danego obszaru, a skupia się na metodach realizacji zadań.

W tej części opracowania przedstawiamy przykładowe aktywizujące metody i techniki pracy z osobami dorosłymi oparte na łączeniu edukacji z aktywnością w innych obszarach życia, służących poprawie sytuacji osobistej, rodzinnej, w tym tworzenie wzorów usług zintegrowanych zaspokajających potrzeby lokalnej społeczności, oraz przestrzeni do wzajemnego uczenia się.

Wskazujemy narzędzia pomocne w pracy szkoleniowej. Podkreślamy podstawowe wymagania, jakie powinny być spełnione podczas uczenia osób dorosłych w ramach usług świadczonych przez LOWE, zgodnie z założeniami modelu.

Ośrodek koordynowany przez organ prowadzący placówkę oświatową oraz w niej zlokalizowany może być kojarzony z sposobem nauczania dominującym w systemie oświaty.

Dlatego zanim przejdziemy do metod i technik przybliżymy:

1. różnice między pedagogiką i andragogiką;

52. E. Czerwonka, E. Waszkuć : *Metodyka nauczania przedmiotów w: Praktyczny pedagog: Materiały szkoleniowe współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego* [on-line]. Wyższa Szkoła Handlowa im. B. Markowskiego w Kielcach

2. zasady kształcenia oraz cechy usług edukacyjnych oferowanych przez LOWE.

Różnice między pedagogiką a andragogiką wynikają, przede wszystkim, z cech wyróżniających podmioty objęte badaniem tych nauk. Istotna jest także odmienna motywacja uczniów, a także fakt, iż dzieci w wyniku nauki budują doświadczenie, zaś dorośli odnoszą do swojego doświadczenia przyswajane w procesie uczenia się treści. Pedagogika najogólniej polega na przekazywaniu wiedzy (potocznie określa się ją jako edukacją z góry). Z kolei z punktu widzenia andragogiki nauka jest procesem uczenia, który można nazwać edukacją równych. W odróżnieniu od modelu pedagogicznego - nazywanego treściowym, andragogiczny nazwać można procesualnym. Skupia się on na procedurach i zasobach wspomagających ucznia w przyswajaniu informacji i umiejętności. Różnice w poszczególnych elementach procesu edukacyjnego zostały przedstawione w poniższej tabeli⁵³.

Tabela 2 Porównanie modelu pedagogicznego i andragogicznego

Element procesu edukacyjnego	Model andragogiczny	Model pedagogiczny
Przygotowanie ucznia.	W modelu zakłada się, że uczestnicy posiadają umiejętności uczenia się i formułowania oczekiwań. Przygotowanie uwarunkowane jest dobrą wolą słuchacza o przystąpieniu do kształcenia.	Zakłada minimalne przygotowanie do bycia uczniem, co wynika z chęci uczenia się i nie musi być poparte doświadczeniem ani predyspozycjami czy lukami kompetencyjnymi. Najczęściej wymuszone jest obowiązkiem szkolnym.
Tworzenie klimatu sprzyjającego uczeniu się.	Istotne jest zadbanie o przestrzeń do współpracy, wzajemnego wsparcia. Nauczyciel odgrywa rolę konsultanta, rzecznika i promotora zmiany, a uczący tworzą zespół zmotywowany do rozwoju kompetencji.	Dominuje formalny podział na nauczyciela i uczniów. Nauczyciel odgrywa rolę lidera, zaś u uczących się panuje w większym stopniu współzawodnictwo niż współpraca.

53. Opracowane na podstawie: U., Drumlak *Propozycja zastosowania niekonwencjonalnych metod nauczania rachunkowości w szkołach wyższych*, w: Folia Pomeranae universitatis technologiae stetinensis, folia pomer. univ. technol. stetin. 2011, oeconomica 287 (63), s.31–44.

Diagnozowanie potrzeb.	Powinno polegać na wspólnym szacowaniu i ocenie rozbieżności kompetencyjnych oraz postępów.	Przeprowadza nauczyciel.
Planowanie.	Powinno odbywać się w miarę możliwości wspólnie z uczącymi.	Rola i zadania nauczyciela.
Wyznaczanie celów.	Wspólne wyznaczenia w oparciu o konsensus.	Określa nauczyciel.
Tworzenie planu uczenia się.	Koncentruje się na problemie. Przebiega sekwencyjnie uwzględniając postęp i gotowość uczniów.	Przeważa logika dziedzinowa skoncentrowana na treści.
Metody i techniki.	Koncentracja na poszukiwaniu możliwych sposobów rozwiązań zidentyfikowanych problemów.	Duża koncentracja na przekazie informacji.
Ewaluacja.	Wzajemna diagnoza, wspólna ocena realizacji programu.	Prowadzona przez nauczyciela.

Zasady kształcenia dorosłych, to ogólne normy postępowania nauczyciela i uczniów dorosłych podczas ich kształcenia, wynikające z podstawowych prawidłowości procesu dydaktycznego (tj. kształcenia i uczenia się), których przestrzeganie umożliwia sprawną realizację założonych celów kształcenia.

Prawidłowość procesu uczenia się w ramach LOWE powinna charakteryzować się wskazanymi w rozdziale I . 3 cechami modelu oraz opierać się na niżej wymienionych zasadach ⁵⁴:

- **świadomego i aktywnego udziału uczestników**, odnosi się do procesu kształcenia odpowiednio pobudzającego i ukierunkowującego aktywność uczestników szkoleń, aby mogła ona być wykorzystana do urzeczywistnienia założonych i wcześniej

54. Opracowane na podstawie:

Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. PWN, Warszawa 1987, s. 178-202

Kujawiński W., *Działalność kształceniowa publicznych rolniczych organizacji doradczych*, Poznań 2013, s. 28-33.

Pólturzycki, J.: *Dydaktyka dorosłych*. WSIP, Warszawa 1991, s. 141-156

Harzyńska J., *Metody pracy z uczniami dorosłymi*, w: EDUKACJA HUMANISTYCZNA nr 1 (26), 2012, Wyższa Szkoła Humanistyczna TWP w Szczecinie, Szczecin 2012

zaakceptowanych celów kształcenia. Nauczyciel powinien starać się poznać indywidualne zainteresowania uczniów, stwarzać warunki sprzyjające wdrażaniu uczniów do zespołowych form pracy.

— **Partnerskiego współdziałania uczniów i trenera**, która głosi, że w procesie kształcenia należy tworzyć klimat do wzajemnego, intencjonalnego dzielenia się posiadanymi wiadomościami przez wszystkich jego współuczestników (tj. trenera i uczniów). Wymiana dobrych praktyk w formie kooperacji partnerskiej jest możliwa poprzez stosowanie metod dwustronnego wspierania kształceniowego.

— **Skrzyżowania perspektyw nauczyciela i ucznia**, oznacza dążenie do wzajemnego zrozumienia przez respektowanie indywidualnych różnic, by znajdować jak najwięcej podobieństw. Warunkami porozumienia są:

- korzystne uwarunkowania zewnętrzne,
- wspólne cele i zainteresowanie tematem zajęć,
- otwarcie na doświadczenia innych,
- możliwość językowego porozumienia.

— **Trwałości wiedzy**, odnosząca się do podejmowania i stosowania czynności umożliwiających trwale zapamiętanie poznanych przez uczestników wiadomości i ukształtowanie umiejętności w celu odtworzenia oraz posługiwania się nimi w praktyce. Z perspektywy dydaktyki efekty kształcenia wzmacniają następujące działania: wzbudzenie zainteresowania, stymulowanie do aktywnego udziału uczniów, ćwiczenia utrwalające, łączenie treści w logiczną całość, wdrażanie do weryfikacji poznanych praw.

— **Operatywności wiedzy**. W celu zwiększenia efektywności należy tworzyć sytuacje wymagające od uczniów, oprócz przyswajania i odtwarzania wiadomości i umiejętności, także wykorzystywania ich w pracy zawodowej oraz praktyce życia codziennego.

— **Systematyczności (systemowości)**. W procesie kształcenia przekazywanie treści powinny być udostępniane zgodnie z racjonalnym planem, systematycznie i konsekwentnie. Warto też zadbać o powiązanie z już posiadaną wiedzą, aby proces stanowił pewną logiczną całość.

— **Indywidualizacji i zespołowości**, zakłada łączenie podejścia indywidualnego do poszczególnych uczniów z uczeniem ich pracy zespołowej, w taki sposób, aby każdy

z nich miał możliwość wykorzystania swojej wiedzy w praktyce. Środowisko osób dorosłych nawet wywodzących się z tej samej społeczności jest zróżnicowane pod wieloma względami. Mając na uwadze występujące różnice, proces kształcenia powinien być zindywidualizowany, by właściwie reagować na potrzeby i możliwości uczących się. Jednocześnie należy wspierać zasadę zespołowości kształcenia, która pozwala na zdobywać kwalifikacje miękkie, takie jak: umiejętność współdziałania, odpowiedzialność za wykonanie przydzielonego zadania, zdolności negocjacyjne, wzajemne uczenie się. Praca zespołowa łączy się ściśle z indywidualizacją, kiedy dobieramy wykonawców do określonych zadań.

— **Integracji ogólnej, obywatelskiej i zawodowej edukacji.** Wiedza potrzebna do efektywnego działania w życiu zawodowym i codziennym jest złożona i kompleksowa. Edukacja dorosłych powinna być okazją do integracji różnych dziedzin wiedzy i życia. Nadrzędnym celem zintegrowanego procesu kształcenia jest rozpoznawanie związków i zależności otaczającej nas rzeczywistości.

— **Wykorzystania humoru.** Humor to sposób na radzenie sobie z pomyłkami oraz trudnościami. Humor zawiera w sobie m.in. autoironię, wyklucza perfekcyjność swoją oraz innych. Podstawą humoru jest wiara we względność. Humor i mądrość są ze sobą ściśle związane. Trafne wykorzystanie humoru i dowcipu na zajęciach dydaktycznych wzmacnia efekty nauczania.

— **Kształcenia umiejętności uczenia się,** zakłada, że w procesie kształcenia dorosłych powinno się wdrażać uczniów do samodzielnego zdobywania wiedzy, rozwijania umiejętności uczenia się, poznawania i doskonalenia oraz organizowania własnej pracy umysłowej, a także doskonalenia technik uczenia się.

— **Poglądowości,** wskazuje na konieczność zdobywania wiedzy o rzeczywistości przez bezpośrednie poznawanie rzeczy i zjawisk, wydarzeń i procesów lub przez zetknięcie ich z substytutami, czyli pomocami naukowymi, takimi jak: obrazy, modele, słowa, wykresy. Zasada ta ułatwia realizowanie wielu zadań, np.: wprowadzenie do świadomości odpowiedniej znajomości faktów, kształtowania pojęć, rozumienia istoty i sposobu wykonywania danych czynności.

— **Przystępności** – zwana też zasadą stopniowania trudności. W procesie kształcenia udostępniane treści, a także stosowane formy, metody i środki kształcenia powinny być dostosowane do możliwości słuchaczy. Z zasady tej wynika, że w nauczaniu należy:

- przechodzić od tego, co jest dla uczniów łatwiejsze, do tego co trudniejsze;
- przechodzić od tego, co jest uczniom znane, do tego co nowe i nieznanie;
- uwzględniać różnice w tempie pracy i stopniu zaawansowania w nauce poszczególnych uczniów.

W pracy trenera kompetencji kluczowych należy pamiętać o wyjaśnianiu trudnych i rzadko stosowanych terminów i pojęć.

— **Wiązania teorii z praktyką**, kładzie nacisk na przygotowanie uczniów do racjonalnego korzystania z wiedzy teoretycznej w różnego rodzaju sytuacjach praktycznych. Dorośli ze swoim pragmatyzmem, wiedzę oderwaną od praktyki często uznają za bezużyteczną. Grupa ta uczy się efektywniej, kiedy dostrzega podobieństwo i związek między już posiadanymi i zdobywanymi informacjami oraz wtedy, kiedy może to praktycznie wykorzystać. W kontekście omawianej zasady ważne jest, aby: łączyć myślenie i poznawanie treści o charakterze praktycznym z myśleniem i treściami o charakterze teoretycznym, łączenie procesu opanowania wiadomości z jednoczesnym ich stosowaniem (np. poprzez rozwiązywanie zadań praktycznych).

— **Wykorzystywania doświadczeń osób dorosłych**, odnosi się do aktywnego korzystania, nie tylko z wiedzy nauczyciela, ale również z doświadczeń innych uczestników procesu kształcenia.

Podsumowując, powyższe zasady łączy koncepcja uczenia się przez doświadczenie, rozumiana jako proces generalizowania własnych bezpośrednich doświadczeń i wyciągania z nich wniosków. Takie podejście bardziej angażuje jednostkę w uczenie się i wymaga wzięcia części odpowiedzialności za uporządkowanie wniosków płynących z doświadczeń. Autor teorii, David Kolb, postrzega proces uczenia się osób dorosłych jako cykl, w którym **kluczową rolę odgrywa doświadczenie jednostki i jego analiza**. Warto w tym miejscu przedstawić skrótowo ten proces jako przykładowy sposób prowadzenia zajęć w ramach LOWE.

Cykl uczenia się przez doświadczenie Davida Kolba obejmuje cztery następujące fazy (etapy):

- 1. Konkretnie doświadczenie,**
- 2. Analiza, obserwacja, refleksja,**

3. Teorie, wnioski,

4. Zastosowanie, działanie, sprawdzanie⁵⁵.

Wszystkie wymienione etapy powinny być uwzględnione w procesie dydaktycznym.

Model Kolba polega na traktowaniu i rozumieniu uczenia się jako procesu gromadzenia doświadczeń, które prowadzą do zmian w zachowaniu. Najczęściej cały proces rozpoczyna się od **konkretnego doświadczenia (uczucia)** osoby uczącej się - emocji, wrażenia, których doświadcza ona tu i teraz. Doświadczenie to może się zgadzać z dotychczasowymi poglądami lub im przeczyć. Aby nauczyć się czegoś na bazie doświadczenia nie wystarczy go przeżyć, trzeba go również **przemyśleć i przeanalizować**. Druga faza dotyczy więc oceny tego doświadczenia, refleksji i dalszych obserwacji.

W kolejnej fazie uczniowie kontynuują analizę zebranych podczas doświadczenia nowych informacji i przechodzą do wyciągania **wniosków** - zarówno z doświadczenia, które stało się ich udziałem, jak i refleksji, które nastąpiły po nim. Ostatni etap cyklu polega na **aktywnym eksperymentowaniu**, czyli sprawdzaniu nowej wiedzy w praktyce i wypróbowywaniu rozwiązań, które w konsekwencji prowadzą do kolejnych działań. Etap zastosowania to również planowanie zmian, które uczestnicy wprowadzą w swoim życiu w tym w sferze zawodowej⁵⁶.

55. Kazimierska I., Lachowicz I., Piotrowska L., *Uczenie się dorosłych – cykl kolba*, ORE, Warszawa 2014

56. Koszowska A. (red), *Jak uczą się dorośli? Wskazówki dla osób prowadzących zajęcia komputerowe w bibliotekach*, FRIS, Warszawa 2012

1.1. Aktywizujące metody uczenia się łączące edukację z praktyką życia codziennego

Widziałem i zapamiętałem.

Zrobiłem i zrozumiałem.

Konfucjusz

Uczenie się to proces, w toku którego na podstawie doświadczenia, poznania i ćwiczenia zostają nabyte nowe wiadomości, powstają nowe formy zachowania i działania lub ulegają zmianom formy wcześniej nabyte. Efektem uczenia się są zmiany w obszarze samego siebie, poczuciu kompetencji, w przekonaniach i postawach⁵⁷.

Metoda nauczania to celowo i systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami, który umożliwia uczniom opanowanie wiedzy wraz z umiejętnością posługiwania się nią w praktyce, jak również rozwijanie zdolności i zainteresowań poznawczych uczniów⁵⁸.

Metoda kształcenia jest to określony sposób pracy nauczyciela, obejmujący pewien dobrany celowo zespół czynności, umożliwiający słuchaczom przyswojenie sobie nowej wiedzy, umiejętności i nawyków oraz kształtujący ich zdolności, poglądy i zainteresowania⁵⁹.

Wybrana metoda powinna pozwolić osiągnąć cele zarówno dydaktyczne jak i określone w strategii LOWE przy zachowaniu określonych cech modelu i sposobu świadczenia usług. Musi także odpowiadać zakresowi, jaki jest zaplanowany do realizacji w ramach oferty ośrodka i odpowiadać, zgodnie z podejściem popytowym, na zmieniające się potrzeby i oczekiwania społeczności lokalnej.

W tej części przedstawimy przykładowe metody pracy możliwe do zastosowania w LOWE. Charakteryzujemy wybrane metody nauczania i uczenia się osób dorosłych.

W kształceniu dorosłych dobór odpowiedniej metody jest szczególnie ważny ze względu na posiadane przez słuchaczy doświadczenia dydaktyczne.

Dobór metody powinien być uzależniony od⁶⁰:

57. E. Goźlińska, *Słowniczek nowych terminów w praktyce szkolnej*, Warszawa 1997, s. 58

58. W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987, s. 268

59. F. Urbańczyk, *Dydaktyka dorosłych*, Wrocław 1973, s. 246

60. J. Gładys, S. Kwiatkowski, *Organizacja i metodyka szkolenia oraz popularyzacja bezpieczeństwa pracy*, Warszawa 2005, s. 21–22 s. 22–23.

- celu działania oraz procesu nauczania,
- rodzaju przekazywanych treści,
- poziomu wykształcenia słuchaczy,
- ich doświadczeń zawodowych i życiowych,
- formy nauczania i liczebności grupy uczestników szkolenia,
- czasu przeznaczonego na realizację danego zagadnienia,
- warunków, w jakich odbywają się zajęcia szkoleniowe,
- możliwości korzystania ze środków dydaktycznych,
- doświadczeń i uzdolnień trenera,
- uwarunkowań lokalnego rynku.

Klasyfikacja metod uczenia na rynku usług edukacyjnych nie jest ujednoczona. W literaturze przedmiotu istnieje wiele różnych podziałów uzależnionych od przyjętych kryteriów. Jedną z klasyfikacji odpowiadającą założeniom modelu LOWE jest podział na metody **podające i aktywizujące**⁶¹.

Z założenia metody podające sprowadzają proces uczenia się do przyswajania podawanych informacji. Zastosowanie ich w ramach usług edukacyjnych ośrodka zgodnie z opisanymi cechami modelu wymaga dostosowania lub połączenia ich z innymi metodami aktywnymi, a także prowadzenia procesu w oparciu o współdziałanie nauczyciela z uczniami i uczniów ze sobą.

Przykładem metody podającej jest wykład. Forma ta pozwala na podanie w stosunkowo krótkim czasie wielu usystematyzowanych wiadomości. Wymaga od słuchaczy rozumienia związków i zależności, ale też zapamiętania dużej porcji informacji. Na przystępność wykładu wpływa zrozumiały język, przejrzysta struktura, odpowiednie tempo, oraz balans między informacjami abstrakcyjnymi a konkretnymi.

Elementy wykładu to wstęp, rozwinięcie, podsumowanie, następnie warto wprowadzić elementy angażujące grupę, na przykład do dyskusji. Interesujący wstęp powinien zachęcić uczestników do słuchania. Prowadzący we wstępie powinien podać cele i plan wykładu oraz wykazać przydatność podawanych treści w praktyce. W części właściwej informacje powinny być uporządkowane, przekazywane w sposób rzeczowy, przystępny, pozwalający utrzymywać

61. Cz. Kupisiewicz.: *Podstawy dydaktyki ogólnej*. PWN, Warszawa 1988, s.85-87.

koncentrację słuchaczy, Warto zadbać o ilustracje dobrze dobranymi materiałami poglądowymi, jak zdjęcia, modele, rysunki satyryczne, itp. W podsumowaniu warto przypomnieć w skrócie najistotniejsze informacje oraz przekazać obszary praktycznego wykorzystania przyswojonych treści.

Wyróżnić można 4 podstawowe rodzaje wykładów:

- informacyjny - polega na podaniu gotowej wiedzy w naukowej postaci z uwzględnieniem terminologii właściwej danej nauce,
- analityczny - nauczyciel przeprowadza analizę wybranego faktu lub procesu, wskazuje jego przyczyny, przebieg i skutki,
- syntetyczny - nauczyciel podsumowuje materiał, utrwala i porządkuje informacje,
- problemowy - punktem wyjścia jest postawienie przez nauczyciela problemu i wspólnego poszukiwania jego rozwiązań. Charakteryzuje się szerszym kontaktem wykładowcy ze słuchaczami, czego wyrazem jest ich „dialog wewnętrzny” polegający na uważnym, aktywnym śledzeniu wywodu wykładowcy i rozumowaniu równoległe z nauczycielem.

Wykład może być trafny i płynny wprowadzeniem grupy w kolejne etapy procesu uczenia się, które pozwolą poza przekazem wiedzy na kształcenie umiejętności i postaw w formie bardziej angażującej uczestników.

Inne metody podające, to: opowiadanie, opis, tekst programowany czy narracja.

Drugą grupę stanowią metody realizowane w sposób aktywizujący, angażują wiele zmysłów, pozwalają na pełniejsze kształtowanie umiejętności i postaw. Opanowana zaś w działaniu wiedza i umiejętności są trwalsze i łatwiej ulegają zaadaptowaniu w innych obszarach życia codziennego.

Do grupy **metod aktywizujących** zaliczamy te, które w procesie nauczania – uczenia się kompetencji kluczowych stwarzają warunki do aktywnego udziału uczestników.

Poniżej, w podziale na 2 obszary, przedstawiamy przykładowe metody możliwe do zastosowania w ramach LOWE. Metody opisane w poszczególnych obszarach przenikają się i w zależności od wybranej formy mogą być trafną i skuteczną formą ekspresji, jak i prowadzić do konstruktywnego rozwiązania problemu⁶².

62. Metody opisane na podstawie: Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. PWN, Warszawa 1987.
Kujawiński W., *Działalność kształceniowa publicznych rolniczych organizacji doradczych*, Poznań 2013, s. 58-73.
Harzyńska J., *Metody pracy z uczniami dorosłymi*, w: EDUKACJA HUMANISTYCZNA nr 1 (26), 2012, Wyższa Szkoła Humanistyczna TWP w Szczecinie, Szczecin 2012,

Szukając form pracy rozwijających umiejętności krytycznego myślenia w toku kształcenia wybranych kompetencji kluczowych pomocne będą **metody problemowe**. Polegają one na wykreowaniu i przedstawieniu uczniom sytuacji problemowej oraz organizowaniu procesu poznawczego. Zasadniczy problem należy sformułować w postaci pytania na tyle ogólnego, by wymagał rozwinięcia o dodatkowe szczegółowe zapytania. Grupowo lub indywidualnie uczestnicy poszukują rozwiązania, które są następnie weryfikowane. Na końcu należy zadbać o usystematyzowanie i utrwalenie nowo nabytej wiedzy w działaniu.

Przykładowe metody problemowe wraz z krótkim opisem przedstawiono poniżej w tabeli.

Tabela 3. Przykładowe metody problemowe możliwe do zastosowania w działalności LOWE

Metoda	Charakterystyka
Burza mózgów	<p>Nazywana też giełdą pomysłów, pozwala na szybkie gromadzenie wielu hipotez dotyczących rozwiązania postawionego problemu w krótkim czasie.</p> <p>Praca sprowadza się do zespołowego poddawania pomysłów rozwiązania jakiegoś zadania. Można zgłaszać wszystkie najbardziej śmiałe lub nedorzeczne pomysły i rozwiązania. Po fazie twórczej następuje selekcja, zestawienie i omówienie pracy.</p> <p>Zastosowanie w szczególności w kształceniu kompetencji: umiejętność uczenia się, inicjatywność i przedsiębiorczość.</p>
Obserwacja	<p>Polega na zaangażowaniu odbiorców w planowe i systematyczne gromadzenie informacji, danych, identyfikowanie problemów, dokumentowanie wyników obserwacji, rozwiązywanie konkretnych problemów w toku prac terenowych.</p> <p>Pomiar jest najczęściej pierwszym etapem badań, mających na celu zebranie materiału, który następnie staje się przedmiotem analizy,</p>

Drumlak, U., *Propozycja zastosowania niekonwencjonalnych metod nauczania rachunkowości w szkołach wyższych*, w: Folia Pomeranae universitatis technologiae stetinensis, folia pomer. univ. technol. stetin. 2011, oeconomica 287 (63)

<https://www.hfhr.org.pl/wezkurs/e-podrecznik> [dostęp 15.03.2017]

	<p>porównań, wnioskowania. Sprzyja samodzielnemu uczeniu się prowadzenia obserwacji i badań, ich dokumentowania, wnioskowania na ich podstawie.</p> <p>Zastosowanie w szczególności w kształceniu kompetencji: informatycznych oraz społecznych i obywatelskich.</p>
<p>Dyskusja panelowa</p>	<p>Dyskusja polega na wymianie zdań między uczestnikami, niezależnie od tego, czy wypowiedane kwestie stanowią ich własne poglądy czy też odwołują się do opinii innych osób. Kluczowym warunkiem dobrej dyskusji jest trafne sformułowanie tematu: nie może być zbyt trudny, nie może odwoływać się do nowych wiadomości, nie może zawierać niezrozumiałych pojęć i określeń.</p> <p>W dyskusji panelowej temat jest publicznie dyskutowany przez wyznaczoną grupę, którą kieruje osoba zwana moderatorem.</p> <p>Zastosowanie w szczególności w kształceniu kompetencji: kompetencje społeczne i obywatelskie, porozumiewanie się w języku ojczystym, porozumiewanie się w językach obcych</p>
<p>Metoda problemowa</p>	<p>Metoda umożliwia przekształcanie wiedzy biernej w czynną, a także sprzyja wykrywaniu nowych wiadomości oraz stosowaniu ich w praktyce.</p> <p><i>Problem</i> - to trudność o charakterze teoretycznym lub praktycznym, której przezwyciężenie wymaga aktywnej postawy ze strony odbiorcy i prowadzi do wzbogacenia jego wiedzy i umiejętności.</p> <p>Uczy dostrzegania, formułowania i rozwiązywania problemów oraz sprawdzania wartości rozwiązania, aktywizuje intelektualnie i wyzwala aktywność badawczą.</p>

	Zastosowanie w szczególności w kształceniu kompetencji: kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne oraz inicjatywność i przedsiębiorczość,
Studium przypadku	<p>Metoda przypadku czy też <i>case study</i> - to odmiana metody sytuacyjnej. Celem jej jest analiza przez uczestników przygotowanego zdarzenia (przypadku) zaczerpniętego z rzeczywistości. Następnie po sformułowaniu (w toku dyskusji, debaty czy innej formy) problemu i warunków umożliwiających jego rozwiązanie - znaleźć je. Rozpatrywany przypadek winien nasuwać co najmniej kilka rozwiązań. W toku dyskusji nad propozycjami, uzasadnienie ich za pomocą odpowiednich argumentów następnie wybranie jednego rozwiązania, uznanego za najlepsze, pozwala uczestnikom kształtować własny system umiejętności logicznego i analitycznego rozumowania.</p> <p>Zastosowanie w szczególności w kształceniu kompetencji: umiejętność uczenia się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość.</p>
webQuest	<p>Metoda wykorzystująca możliwości technologii informacyjnej. Zasadniczym celem edukacyjnym jest nauczenie poszukiwania informacji (w różnych źródłach, najczęściej w Internecie) oraz ich selekcjonowania, opracowywania, oceniania ich przydatności⁶³.</p> <p>Metoda uczy pracy w grupie, umiejętności negocjacyjnych, komunikowania się z innymi. Mimo, iż pracuje się w grupie, ponosi się także odpowiedzialność indywidualną - każdy bowiem ma określone zadania do wykonania. Każde z gotowych zadań stanowi część produktu finalnego.</p> <p>Zastosowanie w szczególności w kształceniu kompetencji: umiejętność</p>

63 <http://webquest-metoda.blogspot.com/search/label/1.Czym%20jest%20WebQuest%3F> [dostęp 05.03.2017]

	uczenia się, kompetencje społeczne i obywatelskie, kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne.
--	--

Drugi obszar zawiera opis wybranych metod zorientowanych na ekspresji i impresji, nastawionych na emocje i przeżycia w procesie kształcenia. Powodują wzrost zaangażowania emocjonalnego odbiorców w nauczanie treści związanych z wybranymi kompetencjami. Proces jest efektem doznań i przeżyć związanych z wykonywaniem określonych zadań (np. gra dydaktyczna). Przykładowe metody zaprezentowano w tabeli poniżej.

Tabela 4. Przykładowe metody zorientowane na ekspresji i impresji możliwe do zastosowania w działalności LOWE.

Metoda	Charakterystyka
Drama	<p>Głównym sposobem pracy podczas zajęć dramatycznych jest odgrywanie ról pełnionych przez określone postacie (np. prezydenta miasta, turysty, dyrektora, urzędnika, nauczyciela itp.). Uczestnik dramy nie gra kogoś, lecz jest sobą w nowych sytuacjach. Najprostszym sposobem bycia w roli jest rozmowa lub wywiad na określony temat w zespołach dwuosobowych. Bardziej zaawansowaną formą jest teatr forum.</p> <p>Drama rozwija kreatywność, koncentrację i wyobraźnię, empatię, wrażliwość i samoświadomość. Poprzez odtwarzanie roli pełnionej przez daną postać wzbogaca doświadczenie, pomaga w zapamiętaniu informacji. Kluczowy jest etap wyjścia z roli oraz omówienie i podsumowanie procesu.</p> <p>Zastosowanie w szczególności w kształceniu kompetencji: umiejętność uczenia się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość.</p>
Metoda symulacyjna	<p>Polega na odtworzeniu przez uczących się różnych sytuacji problemowych, które mogą być sytuacjami rzeczywistymi</p>

	<p>W procesie na ogół występuje element rywalizacji, wprowadzony po to by uczestnicy zrozumieli mechanizmy rywalizacji społecznej, jej przyczyny i konsekwencje. Symulacje stwarzają również przestrzeń do generowania wniosków na temat możliwych przyczyn oraz konsekwencji funkcjonowania w sytuacjach podobnego typu.</p> <p>Prowadzący musi wcześniej przemyśleć cały przebieg zajęć, przeanalizować role i teksty źródłowe. Skuteczność edukacyjna zależy w dużym stopniu od fazy końcowej, czyli dyskusji i podsumowania.</p> <p>W metodach symulacyjnych wykorzystuje się często gry.</p> <p>Zastosowanie w szczególności w kształceniu kompetencji: umiejętność uczenia się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość,</p>
<p>Metoda projektu</p>	<p>Sprawdza się przy realizacji dużego zadania poznawczego lub praktycznego przez grupę, ale i indywidualnie.</p> <p>Prowadzący inspirowanie grupę do wspólnego tworzenia oraz kontroluje jego przebieg. Praca nad projektem jest wieloetapowa i cechuje ją dłuższy czas realizacji. Obejmuje samodzielne zdobywanie, gromadzenie informacji, ich przetwarzanie, opracowanie i prezentowanie wyników innym.</p> <p>Pozwala na rozwijanie wielu ważnych współcześnie umiejętności: korzystania z różnych źródeł informacji, oceny ich wiarygodności, współpracy w grupie, umiejętności komunikacyjnych, kreatywności, samooceny, organizacji pracy i kierowania pracą innych</p> <p>Efektom jest powstanie jakiegoś dzieła (wystawa, publikacja, nagranie radiowe lub telewizyjne, inscenizacja, organizacja imprezy, itp.)</p> <p>Projekt może mieć charakter edukacyjny, społeczny, a także rozwojowy.</p>

	Zastosowanie w szczególności w kształceniu kompetencji: kompetencje informatyczne, umiejętność uczenia się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość, świadomość i ekspresja kulturalna.
--	---

W praktyce działań realizowanych w LOWE nie chodzi o to, aby precyzyjnie przestrzegać założeń metodycznych określonej metody nauczania i sztywno trzymać się instrukcji czy przepisów. Warto łączyć sprawdzone metody i techniki, a także je przekształcać – opracowując swój własny, niepowtarzalny warsztat pracy⁶⁴. Taki kierunek pracy wynika z założeń ośrodka, który ma odpowiadać na potrzeby odbiorców i aspirować do miejsca cenionego w środowisku z uwagi na użyteczność i przydatność prowadzonych działań oraz atrakcyjność i skuteczność nietradycyjnych form edukacji.

Powyżej opisane metody pracy odnoszą się w zdecydowanej większości do pracy w mniej lub bardziej licznych grupach. W ramach ośrodka, w odpowiedzi na zdiagnozowane potrzeby grupy docelowej powinna także być dostępna oferta zajęć indywidualnych oraz metod kształcenia zaliczanych do obszaru innowacyjnych co najmniej w skali społeczności lokalnej. LOWE w oparciu o przeprowadzoną diagnozę oraz zgłaszane potrzeby powinno dostarczać narzędzi i rozwiązań wspierających grupę docelową w systematycznym podnoszeniu kluczowych kompetencji oraz w promocji kształcenia ustawicznego osób dorosłych. Celem powinno być dążenie do realizacji usług wielozakresowo, łącząc nietradycyjne formy edukacji z innymi usługami w szczególności publicznymi.

Komplementarność oferty LOWE mogą uzupełniać jeszcze m.in. dwie poniżej opisane formy działania. Pierwszą jest praca indywidualna z bezpośrednim odbiorcą oferty ośrodka. W zależności od potrzeb do realizacji zadań zaangażowany może być m.in. trener, doradca zawodowy, coach. Oferta zajęć indywidualnych może być skierowana do osób, które podczas szkoleń grupowych nie opanowały w stopniu satysfakcjonującym materiału i potrzebują indywidualnej konsultacji. Rozwiązanie może być także przydatnym mechanizmem

64. Bernacka D., *Od słowa do działania*, Warszawa 1996, s. 86.

w przypadku bardzo indywidualnych i specyficznych oczekiwań potencjalnych uczestników. Po trzecie, indywidualna praca z uczestnikiem może wynikać z potrzeby dostosowania oferty do potrzeb i możliwości grupy docelowej. Zaplanowanie i wdrażanie elementów kształcenia modułowego i mieszanego (*blended learning*) podniesie jakość usług i wpłynie pozytywnie na komplementarność i dostępność oferty LOWE.

1.2.1. LOWE jako przestrzeń wzajemnego uczenia się osób dorosłych

LOWE powinien być także inicjatywą kreującą i wspierającą przestrzeń do samokształcenia, wzajemnego uczenia się, w tym funkcjonowania grup samouczących się w środowisku lokalnym.

Tworzenie takiej przestrzeni może się opierać na założeniach idei *peer learning* (peer – rówieśnik, learn – uczyć się). Głównym przesłaniem *peer learning*, jest wzajemna współpraca uczniów, bez znacznego wpływu nauczyciela. Może on być jedynie obserwatorem, lecz wszelkie decyzje, odnośnie formy nauki należą do osób przyswajających wiedzę czy umiejętności. Uczestnicy rozmawiając, współpracując ze sobą, opanowują w wymiarze praktycznym kompetencje potrzebne im do efektywniejszego funkcjonowania w zmieniającej się rzeczywistości. Praca może przebiegać podczas spotkań bezpośrednich, wykorzystane mogą być także webinaria, czy inne narzędzia komunikacji.

Rolą koordynatora LOWE jest zadbanie o zasoby wspierające utrzymanie uczestników w procesie uczenia się oraz zwiększanie świadomości w zakresie samokształcenia. LOWE dysponuje możliwościami lepszymi niż przeciętny mieszkaniec społeczności lokalnej, w szczególności na obszarach zdegradowanych. Wielu osobom wystarczy dostęp do sprzętu, oprogramowania, Internetu, wsparcie w znalezieniu odpowiedniej platformy e-learningowej, czy też zapewnienie miejsca do nauki, spotkań, których celem jest kształcenie kompetencji kluczowych.

Samokształcenie możemy rozumieć jako proces uczenia się prowadzony świadomie, z możliwością wykorzystania różnych form pomocy innych osób lub instytucji. Jest to proces samodzielnie prowadzonego uczenia się, którego cele, treść, formy, źródła i metody dobiera i ustala osoba ucząca się⁶⁵. W strukturze procesu samokształcenia można wyodrębnić trzy istotne ogniwa: 1) trafna diagnoza, 2) celowa koncepcja doradcza, 3) subtelne wykonanie.

65. J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, Wyd. Novum, Płock 2002, s. 34.

W dwóch pierwszych dominująca jest rola nauczyciela, natomiast w trzecim ogniwie – samouka, ale „pod subtelną koordynacją” pracownika ośrodka. Proces kierowanego samokształcenia obejmować może zatem dwa procesy:

- proces samokształcenia, którego podmiotem jest samouk – w tym przypadku rolą LOWE jest wsparcie, jakiego będzie potrzebował uczestnik. Będzie to zarówno możliwość skorzystania z zaplanowanej oferty LOWE jak i opracowanie indywidualnej ścieżki zdobywania kwalifikacji, np. wsparcie w kompetencji.
- proces kierowania pracą samokształceniową, którego podmiotem jest nauczyciel⁶⁶ - w tym obszarze kadra LOWE jest bardziej zaangażowana w proces podnoszenia kompetencji. Uczestnik korzysta zarówno z wsparcie doradczego, jak i oferty szkoleniowej realizowanej przez LOWE oraz zidentyfikowanej na rynku np. na dostępnych platformach szkoleniowych. Rolą kadry LOWE będzie także monitoring postępów oraz, w zależności od potrzeb, praca nad motywacją.

Skutecznym rozwiązaniem może być także zastosowanie metody *Study Circle* określanej także mianem grup samouczących się lub kół samokształceniowych. Osoby, które chcą zdobyć nową wiedzę czy umiejętności z jakiegoś zakresu, rozwiązać istotny dla społeczności problem, itp., spotykają się regularnie w małych grupach (*Study Circles*) w celu wspólnego zgłębienia interesującego je tematu. Praca grupy jest wzbogacona o wiedzę i doświadczenie jej poszczególnych członków, które pozwalają spojrzeć na analizowane zagadnienie z wielu różnych perspektyw. Metoda zakłada, że każdy dysponuje jakąś wiedzą, doświadczeniami, którymi może podzielić się z innymi.

Głównymi wyróżnikami metody są:

- bazowanie na doświadczeniu i umiejętnościach uczestników,
- lider, który nadzoruje pracę grupy, ale nie musi posiadać wiedzy czy kwalifikacji związanych z jej tematyką,
- plan pracy i materiały pomocne w pracy grupy.

Metoda służy pogłębieniu i aktualizowaniu posiadanej wiedzy, umiejętności, kwalifikacji oraz rozwojowi indywidualnych zainteresowań. Odpowiada też na rosnące zapotrzebowanie na kształcenie ustawiczne. Jej demokratyczny charakter, rozległość tematyki, którą można

66. Cz. Maziarz, *Proces samokształcenia*, Wyd. PZWS, Warszawa 1965, s.23

z głębią przy jej pomocy oraz niskie koszty powodują, że może być powszechnie wykorzystywana w społecznościach lokalnych w szczególności zlokalizowanych poza dużymi miastami. *Study Circle* może być wykorzystywana także jako technika partycypacji społecznej. Stwarza ona członkom danej społeczności możliwość spotkania się i omówienia kwestii, które są dla nich szczególnie ważne. Metodę stosuje się także jako narzędzie aktywizacji społecznej i zawodowej różnych grup (np. biernych zawodowo, niepełnosprawnych). Posiada szereg cech, które pozwalają zastosować ją jako narzędzie do pracy aktywizacyjnej z grupami o specyficznych potrzebach. Po pierwsze, wymaga ona aktywności, z tym że nie jest to aktywność narzucona – uczestnicy sami decydują o intensywności swojej pracy. Po drugie, omawiane w trakcie spotkań tematy mogą korelować z potrzebami i problemami uczestników. Po trzecie, samo uczestnictwo w zajęciach poprawia umiejętności funkcjonowania społecznego w grupie, szczególnie umiejętności z zakresu komunikacji grupowej.

Grupa samoucząca się bazuje na potencjale osób, które ją tworzą. Rolą kadry LOWE będzie zapewnienie odpowiednich warunków do działania. Istotnym elementem będzie też praca z uczestnikami nad budowaniem i utrwalaniem potrzeby kształcenia ustawicznego, w tym prezentowanie możliwych form, takich jak opisana metoda.

Stosowanie tej metody wpisuje się w trend uczenia się przez całe życie, rozwija umiejętność współpracy i inne kompetencje pożądane na rynku pracy. *Study circle* jako metoda uniwersalna wspiera proces integracji i aktywizacji społecznej⁶⁷, jest jedną z form zapewniającą trwałość funkcjonowania LOWE.

1.2. Narzędzia uczenia się

Narzędzia w działalności edukacyjnej trenera, nauczyciela, doradcy czy coacha to najogólniej pomoce służące do bezpośredniego oddziaływania w procesie pracy. Narzędzia w kontekście procesu kształcenia kompetencji kluczowych w grupie osób dorosłych mogą też się kojarzyć z środkami dydaktycznymi.

Na potrzeby modelu w tej części koncentrujemy się na:

- narzędziach wspierających kadre,
- narzędziach usprawniających funkcjonowanie LOWE.

67. Opracowane na podstawie: www.studycircle.pl [dostęp 10.03.2017]

Nie przedstawiamy tu specjalistycznych narzędzi związanych z wdrażaniem poszczególnych form pracy z osobami dorosłymi. Ich zastosowanie powinno być wypadkową: wybranej metody nauczania, oczekiwań grupy, predyspozycji nauczyciela, dostępnych zasobów.

Przybliżamy przykładowe narzędzia wykorzystywane w edukacji osób dorosłych, w szczególności związane są z nowymi technologiami, jednocześnie wpisujące się w cechy modelu LOWE, jakimi są np. integralność i nauka w działaniu. Narzędzia te to:

- Internet, jako:
 - narzędzie poszukiwania i selekcji informacji;
 - narzędzie samokształcenia;
 - środek do korzystania z E-usług.
- strony www i blogi – m.in. jako narzędzia tworzenia własnych zasobów informacyjno-
edukacyjnych;
- komunikatory, czaty, poczta elektroniczna - jako narzędzia komunikowania się
społeczności osób uczących się;
- aplikacje internetowe (oprogramowanie) - jako narzędzia wspierające proces
samokształcenia, funkcjonowanie grup wzajemnego uczenia się;
- cyfrowe zasoby edukacyjne (w szczególności w oparciu o otwarte zasoby CC,
np. e-podręczniki, prezentacje multimedialne, kursy e-learning, testy) - jako narzędzia
wspierające proces samokształcenia, funkcjonowanie grup wzajemnego uczenia się;
- e-portfolio - jako narzędzia budowania własnego wizerunku i wspierające rozwój
kariery.
- Social media - jako narzędzia wspierające procesy związane z poszukiwaniem pracy,
promocją swojej osoby oraz swojego hobby, zainteresowań.

Narzędzia usprawniające funkcjonowanie LOWE to rozwiązania pozwalające na uporządkowanie działań o charakterze sprawozdawczym. Ich standaryzacja jest też istotna podczas pilotażowego wdrażania rozwiązania z uwagi na potrzebę weryfikacji i ewaluacji realizowanych działań i skuteczność proponowanych rozwiązań.

Załącznik nr 8: Narzędzia uczenia się w LOWE.

- **Listy obecności**
- **Karta doradztwa indywidualnego**
- **Scenariusz szkolenia – konspekt – wzór minimum**
- **Ankieta ewaluacyjna**
- **Raport kwartalny działalności LOWE**

Podsumowanie

Filarem LOWE jest oferowanie usług w oparciu o wnioski z diagnozy i analizy potrzeb społeczności lokalnej, z zachowaniem standardów i dbałością o wysoką jakość usług.

Przytoczone w tej części zasady, w połączeniu z cechami modelu funkcjonowania LOWE, powinny być nakładką, jaką kadra ośrodka będzie stosowała począwszy od planowania działań, przez realizację, aż po ewaluację.

Warunkiem efektywnego nauczania dorosłych jest atmosfera pobudzająca ich aktywność. Stymulatorem takiej atmosfery będzie oczekiwanie na sukces, a następnie odczucie tego sukcesu. Personel LOWE musi zadbać także o tę sferę poprzez m.in. poprzez dbałość o organizację i jakość obsługi LOWE, docenianie absolwentów – certyfikaty, dyplomy, pamiątkowe zdjęcia, księga absolwentów. Warto pomyśleć o utworzeniu bazy mailingowej i systematycznym informowaniu osób o kolejnych działaniach, tym samym tworząc przestrzeń do aktywnego ich włączenia w działalność LOWE. Tego typu działania są niezbędne dla osiągnięcia celu, jakim jest współpraca i angażowanie społeczności lokalnej w działania upowszechniające LLL.

2. Metody weryfikacji Kompetencji Kluczowych

Jednym z zasadniczych celów LOWE jest zwiększenie udziału dorosłych w edukacji, w szczególności w zakresie nabywania i uzupełniania kompetencji kluczowych.

Kompetencja to umiejętność wyższego rzędu będąca skutkiem osiągniętym przez ćwiczenie umiejętności i nabywanie doświadczeń, podbudowanych przekonaniem, pewnością opartą na refleksji, dlatego trzeba postąpić w określony sposób w określonej sytuacji. Kompetencje oznaczają udowodnioną zdolność stosowania wiedzy, umiejętności i zdolności osobistych, społecznych lub metodologicznych okazywaną w pracy lub nauce oraz w karierze zawodowej i osobistej.

Wiedza, umiejętności oraz kompetencje społeczne nabyte w procesie uczenia się osób dorosłych w ramach oferty LOWE wymagają weryfikacji i ewaluacji osiągnięcia zamierzonych efektów. Na efekty uczenia się składa się to, co człowiek wie i rozumie, co potrafi wykonać, a także to, do jakich zobowiązań jest przygotowany. Poszczególne efekty uczenia się mogą mieć charakter specyficzny lub uniwersalny.

Określenie efektów jest kluczowym elementem procesu kształcenia i warunkuje kolejne działania związane z dalszym rozwojem osoby dorosłej, także w ramach LOWE. Ocena osiągniętych efektów to także przesłana do wydania osobie adekwatnego dokumentu (np. dyplomu, certyfikatu) potwierdzającego ukończenie danej formy wsparcia.

Rolą kadry LOWE, w szczególności poszczególnych trenerów, jest opracowanie i udokumentowanie sposobów weryfikacji efektów poszczególnych szkoleń na etapie programowania konkretnej usługi. Na tym etapie mogą być wykorzystane zgromadzone informacje na temat grupy docelowej, w szczególności zdiagnozowanych luk kompetencyjnych.

Z uwagi, realizację usług w oparciu o podejście popytowe oraz szerokie możliwości wykorzystania nietradycyjnych metod uczenia się, nie ma możliwości opracowania jednego trafnego i rzetelnego sposobu potwierdzania kompetencji w ramach LOWE.

Standaryzacja na poziomie LOWE powinna określać sposób dokumentowania efektów kształcenia osób dorosłych oraz regulować formy potwierdzania nabytych kompetencji.

Narzędziami weryfikacji osiągnięć ucznia LOWE mogą być:

- testy w wersji pisemnej, w szczególności wykorzystanie pre i post testów,

- wypowiedzi ustne uczestnika szkolenia,
- przygotowanie indywidualne i grupowe projektu społecznego, edukacyjnego,
- zrealizowanie zadań praktycznych, np. założenie profilu na platformie e-puap, czy aktywne korzystanie z e-usług.

Mierniki stopnia realizacji osiągniętych przez uczestników ośrodka efektów kształcenia, można podzielić na ilościowe i jakościowe.

Mierniki ilościowe, w przeciwieństwie do jakościowych, umożliwiają precyzyjne określenie, w jakim stopniu uczestnik osiągnął kierunkowe efekty kształcenia, pod warunkiem zdefiniowania konkretnych kryteriów oceny dla każdego miernika.

Do mierników jakościowych, zaś można zliczyć:

1. Wnioski z hospitacji zajęć;
2. Samoocena dokonywana przez uczestników – karty samooceny;
3. Ewaluacja zajęć przez prowadzących.

Doskonaleniu prowadzenia zajęć i przestrzegania właściwych reguł oceniania służy system hospitacji prowadzonych w trakcie szkolenia. Hospitacje przeprowadzane są przez koordynatora/animatorów projektu. Ocena hospitacji jest przedstawiona na ujednoliconych arkuszach hospitacji. Hospitujący ma obowiązek poinformować ocenianego pracownika o wynikach hospitacji i wskazać mocne i słabsze strony prowadzonych zajęć, aby na tej podstawie wspólnie opracować sposób poprawy jakości zajęć.

Efekty kształcenia oceniane są także przez samych uczestników. Możliwość taką stwarza system ankietyzacji wszystkich prowadzonych zajęciach. Uczestnik ma możliwość zamieszczenia szczegółowych komentarzy m.in. odnośnie sposobu prowadzenia zajęć, stopnia zrozumiałości treści, kultury osobistej prowadzącego zajęcia wraz z określoną punktacją.

Kolejnym sposobem weryfikacji efektów kształcenia są badania oraz monitoring losów absolwentów LOWE. Istotne w wymiarze założeń funkcjonowania LOWE jest wykorzystanie przez grupę docelową zdobytej wiedzy i umiejętności na rynku pracy - efekt ten zmierzyć można dopiero po określonym czasie od skorzystania z oferty LOWE. Kolejnym efektem jest zaangażowanie się absolwentów w uczenie innych zgodnie z założeniami obligacji społecznych – jest to także efekt który bezpośrednio po ukończeniu szkolenie nie jest możliwy do zmierzenia, a jest kluczowy dla promocji idei LLL oraz trwałości funkcjonowania ośrodka.

Opracowując system weryfikacji efektów uczenia się warto wykorzystać dobre praktyki w tym zakresie. Przykładem może być opis kompetencji według uznanych międzynarodowych standardów i programów, np. Program **OECD Międzynarodowej Oceny Kompetencji Dorosłych (PIAAC)**. Innym źródłem inspiracji mogą być wystandaryzowane pomiary: testy własnej skuteczności, kwestionariusze: samooceny i/lub oceny eksperckiej cech osobowościowych, np. Assessment Center.

Warto także pamiętać, iż realizując w LOWE działania mające na celu nabycie czy podniesienie kwalifikacji, w celu ich weryfikacji oraz certyfikacji należy stosować rozwiązania wynikające z ustawy o zasadach uznawania kwalifikacji zawodowych nabytych w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Przydatne będzie też znajomość zapisów ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji. Szczegółowe informacje na temat procesu uznawania nabytych kwalifikacji można znaleźć m.in. na stronie: **www.kwalifikacje.edu.pl**.

Bibliografia

Bernacka D., *Od słowa do działania*, Warszawa 1996,

Barnes, G. Mercer; Niepełnosprawność; Sic!, Warszawa 2008,

Biała księga Komisji Europejskiej: Nauczanie i uczenie się na drodze do uczącego się społeczeństwa. Warszawa, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 1995,

Brzezińska I., R. Kaczan, K. Smoczyńska red.; Diagnoza potrzeb i modele pomocy dla osób z ograniczeniami sprawności; [scholar.com.pl/upload/product_files/2117/25_14_zbiorowa .pdf](http://scholar.com.pl/upload/product_files/2117/25_14_zbiorowa.pdf); Wydawnictwo Naukowe Scholar; Warszawa 2010,

Czerwonka E., Waszkuć, E., *Metodyka nauczania przedmiotów w: Praktyczny pedagog: Materiały szkoleniowe współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego*. Wyższa Szkoła Handlowa im. B. Markowskiego w Kielcach,

Dejnaka A., Internet bez barier – accessibility oraz usability a potrzeby osób niepełnosprawnych, <https://www.pfron.org.pl/kn/popzednie-numery/115,Internet-bez-barier-accessibility-oraz-usability-a-potrzeby-osob-niepelnosprawny.html>,

Dostępność Funduszy Europejskich 2014-2020 dla osób z niepełnosprawnościami, Warszawa 2015, http://www.aktywizacja.org.pl/images/Publikacje_pdf/e-publikacja_Dost%C4%99pno%C5%9B%C4%87_Funduszy_Europejskich_2014_2020_dla_os%C3%B3b_z_niepe%C5%82nosprawno%C5%9Bciami_w_praktyce.pdf; Europejskie Standardy przygotowania tekstu łatwego do czytania i zrozumienia, <http://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/projektowanie-universalne/informacja-dla-wszystkich.pdf>,

Drumlak U., *Propozycja zastosowania niekonwencjonalnych metod nauczania rachunkowości w szkołach wyższych*, w: Folia Pomeranae universitatis technologiae stetinensis, folia pomer. univ. technol. stetin. 2011, oeconomica 287 (63),

Franczak M., Dubanik J., Turkowiak D.; *Zatrudnienie wspomagane – przewodnik po usłudze*; Wrocław – Polkowice 2014.

Furgoł S., Lechosław Chojnacki, *Informatyzacja szkoły może być krokiem wstecz*, „Edukacja i Dialog” nr 4, 2009 r.

Gładyś J., Kwiatkowski S., *Organizacja i metodyka szkolenia oraz popularyzacja bezpieczeństwa pracy*, Warszawa 2005,

Goźlińska E., *Słowniczek nowych terminów w praktyce szkolnej*, Warszawa 1997,

Grewiński M., *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 2009,

Harzyńska J., *Metody pracy z uczniami dorosłymi*, w: EDUKACJA HUMANISTYCZNA nr 1 (26), 2012, Wyższa Szkoła Humanistyczna TWP w Szczecinie, Szczecin 2012,

Hryniewicz: Wprowadzenie, [w:] J. Hryniewicz (red.): *Decentralizacja funkcji społecznych państwa*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2001,

Kamiński J., *Nowa definicja marketingu AMA*, „Marketing i Rynek” 2009, nr 5,

Kazimierska I., Lachowicz I., Piotrowska L., *Uczenie się dorosłych – cykl kolba*, ORE, Warszawa 2014,

Koncepcja Johnsonów. Cyt. za Richards Arends, *Uczymy się nauczać*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1995,

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2012 poz. 1169),

Koszowska A. (red), *Jak uczą się dorośli? Wskazówki dla osób prowadzących zajęcia komputerowe w bibliotekach*, FRIS, Warszawa 2012,

Kotler, Ph. G. Armstrong, J. Saunders, V. Wong, *Marketing. Podręcznik europejski*, PWE, Warszawa 2002,

Kujawiński W., *Działalność kształceniowa publicznych rolniczych organizacji doradczych*, Poznań 2013,

Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1988,

Maziarz Cz., *Proces samokształcenia*, Wyd. PZWS, Warszawa 1965,

Niemczyk A., *Wirtualizacja kultury*, „Świat Marketingu. Czasopismo Internetowe” 2008, nr 6,

Nowak P., *Metody i techniki badań socjologicznych. Język badań społecznych*, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński,

Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987,

Pacewicz A., *Rola szkoły w budowaniu kapitału społecznego*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2015

Pomorska M., *Zadania stojące przed edukacją oraz glottodydaktyką w wielojęzycznej i wielokulturowej Europie*, „Języki Obce w Szkole” nr 1, 2010 r.,

Półturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*, Wyd. Novum, Płock 2002,

Półturzycki, J., *Dydaktyka dorosłych*. WSiP, Warszawa 1991,
Raport na temat interaktywnych modeli niepełnosprawności i możliwości ich adaptacji w warunkach polskich; www.glusiwpracy.dobrekadry.pl/dokumenty/Raport-interaktywne_modeli.pdf; Dobre Kadry. Centrum Badawczo-Szkoleniowe Sp. x o.o.,

Rezolucja Rady Unii Europejskiej z 27 czerwca 2002 r. w sprawie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 163 z 9.7.2002. za: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52008XG0606\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52008XG0606(02)),

Sielatycki M., Kompetencje nauczyciela w Unii Europejskiej, „TRENDY. Uczenie w XXI wieku. Internetowy magazyn CODN nr 3, 2005 r.,

Styś A., *Uwarunkowania ekspansji marketingowej firm usługowych*, Konferencja Naukowa „Marketing w usługach”, AE w Poznaniu, Poznań–Błażejewko 1994,

Taraszkiewicz M., Wprawki z reformy. Zawód: uczeń. Cz. 3, „Nowa Poliszczyna”, nr 1, 4, 2000 r.,

Urbańczyk F., *Dydaktyka dorosłych*, Wrocław 1973,

Urbanik, A. Gołdys, A. Daszkowska-Kamińska: Diagnoza potrzeb młodzieży w środowisku lokalnym, Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży, Warszawa 2010,

Waszkielewicz A. M. red.; Polska droga do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych ONZ; Kraków 2008,

Wysocki M., Projektowanie uniwersalne – równość praw poprzez dostępność, [w:] Najważniejsze wyzwania po ratyfikacji przez Polskę Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2012,

Wytyczne w zakresie realizacji zasad równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014 – 2010, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/dokumenty/wytyczne-w-zakresie-realizacji-zasady-rownosci-szans-i-niedyskryminacji-oraz-zasady-rownosci-szans/>,

Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE).

Internet:

<http://wup-krakow.pl/o-wup/publikacje-wup-krakow-1/raport-z-realizacji-polityki-uczenia-sie-przez-cale-zycie-w-malopolsce-i-kwartal-2011> *Raport z realizacji polityki uczenia się przez całe życie w Małopolsce*, WUP Kraków, 2011, s. 9 [dostęp 14.03.2017]

<https://www.hfhr.org.pl/wezkurs/e-podrecznik> [dostęp 15.03.2017]

<http://webquest-metoda.blogspot.com/search/label/1.Czym%20jest%20WebQuest%3F>,

<https://www.studycircle.pl>,

<http://syntetos.pl/index.php/pl/desk-research>,

www.informacjapubliczna.org.pl,

<http://www.ankieter.com.pl/techniki>,

<http://pl.wikipedia.org/wiki/CAWI>,

<http://www.asm-poland.com.pl/oferta/badania-ilosciowe/cati/>,

<http://www.ankieter.com.pl/techniki>,

<http://www.biostat.com.pl/jakosc.php>,

<http://www.asm-poland.com.pl/oferta/badania-iakosciowe/fgi/>,

<https://dobrebadania.pl/badania-aktywne-ang-action-research/>,

<http://partycypacja.fise.org.pl/x/775908>,

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Triangulacja_\(nauki_spo%C5%82eczne\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Triangulacja_(nauki_spo%C5%82eczne)),

<http://pte.org.pl/o-ewaluacji/>,

<http://detforum.com/intl/wp-content/uploads/2009/03/Disability-Equality-Training-DET-Manual-No-5.pdf>,

<http://www.making-prsp-inclusive.org/en/6-disability/61-what-is-disability/611-the-four-models.html>,

<http://rownosc.info/dictionary/model-medyczny/>,

<http://rownosc.info/dictionary/model-spoeczny/>,

<http://ukdhm.org/what-is-ukdhm/the-social-model/>,

<http://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/projektowanie-universalne/projektowanie-universalne.%20Objasnienie%20koncepcji.pdf>,

http://www.niepelnosprawni.pl/files/www.niepelnosprawni.pl/public/rozne_pliki/projektowanieBB21.pdf,

<http://www.audiodeskrypcja.org.pl/index.php/standardy-tworzenia-audiodeskrypcji-do-produkcji-audiowizualnych>.